TJUSTBYGDENS KULTURHISTORISKA FÖRENING

VÄSTERVIK

ÅRSBOK

1949

En affärsbanks alla verksamhetsgrenar

JORDBRUKARBANKEN är icke enbart en jordbrukets bank. Dess organisation omfattar en modern affärsbanks alla verksamhetsgrenar.

Alla uppdrag behandlas med stor omsorg av en väl skolad personal. Med ett 60-tal avdelningskontor i södra och mellersta Sverige står JORBRUKARBANKEN väl rustad att vara stadsbefolkningens bank lika väl som jordbrukets.

Jordbrukarbanken

Västervikskontoret erbjuder Eder sina tjänster.

TJUSTBYGDENS KULTURHISTORISKA FÖRENING

MEDDELANDE Nr 7

1949

AB C. O. EKBLAD & Co BOKTRYCKERI
VÄSTERVIK 1949

GAMLEBY
ABF-BIBLIOTEK
ACC.-NR. 1650
DATUM 31/12 49
SIGNUM N

INNEHÅLL:

Småländsk och öländsk lanthandel under 1500-talet av Viola Jonsson .... sid. 5

Intermezzon kring Grönhults gästgivaregård av Sune Larsson „ 35

Småländska missionens uppkomst av Nils Rodén .... „ 51

Offerkasten på Kärrebo skog av Martin Elltorp .... „ 70

Nr 77 Öfverberg av Erik Lehmann .... „ 72

Berättelse över verksamheten 1948 .... „ 85

Revisionsberättelse .... „ 88

Matrikel .... „ 91

Annonser .... „ 103

TVÅ TJUSTTAVLOR

AV HILDING BOSSLER I GAMLEBY

Den gamla gården

Hamnen

SMÅLÄNDSK OCH ÖLÄNDSK LANTHANDEL UNDER 1500-TALET

Av *Viola Jonsson*

INLEDNING

Vid studiet av mänsklighetens historia konfronteras man nästan omedelbart med varuutbytet såsom en av de äldsta formerna för kontakt mellan olika individer, olika folk och länder. Handeln och de ekonomiska omständigheter, som äro förknippade med den, går som en röd tråd genom hela historien och har utan tvivel betytt en hel del för kulturutvecklingen tiderna igenom. Det är intressant att erfara, i hur hög grad handeln utövar inflytande på ett lands och ett folks hela både kulturella och politiska förhållanden och händelser. Hur ofta finner man icke, att ett politiskt händelseförlopp har sina rötter just i de ekonomiska förhållanden, som uppstått genom handelsförbindelser mellan olika individer eller folk.

För vårt lands vidkommande kan man konstatera, att någon egentlig storhandel med andra länder eller ens inom det egna landet väl knappast förekommit före nyare tidens början. Landets avlägsna läge i förhållande till de dåtida kulturländerna, den knapphändiga bebyggelsen och den relativt sena utvecklingen äro väl de främsta orsakerna härtill. Den politiska utvecklingen under senare delen av medeltiden kan nog sägas ha brutit Sveriges ekonomiska isolering åtminstone till en del, även om landet ganska skamlöst utnyttjades av såväl danskar som tyskar under denna tid.

Den finansiella nöd och den oordning inom statsförvaltningen, som kännetecknar framför allt unionstiden, ersattes — dock inte utan våldsamma inre omvälvningar — under medeltidens sista decennier och under Gustaf Vasas regering av ett nytt förvaltningssystem, vars syfte väl närmast var att samla all makt, både den politiska och den ekonomiska i regeringens hand och skaffa regenten kontroll över näringslivet i dess helhet och handeln i synnerhet. Denna utveckling fortsattes av Gustaf Vasas söner och fullföljdes av Gustaf Adolf och dennes medhjälpare. I vad mån detta nya förvaltningssystem eller denna ekonomiska ”nyordning” under Gustaf Vasa och dennes söner genomfördes och inverkade på utvecklingen på det merkantila och delvis även på det politiska området inom Småland och på Öland skall bli föremål för en undersökning i denna uppsats.

I.

En skissering av de förnämsta handelsplatserna med uppland, de olika handelsgrenarna, varornas dirigering samt en definition av begreppet lanthandel.

Småland var ett gränsland, som under unionstidens ekonomiska utveckling kommit att i merkantilt hänseende bli mera orienterat åt Danmark och delvis även Tyskland än åt det egna moderlandet.[1]) Och denna omständighet gjorde, att detta landskap hade svårare än andra svenska landskap att inordna sig i det handelspolitiska system, som Sturarna påbörjade och Gustaf Vasa och hans söner genomförde. Detta landområde var även ett naturligt uppland till de sydliga danska kusthamnarna, och en omläggning av dess handel skulle i många fall ha betytt undergång för vissa livaktiga handelsområden i Syd- och Östsmåland. Kommer härtill även danskarnas medvetna strävanden under medeltidens sista decennier och Gustaf Vasas regering att med all makt hävda och om möjligt utöka sitt merkantila och politiska inflytande i dessa trakter, så torde bakgrunden till Gustaf Vasas besvär med smålänningarna i det närmaste vara given.

Vilka slag av handel förekom då i Småland och på Öland vid 1500-talets början? Det framgår av litteraturen, att en tydlig konkurrens mellan stads- och lanthandel förefanns redan under medeltiden, och att denna konkurrens genom Gustaf Vasas och hans söners medverkan aktualiserades och fördjupades. Deras medvetna strävan tycks enligt forskningen[2]) gå ut på att gagna stadshandeln på bekostnad av landsbygdens handel och att genom att binda hantverkare och köpmän vid städerna till varje pris göra dessa till näringslivets huvudorter. Därigenom ville regenterna även stärka statsmaktens inflytande på näringslivet ute i landet. Den verklige banbrytaren på detta område var Gustaf Vasa, även om han blott fortsatte ett system, som redan var påbörjat vid hans trontillträde.

Även i Småland förekom sedan gammalt denna tävlan mellan stad och landsbygd å ena sidan och mellan de olika städerna å andra.

Innan vi gå in på Gustaf Vasas och hans söners ingripanden i den småländsk-öländska handeln, torde en översikt av de olika handelsorterna och grenarna vara på sin plats.

Bland de förnämsta handelsstäderna var den gamla hansestaden Kalmar, som torde ha bedrivit en omfattande handel med såväl utlandet som med den egna hembygden.[3]) Dess minskade betydelse som handelsstad under Gustaf Vasa och hans söner skall beskrivas i annat sammanhang. Bland övriga mera betydande småländska handelsorter på denna tid märkas Jönköping, Växiö, Västervik och Eksjö. Öland bedrev ända sedan medeltiden, såsom vi skola se av det följande, en icke obetydlig handel med såväl det egna fastlandet som med utlandet. Var och en av de nu nämnda platserna hade ett s. k. uppland, d. v. s. ett område på den kringliggande landsbygden, varifrån de hämtade sina varor.[4])

Vad beträffar landsbygden förekom under denna tid livlig handel i alla delar av Småland, kanske dock livligast i Värendsbygden, Tjust, Möre och på Öland.

Se vi så på de olika handelsgrenarna, torde man först och främst komma ihåg handeln med boskap, särskilt oxar och hästar, samt med hudar, "fetalier" och andra matvaror, som förekom i hela Småland, men särskilt i Eksjö och Jönköping med omnejd,[5]) Värendsbygden,[6]) Möre och Kalmartrakten samt på Öland.[7]) En

annan ganska betydande handelsgren var fiskhandeln, bedriven främst av skärkarlarna i Tjust[8]) samt av möreborna och ölänningarna. Dessutom torde en relativt obetydlig handel med trävaror ha förekommit i Tjust och Möre.

Vår nästa uppgift blir att undersöka åt vilka håll dessa varor distribuerades, men innan detta göres, vore det lämpligt, synes det mig, med en kort redogörelse för det s. k. landsköpet.

Man kan skilja på två slag av landsköp: det enligt källorna tillåtna samt det förbjudna. Med landsköp menades under denna tid, att såväl främmande som i Sverige boende män brukade fara från gård till gård ute på landsbygden och köpa upp varor, som de sedan avyttrade med vinst på olika platser, ofta i en närbelägen stad eller på en marknad. Denna landsbygdens självständiga handel motarbetades givetvis av städerna, vilka i denna dels sågo ett ständigt hot mot sina privilegier, enligt vilka så gott som all handel skulle förläggas till städerna, och dels sågo sig bedragna på de tullintäkter, som bönderna vid försäljningen av sina varor i staden måste erlägga vid stadsportarna. Denna sista omständighet skadade för övrigt hela landets ekonomi, då kronan tog dessa inkomster.

Förbud mot landsköp är en vanlig företeelse i svensk historia. Den kan enligt professor Heckscher härledas ända från Magnus Ladulås' tid och återfinnes även i Magnus Erikssons stadslag.[9]) Detta förbud finner man ständigt i Gustaf Vasas och hans söners påbud till smålänningar och ölänningar. Ett enda citat från Gustafs registratur må vara nog att belysa detta. Det härleder sig från G. V. R. år 1543: "Wijdere, som tu scriffwer att wij skulle affskaffe the Landzköpere her j Landet äre etc.... Szå kunne wij icke annet ther till sware, utan j liknelse wijs, att så mögeligitt thet är, the gode män ther i Stockholm boo, att fåå oss alle the Ulffwar j Skogen löpe, likeså mögeligit är thet oss, att affskaffe alle Landzköpere her i Landet".[10]) Heckscher påvisar förekomsten av ett hundratal påbud mot landsköp enbart under Gustaf Vasas regering.[11])

Hos samme forskare finner man en uppgift att icke allt landsköp var förbjudet under denna tid. Förbudet drabbade icke avsättning av egen avel eller uppköp för egen räkning utan endast den förut beskrivna mellanhandeln.

En säregen och urgammal rätt till landsköp för staden Kalmar finna vi dock hos Sylvander: "Handelsrätten i Kalmar var lika fri och obegränsad som annan näring och inskränktes varken till bro, torg eller ett slags ämbete. Såsom förr är visat, deltogo både adel, präster och hantverkare häri, och köpslagerätten var fri, varhelst varan fanns till salu. Borgarna reste själva ut på landet och upphandlade i adelsgårdar, prästgårdar och bondgårdar de varor de måste ha till sitt husbehov eller till sin näring och rörelse samt bytte med andra varor, som voro begärliga, antingen av deras eget arbete eller av 'vågen' och 'klädeshuset'. Även gäster och främmande handelsfarare reste sålunda ut på bygden i Kalmar län, avyttrade sitt utländska gods och tillbytte sig annat, såsom hudar, talg, smör, kött, skinnvaror, levande boskap m. m. Denna sed var mycket både gammal och allmän samt förskrev sig från stadsrättens äldsta tider, varför den övergått till en hävdvunnen rättighet, som blev egendomlig för Kalmar och orten häromkring samt skapade ett särskilt förhållande, vilket konungarna av Vasaätten genom en särskild lagstiftning sökte upphäva, men icke lyckades med utom genom det mest despotiska våld på den personliga rätten."[12]) Till och med den ifråga om landsköp eljest så stränge kung Gustaf tycks till en början ha tillåtit sådant i Kalmar med omnejd, emedan där icke förekom någon torghandel, och staden alltså i detta avseende stått utanför den allmänna för andra städer gällande stadslagen. Då kung Gustaf efter år 1523 bekräftar städernas privilegier förbehåller han sig dock rättigheten att "för framtiden överse och förbättra dessa efter Sveriges beskrivna lag".[13]) Det är ett slags tyst förbehåll, att han snarast kommer att införa enhetliga bestämmelser för alla Sveriges städer, innebärande att den säregna gamla rätten för invånarna i Kalmar med omnejd att bedriva landsköp kommer att förbjudas. I avbrytandet av den gamla landsköpsrätten för dessa områden ser redan Sylvander en av grundorsakerna till den för kung Gustaf så besvärliga Dackefejden,[14]) en intressant uppgift, som skall behandlas utförligare längre fram i denna uppsats.

Återgå vi så till de småländska och öländska varornas distribuering, torde man erinra sig det betydelsefulla faktum, att Småland var ett gränsland. Överallt i de tryckta källorna möter man den uppgiften, att smålänningarna och öländingarna trots risken

att falla i kunglig onåd under hela 1500-talet distribuerade sina varor till de danska gränslandskapen Blekinge, Halland och Skåne samt till Tyskland. De småländska och öländska bönderna och köpmännen kunde eller ville ej inse välsignelsen av den nationella ekonomiska politik, som Gustaf Vasa och hans söner propagerade för. Att följa regenternas uppmaning att avbryta gränshandeln med danskarna skulle för det stora flertalet av dem ha betytt ekonomisk katastrof Man torde kunna säga, att danskarna medvetet arbetade på att utnyttja Smålands läge och naturliga förbindelser med det egna landet och därmed fortsatte unionsregenternas under 1400-talet medvetna strävan att ekonomiskt erövra Småland åt Danmark.[15]) Hos Vejde finna vi en uppgift, att Kristian III:s undersåtar i Blekinge voro angelägna att hålla Dackeupproret i gång, under det att deras kung i enlighet med fördraget i Brömsebro år 1541 hjälpte Gustaf Vasa mot de upproriska. Övergreppet bestraffades strängt från svensk sida men ej alls från dansk.[16])

Den gamla Värendsbygdens boskapshandel liksom Ölands- och Möreböndernas handel med hästar och annan boskap samt smör, spannmål, hudar och trä och skärkarlarnas från Tjust handel med fisk torde ha gått dels till de danska gränslandskapens städer, särskilt Ronneby och Avaskär, dels till Tyskland. Även Eksjö och Vimmerby voro på denna tid tack vare det danska landsköpet blomstrande handelsorter.

II.

Gustaf Vasas ingripande i den småländsk-öländska handeln. Hans ekonomiska program. Hans dirigering av varorna i a) Kalmar med uppland; b) Tjustbygden och Västervik; c) Värendsbygden; a) Jönköping med uppland. Följderna av hans åtgärder.

Efter denna översikt av handelsplatserna, handelsvarorna och deras så att säga "naturliga" dirigering torde vi kunna övergå till att beskriva Gustaf Vasas ingripanden i handeln i Småland och på Öland samt deras resultat.

Hur såg då det ekonomiska program ut, som kung Gustaf ville genomföra för hela landet? Fanns det några särskilda orsaker till att han ville genomföra det med särskild intensitet i Småland och på Öland? Det har här redan förut påpekats, att han följde en linje, som var påbörjad av Sturarna i och med deras strävan att skapa en enhetsstat,[17]) en linje, som dels var säregen för Sverige, dels följde utvecklingen i det övriga Europa.

En utmärkt översikt av detta program ger oss forskarna Eli Heckscher i arbetet ”Det äldre Vasakungadömets ekonomiska politik och idéer” samt Ingvar Andersson i studien ”Gustaf Vasa och den ekonomiska politiken”.[18]) Gustaf Vasa vinnlade sig för det första om att befrämja varusändningar från det ena landskapet till det andra, gärna med profit för sin egen kassa om det var möjligt. Han befrämjade för det andra stadspolitiken genom att förhindra s. k. förköp och landsköp samt genom förordningar om handelns dirigering till vissa av konungen i städerna påbjudna marknader och om utlänningars handel i Sverige. För det tredje sökte Gustaf Vasa koncentrera handeln till vissa särskilt gynnade städer, en politik som i det följande för Smålands del skall belysas med talrika exempel. För det fjärde hyllade konungen ”varukärlekens” princip, som gick ut på att svenskarna under hans regering skulle importera så mycket som möjligt och exportera så litet som möjligt och att utrikeshandeln skulle ske efter ”passivhandelns” princip, d. v. s. utländska köpmän skulle ombesörja de importerade varornas transport till Sverige och avhämtandet av de njuggt tilltagna exportvarorna.

Att det nu angivna ekonomiska programmet skulle gälla även för Småland och Öland kan man se av den rikhaltiga litteraturen om stadsprivilegier och förbud mot förköp och landsköp jämte flera skrivelser, som tala om Gustaf Vasas ingripande i näringslivet på dessa platser. Såsom exempel kunna nämnas förbud mot olaga handel och privilegiebekräftelser för städerna Kalmar av den 5 juni 1524, Jönköping av den 14 augusti 1524, Västervik av den 11 juni 1523, Eksjö av den 23 januari 1526 samt angående Ölands handel och sjöfart av den 29 juni 1527 och av den 14 september 1532.[19]) Det verkar, när man studerar Gustafs många påbud, som om skärpan i dem skulle ökas ju äldre kungen blev.

Detta berodde säkerligen på att hans konungsliga makt och personliga inflytande stärktes med åren.

Gustaf Vasas dirigering av handeln i Småland och på Öland, hans påbud och befallningar rörande varornas art och mängd äro intressanta uppgifter, vilka till stor del kunna förklara den politiska oro, som utmärker invånarna på dessa platser under viss del av kungens regering.

För Kalmar med uppland samt Öland ha vi en del uppgifter om de första vasakungarnas kränkning av den hos Sylvander omtalade forna handelsfriheten på dessa orter. Kung Gustafs manipulationer i dessa trakter äro av ett särskilt intresse, emedan han här skickligt har utnyttjat staden Kalmars svåra belägenhet vid den tid, då Hansans handelsvälde upphörde, till att inordna ej blott Öland och landsbygden omkring Kalmar utan även själva staden Kalmar i sitt nya ekonomiska system. Låt oss följa Sylvanders skissering av staden Kalmars ekonomiska läge vid kung Gustafs trontillträde. Kalmar var sedan fornminnes tid en verklig handelsmetropol för hela östra Smålands landsbyar och uppstäder, såsom Mönsterås, Eksjö, Vimmerby och Pata liksom för Öland och skärgården, och detta handelsvälde hade förstärkts under hansetiden. Under denna tid hade den förut omnämnda ovanliga handelsfriheten rått i dessa trakter utan att därmed skada staden Kalmars handel. Bönderna i Kalmars uppland hade sedan länge drivit lanthandel med kalmarborgarna, och ölandsborna och skärkarlarna hade fört en självständig handel både med fastlandet och med utlandet, d. v. s. Tyskland.[20]) Varorna, som de handlade med, voro mestadels alster av jorden, ladugården och hemslöjden och av främmande varor, såsom salt, kläde och humle, endast vad de behövde till husbehov.[21])

Den nu omtalade tillåtna handeln var emellertid, väl att märka, i högsta grad beroende av de gamla hansestäderna Danzigs och Lybecks inflytande på den svenska handeln i dessa trakter av Småland. Den politiska utvecklingen under 1400-talet och de första decennierna av 1500-talet kom att i avsevärd grad ändra handelsförhållandena. De danska köpmännen kommo från Skåne, Blekinge och Halland och utnyttjade de svenska böndernas och borgarnas i Kalmartrakten och på Öland gamla handelsfrihet. Snart vande sig svenskarna vid att utföra sin boskap och sina feta

varor över Ronneby och Avaskär till Danmark och detta så mycket mera som de av danskarna, som vid denna tid voro oberoende av Hansan, fingo högre pris för sina varor och kunde köpa salt, kläde och humle till ett lägre pris än om handeln skedde genom Kalmar till de gamla handelsplatserna i Tyskland. Allteftersom tiden led, drogs Kalmars uppland och hela dess gamla handelsområde in i den danska handeln, och staden Kalmar blev alltmer åsidosatt genom danskarnas självtagna handelsrättigheter.[21])

Man kan hos Gustav Vasa och i synnerhet hos hans son Erik märka en tydlig strävan att återinsätta staden Kalmar i dess gamla position som den sydliga ostkustens handelsmetropol. Då staden Kalmar vid Gustafs trontillträde ser sig förbigången av bl. a. sina egna upplandsbönder, vänder den sig naturligt nog till kungen med sina klagomål, och denne griper sig med en viss förtjusning an med att näpsa de otrogna, allra helst som kalmarbornas önskningar till stor del tyckas sammanfalla med hans egna planer.[22]) Dels ingår i hans planer, som vi förut sett, ett medvetet stärkande av städernas inflytande, dels ser Gustaf Vasa givetvis en ekonomisk erövring av Småland och Öland för Danmarks räkning med oblida ögon. En följd av den pågående utvecklingen var även, att tillgången på varor genom danskarnas köp i Kalmars uppland minskades, och därigenom höjdes priset på dem för svenskarna, en omständighet, som Gustaf Vasa i sin landsfaderliga omsorg om svenskarna helt naturligt måste ogilla. Att han söker leda in handeln i de gamla, kända fårorna se vi av de handelsrättigheter han den 10 juni 1523 beviljar Lybeck, Danzig m. fl. hansestäder.[23]) Här tillåter konungen att Lybeck får full köpslagerätt i Kalmar och Stockholm och "inn i landet", vilket av Sylvander har tolkats som fullständig landköpsrätt. Detta poängterande av Hansans handelsprivilegier i Sverige har måhända en mycket naturlig förklaring i det beroende till Lybeck, i vilket Gustaf stod efter befrielsekriget, men måste nog även ses mot bakgrunden av hans fruktan för hemliga stämplingar bland allmogen i de trakter, som beforos av de danska köpmännen. Hos Sylvander finna vi t. o. m. en uppgift om kung Gustafs bekräftelse av Ölands och Möres urgamla sjöfartsrätt på Tyskland.[24]) Denna utnyttjades dock av bönderna till handel med de fruktade dans-

karna till staden Kalmars förfång, och snart finna vi kung Gustaf i färd med att inskränka denna sjöfart. År 1527 går Gustaf Vasa tillrätta med ölänningarna. Kalmars borgare hade hos konungen beklagat sig över den skada deras stad led av det olaga danska landsköpet och ölänningarnas olaga seglation på danska hamnar: "När wij theres clagamall öffuerwägit hade, samtyckthe wij, att paa Öland skole wara viij (åtta) skip, iiij (fyra) wtj Södra motit och iiij wthij Norra motith och jcke fflere, thy sådana skijpp moste the jw haffua till landzens förbetring effther gambla seduenie, dog saa att presther ffrijborne oc böndher jntit wskepa annatt godz eller waro, wthen salt, humbla ,hampe, lin, öll och miöll och annen waro till nogot wtprång... Fförbiudes oc högeliga, att jnghen utlensk skip, som jcke göre skatt wnder Swerigis crone, oc sökia rikesens hamffner fför Ölandt eller annerstedz, ther the göra landzköp, wijdt the neffzt som laghen wtuiser".[25])

En ytterligare inskränkning i ölänningarnas självständiga handel, också dikterad av kalmarbornas klagomål, kommer 1532, där Gustaf Vasa endast tillåter dem att segla med sex skepp, tre i södra motet och tre i norra, på utländska hamnar. Nu förekommer även förbud mot utförsel av matvaror, vilka i stället skola föras till Kalmar och andra städer på svenska fastlandet. Till utlandet få de på sina sex skepp utföra hästar, hudar, talg och skinn av egen avel samt tjära, sten och trä med undantag av ekträ. Utländska skepp få ej heller besöka Ölandshamnar i och för handel. Allt landsköp i Möre förbjudes, och utförsel av hästar och oxar från Småland och Värend förbjudes tillika med skärkarlarnas landsköp med den fisk de hämtat från sillmarknaderna i Skanör och Trelleborg.[26]) Samma skrivelse innehåller även förbud mot all köpslagan i Vimmerby, Pata och Mönsterås, vilkas invånare uppmanas att flytta in till städerna.[26])

Dessa exempel torde vara tillräckliga för att påvisa Gustaf Vasas iver att försöka återställa Kalmars gamla anseende som handelsstad. Och ändå uppblomstrade icke staden vare sig så snabbt eller i så hög grad, som man skulle kunnat vänta. Orsaken därtill var troligen den att då Gustaf Vasa ville inordna staden i sitt nya ekonomiska system, gick han ovarsamt fram med den urgamla handelsfrihet, som dessa områden hade vant sig vid. Kalmarborgarna hade beklagat sig över det olaga danska landsköpet

i deras uppland, men snart skulle de få anledning att beklaga sig över kungens förbud mot allt landsköp och mot hans stränga påbud och täta ingripanden i deras näringsliv. Nu rubbades själva grunden till Kalmars forna handelsvälde och näringsfrihet.[27]) De täta förbud mot landsköp, som duggat över bönderna i Kalmars uppland, skärkarlarna och ölänningarna under Gustaf Vasas regering och som stödde sig på allmänna stadslagen, vilken ju icke varit gällande i dessa trakter förut, vände sig mot allt slags landsköp, även det för dessa trakter fordom tillåtna, som en gång hade gagnat staden Kalmar.[28]) Väl aktade bönderna och skärkarlarna ej på kungens bud utan fortsatte sin trafik som förut, vilket synes av förbudens upprepande, och detta ökade intensiteten i kungens försök att inordna smålänningarna i sitt system. År 1536 förbjöds t. o. m. Kalmar icke blott allt landsköp i sitt eget uppland för eget behov utan även att ur riket utföra ”ätande varor”. Detta påbud, som blev något av en katastrof för staden, förnyades vid livsstraff 1541 och 1542.[29]) Kalmarborna protesterade mot detta år 1543, men protesten föranledde ingen åtgärd förrän 1546, då borgarna fingo lov att utföra en kontrollerad mängd av livsmedel, såsom smör och ål.[30]) Samma år få kalmarborna även tillåtelse att bedriva lovligt landsköp, d. v. s. till husbehov av vissa varor på Öland.[31]) Från denna tid ha vi ytterligare ett bevis på Gustaf Vasas omsorg om staden Kalmars bestånd, eller kanske bör det snarast uppfattas som någon slags kompensation för de stränga landsköpsförbuden. År 1543 befaller kungen nämligen invånarna i flera småstäder, däribland Västervik, att flytta till Kalmar varifrån de då tydligen skulle få tillåtelse att segla på utländska hamnar.[32])

För Västerviks del kan måhända ännu en orsak till överflyttningen påvisas, som vi senare skola se. Kungens många påbud till Kalmars båtnad gåvo inga resultat, ty de efterföljdes icke. Stadens betydelse som handelsstad avtog, och till slut måste kungen återge kalmarborna deras gamla rätt till landsköp.

Gå vi så till Tjustbygden och Västervik, torde även där en stark konkurrens mellan stad och landsbygd förefunnits. Staden Västervik förde en relativt tynande tillvaro till följd av det livliga landsköp, som trots upprepade förbud under 1400-talets senare del florerade både bland bönder och frälsemän.[33]) Stadens borgare

tyckas dock ganska tidigt — redan 1494 — ha fått tillåtelse till begränsade uppköp för eget hus på den omgivande landsbygden.[34]) De första decennierna under 1500-talet förde staden en undanskymd tillvaro, tills den genom Dackefejden och sitt ställningstagande till Nils Dacke plötsligt kom i skottlinjen för Gustaf Vasas intresse och tyvärr även onåd. Den senare yttrade sig bl. a. i den förut omtalade befallningen, att Västerviks borgare skulle flytta sina bopålar till Kalmar.[35]) Från år 1532 ha vi ett strängt förbud för skärkarlarna att bedriva egen handel med Tyskland och för dem bland tjustborna, som deltogo i skånefisket, att bedriva landsköp med fisk.[35])

Gustaf Vasas intresse för staden var emellertid väckt, och det är mycket överraskande att nu efter 1543 finna en omsvängning i hans behandling av staden med uppland. Det förefaller nu, som om kungen sökte vinna de gensträviga smålänningarna i dessa trakter genom att på allt sätt främja deras handel i synnerhet och näringsliv överhuvudtaget. Detta skedde dock ej utan en liten baktanke på att befrämja en av sina egna älsklingsplaner: att göra Västervik till en befäst stad.[36]) År 1544 upphävde han sålunda Eksjö stadsprivilegier och uppmanade borgarna att flytta till Jönköping eller Västervik.[37]) Nästa bestämmelse angående Västerviks handel är daterad år 1547 och visar att han, sedan han nått sitt mål om Ny-Västerviks återuppbyggande, låter sin nådes sol lysa över staden genom att giva den tillstånd att hålla två frimarknader årligen.[38]) Ytterligare meddelanden till Västervik med uppland finnas, men eftersom de falla under Gustaf Vasas söner bli de föremål för behandling först i ett kommande kapitel.

Vad beträffar Värendsbygden torde denna varit en av de småländska trakter, som envisast hängt fast vid handeln med de danska gränslandskapen. Detta är fullkomligt förklarligt, ty denna bygd var ju så att säga ett naturligt uppland till den blekingska handelsstaden Ronneby. Den livliga handel, som uppstod i dessa trakter under unionstiden och som yttrade sig i en uppblomstring av både Ronneby och Värendsbygden, avbröts icke i och med unionens upphörande. Virdarna utförde oxar, hästar, ”fetalier”, hudar och pälsverk till Ronneby och fingo i gengäld salt, humle och något kläde.[39])

De lotsade sin bygd igenom hela den politiskt kritiska tid, som

inträffade mellan unionstiden och Gustaf Vasas regering. Värendsbygden tycks under denna tid ha fått en viss självständighet, som den på sätt och vis även behöll under kung Gustafs första regeringsår. Kungen ingrep i Värendsbygdens näringsliv först då staden Kalmar beklagade sig över att ha misslyckats i sina strävanden att draga till sig även Värendsbygdens handel. Gustaf Vasa ingrep för första gången år 1526[40]) med en uppmaning till virdarna att söka sig till Kalmar i sina handelsförbindelser, vilket virdarna också lovade, om kalmarborna blott ville lämna dem de eftertraktade varorna: salt, humle och kläde till ett lika gott pris som Ronnebyborna. Detta kunde de emellertid icke, ty de voro vid denna tid beroende av Hansan och dess högre priser.[41]) Virdarna fortsatte därför handeln med danskarna, och detta föranledde Gustaf Vasa till ett nytt ingripande år 1532.[42]) Detta innebar ett strängt förbud mot utförsel av oxar och hästar från Småland och Värend, emedan denna utförsel skadade staden Kalmar direkt och svenska staten indirekt, då en del av städernas tullinkomster gingo till kungens kassa. En ny räfst, som ej blev utan verkan — i form av klagomål från den danske kungen Kristian III — ägde troligen rum år 1537.[43])

Denna dragkamp mellan kungen och virdarna har satt sina djupa spår i den politiska utvecklingen i Småland i det blodiga uppror, som vi kalla Dackefejden.

Då Gustaf Vasas ingripanden i andra trakter av Småland även utgöra orsaker till Dackefejden, har jag ansett det lämpligt att behandla detta i en särskild avdelning.

För Värendsbygdens vidkommande kan man endast konstatera, att virdarna under denna kritiska tid och alla kungliga pålagor till trots allvarligt gingo in för att med all makt uppehålla handelsförbindelserna över gränsen till Blekinge. Situationen tillspetsades, då blekingeborna i sitt hat mot Gustaf Vasa understödde Dackes anhängare i Småland, under det att Kristian III, bunden av fördraget i Brömsebro av år 1541, sände Gustaf Vasa hjälpstyrkor för att återställa ordningen i Småland.[44]) Den svenske kungen lät sin vrede gå ut över virdarna i en rad påbud mot oxhandeln över gränsen, och virdarna svarade med smyghandel, understödda av danskarna. Kung Gustaf vädjade förgäves

hos de danska myndigheterna om hjälp att ordna upp förhållandena.[45])

Det blev, som vi av det följande skola se, en av Gustaf Vasas söner, vilken på ett radikalt men effektivt sätt gjorde slut på denna för den svenska staten så besvärande gränshandel.

Det fjärde och sista handelsområdet är Jönköping med omnejd. Även här ingrep kung Gustaf ofta och på ett mycket befallande sätt.

Redan under medeltiden bedrev Jönköping både inrikes- och utrikeshandel. Hudar, skinn, smör, talg, vax och oxar voro utförselvarorna, som byttes mot salt, humle, kläde och kramvaror. Landsköp till borgarnas förfång skedde även här. Den förnämsta handelsvaran för export var oxar. De fördes både till Örebro och Bergslagen samt till de danska gränslandskapen.[46]) Redan som riksföreståndare utfärdade Gustaf Vasa 1521[47]) privilegiebekräftelse för staden och upprepade den som konung den 14 augusti 1524. Enligt denna stadfästelse tycks det, som om kung Gustaf på allt sätt velat främja Jönköpings handel. Han tillät alltså Jönköpingsborna att utan tull bruka städerna Nya Lödöse samt Söderköping för in- och utsegling samt befallde alla landsköpare i Jönköpings uppland att vid böter av 40 mark flytta in till staden och där bedriva sin handel.[48]) Det tycks, som om staden Jönköping till skillnad från andra småländska städer skulle ha varit kungen obrottsligt trogen under Dackefejden och Västgötaherrarnas uppror, även om den givetvis berördes av de båda upproren.

Gustaf Vasa torde ha utnyttjat staden som upplagsplats för varor, vilka han själv såsom Svea rikes främste affärsman handlade med. För denna saks skull lät han ombesörja en hamn i staden, vilken även avsåg att underlätta tillförseln av varor till denna del av Småland.[49]) Att han verkligen inriktade sig på att gynna en del småländska städer, däribland Jönköping, på andras bekostnad därför att det av en eller flera anledningar ansågs honom lämpligt, visar ett brev, daterat den 31 december 1543 och ställt till staden Bogesunds borgare angående deras förflyttning till Jönköping samt ett annat brev, daterat den 22 mars 1544 och ställt till ett par eksjöborgare angående eksjöbornas förflyttning antingen till Västervik eller Jönköping.[50]) De planer, som avslöjas i dessa skrivelser men dock icke förverkligades, voro att kung

Gustaf ville ge ett utvidgat Jönköping en chans att konkurrera med städerna i de danska gränslandskapen och sålunda om möjligt förhindra danskt landsköp på Jönköpings uppland.[51]) Att bönderna voro angelägna om den olaga gränshandeln vittnar ett brev från ståthållaren i Kronoberg, Nils Rosenqvist, som rapporterar "att allmogen klagar över att Jönköpings borgare ej förmå nödtorftligen hålla dem uppe med salt, varför de begära att få exportera sina skinn till de närbelägna danska städerna, som förse dem med den varan". Kungen gjorde ett undantag för denna gång och tillät allmogen gränshandel, dock ej med matvaror, men uppmanade samtidigt ståthållaren i Kronoberg att tillsammans med ståthållaren i Kalmar vidtaga åtgärder mot att sådant upprepades.[52]) För att stadens borgare skulle kunna motarbeta dels det olagliga landsköpet, dels gränshandeln, gavs dem den 28 juli 1548 tillstånd att besöka marknaderna i Småland (Värnamo och Hultatorp) och Västergötland.[53]) Marknaderna voro ju ett av tidens medel att befordra handeln. Olaga intrång av både svenska köpmän från konkurrerande städer och utländska köpmän brukade motarbetas genom att handel tilläts på vissa av konungen påbjudna frimarknader.

Jönköpings borgare hade, som redan nämnts, tillträde till marknaden i Värnamo och enligt brev av den 3 maj 1541 fingo de besöka denna utan att till kung Gustafs förtroendemän därstädes lämna någon särskild ersättning.[54])

Av utomordentligt intresse är Gustaf Vasas dirigering av oxhandeln inom detta område. Ett viktigt brev därom citeras i Jönköpings historia.[55]) En av stadens borgare, Måns Månsson, har hos kungen genom öppet brev av år 1546 utverkat rätt att få uppköpa oxar i svenska landskapen Småland och Västergötland eller varhelst det honom lyster för att han sedan skall transportera dem till Bergslagen — och märk väl ej utanför landets gränser — och där försälja dem till skäligt pris. Han fick dock icke bedriva landsköp med djuren. Detta är endast ett av de exempel på hur kung Gustaf sökte länka in den småländska oxhandeln på Bergslagen för att förhindra, att oxarna fördes ut till Danmark. År 1547 utsträckte han den i ovanstående brev nämnda tillåtelsen att bedriva oxhandel på Bergslagen till flera borgare[56]) i Jönköping. En tulluppgift hämtad från Jönköpings historia om

staden Örebros tullpengar på oxar för året 1554 (1782 oxar ha försålts, därav 1086 från Jönköping) visar, att borgarna i Jönköping lytt kung Gustafs uppmaning att bedriva oxhandel i nordligare trakter.[57])

Sedan alltså de fyra viktigaste handelsområdena i Småland och kung Gustafs försök att inverka på handeln i dessa genomgåtts, kan det vara av intresse att till sist se, huruvida hans många påbud åtlytts och vilka konsekvenser detta i så fall har fått först och främst för Småland och Öland och sedan även för hela vårt land.

Kung Gustafs upprepade förbud mot landsköp — vilka, som vi snart skola se, oupphörligen återupprepas under hans söner — tala för att han ej lyckades särdeles väl med utrotandet av denna sed. Vad kunde orsaken därtill vara? Helt visst den, att man ej på en enda gång kan, alla kungliga påbud till trots, lägga av en sedvänja, som rotat sig i en trakt och bland ett folk under århundraden och som dessutom gagnar sina utövare, ja, i vissa fall är nödvändig för deras existens.

Med stadsgynnandet lyckades kung Gustaf icke mycket bättre. Han tog här upp en strävan, som var typisk för de europeiska staterna vid denna tid, men han utformade den efter en plan, som var säregen för Sverige och som icke hyllade den europeiska protektionismens principer. Gustaf Vasa ville, att Sverige skulle förses med utländska varor, men samtidigt fruktade han, att utländska köpmän skulle få inflytande på det svenska handels- och näringslivet. I samband med hans stadspolitik måste man även påpeka hans omsvängning ifråga om utländska handelsförbindelser. Han ville under hela sin regering frigöra Sverige från allt danskt inflytande, och denna längtan är ju mycket lättförklarlig hos en regent, som levde i ständig skräck, att den danske kungen skulle göra honom den svenska kungatronen stridig. Under senare delen av sin regering ville Gustaf Vasa även frigöra Sverige från tyskt ekonomiskt förmynderskap. Väl känd är hans handelspolitiska orientering mot de nu i merkantilt hänseende alltmera framträdande Nederländerna.

I fråga om varornas dirigering till de platser, som kungen anser lämpliga, måste man nog åtminstone beträffande Öland, Möre, Tjust och Värendsbygden tilldöma honom ett nederlag. Bättre

lyckades han måhända med Jönköpingsbornas oxhandel, vilket ju även har framkommit i redogörelsen för denna.

Man bör dock ej avsluta detta kapitel utan att ha påpekat de politiska konsekvenserna av Gustaf Vasas ingripanden i Smålands och Ölands handel.

En av de djupaste orsakerna till Dackefejden 1542—1543 torde just dessa kung Gustafs ingripanden ha varit. Ett starkt missnöje med kungens "nyordning" märktes redan under Grevefejden i Värendsbygden, men detta stillades genom en konungaräfst år 1537. Det fanns en befolkningsgrupp, som levde som boskapsuppfödare i de stora skogarna på gränsen mellan Blekinge och Småland. Där gick det alltsedan 1400-talet viktiga handelsvägar fram, t. ex. Ronneby—Växjö och Åhus—Loshult—Växjö. Då kung Gustaf genom sin ekonomiska omorganisation ville få skogsmännen att avleverera sina varor till det mera avsides belägna Kalmar i stället för till Ronneby, som de voro vana vid sedan århundraden tillbaka, rann sinnet på dessa ingalunda saktmodiga män och deras känslor togo sig uttryck i ett starkt hat mot kungen och hans företrädare, fogdarna.[58]) En annan kategori av smålänningar, som också berördes av kungens påbud, var ölänningarna och skärkarlarna i Tjust, vars självständiga seglation till de danska hamnarna nu skulle få ett slut och i stället skulle inriktas på Kalmar.

Hela 1530-talet kännetecknas av en dragkamp mellan å ena sidan kungens vilja, å andra smålänningarnas, och då Gustaf Vasa till sina övriga påbud år 1541 ger befallning om plundring av kyrkorna i Småland, är måttet rågat, och Nils Dacke med anhängare inleder en mängd överfall på kungens rödklädda fogdar, vilka i sin tur leda till ett regelbundet inbördeskrig mellan den kungliga hären och smålänningarna. Gustaf Vasa har mot det verkliga förhållandet försökt tolka Dackefejden som en allmogens resning mot adelsmännen, dels för att få hjälp mot Dacke av adelsmännen ej blott i Småland utan även i det övriga Sverige, dels för att få Kristian III att bistå honom i enlighet med brömsebrofördraget, som garanterade de båda kungarna ömsesidig hjälp i händelse av krig — även mot upproriska undersåtar.

Flera omständigheter tala mot Gustaf Vasas deklaration, främst då, att de delar av Småland — Värends fem härad, det nuvarande

Kalmar län, Njudung, Kind och Ydre — som berördes mest av kungens ingripanden i handeln, så öppet gingo emot honom. Kalmar ställde sig på kungens sida, vilket ej förvånar, då hans åtgärder mestadels gingo ut på att gynna staden Kalmar. Kung Gustaf fick den enligt brömsebrofördraget utlovade hjälpen, men blekingeborna understödde Dacke och hans anhängare. Ännu en omständighet, som bekräftar det ovan sagda, är, att då Dacke år 1542 genom ett vapenstillestånd erkändes som Smålands okrönte hövding, öppnades på nytt den gamla handelsförbindelsen mellan Småland och Blekinge. Då kung Gustaf äntligen fick ledningen i sin hand över de upproriska smålänningarna, inledde den handelsavspärrning, vilken blev följden av upprorets kuvande, en fullständig utarmning av Värendsbygden, och denna förödelse fullbordades genom Erik XIV:s radikala ingripande, varom skall ordas i nästa kapitel.

III.

Erik XIV:s, Johan III:s och Karl IX:s ingripanden i den småländsk-öländska handeln samt följderna därav.

Vår nästa uppgift blir alltså att göra en undersökning av utvecklingen under Gustaf Vasas söner, Erik XIV, Johan III och Karl IX.

Det är tydligt, att de alla tre gingo i sin höge faders fotspår beträffande den statliga kontrollen över näringslivet, gynnandet av städerna på landsbygdens bekostnad samt införandet av skråväsendet i städerna. För staden Kalmars och dess upplands vidkommande innebar detta under Gustafs söner ett fortsatt förkastande av den gamla frihet, som dessa trakter haft på handelns och näringslivets område. Den fortsatta kampen mot landsköpet är utmärkande även för Erik XIV. Från år 1566 ha vi t. o. m. en uppmaning, att landsköpmän från Norrland och Finland skola inflytta till Kalmar. Kung Erik är ytterst angelägen att stärka sin "köpstad Callmar, som ähr flux bleuffen förswagett medh borgere...". Samma år den 11 december och året därpå, den 23 april

1567, vänder sig kungen i upprepade brev till de motsträviga norrlänningarnas fogdar för att dessa med hot om straff dels för olaga landsköp, dels för olydnad mot kungens påbud skola försöka få norrlänningarna att flytta till Kalmar.[59])

År 1567 får Kalmars invånare tillåtelse att utföra smör och bockskinn men icke järn till Tyskland.[60]) År 1571 får staden Kalmar bekräftelse på de privilegier, som gamle kung Gustaf en gång gett dem, men redan i detta brev ingriper Johan III med kraft mot utförsel av ”ätande” varor, hästar och oxar över gränsen. Byteshandel vid gränsen med smör och fisk tillåter dock Johan.[61]) Från 1572 ha vi ett förbud mot främmande köpmäns handel i olaga hamnar och på landsbygden. Böter och förverkande av allt gods blir straffet. Främlingar få ej heller bedriva handel med bönderna på marknader i Småland eller på Öland utan måste ovillkorligen handla med borgarna, eljest förverkas deras gods.[62]) Handeln med främmande köpmän, vilken bedrevs av bönderna i Möre och på Öland, utredes av rikshövitsmannen på Kalmar slott, Kristiern Gabrielsson, år 1577. Liksom på kung Gustafs tid besväras Kalmar stad även nu av böndernas självständiga, olagliga handel, vilken nu på nytt förbjudes.[63]) Denna konkurrens mellan borgare och bönder fortsätter emellertid trots alla kungliga påbud, och 1586 kommer ett nytt förbud mot främlingars landsköp och den export av olika varor, som bönderna i Möre och på Öland tillåta sig över gränsen till Danmark.

Att problemet om varupriserna, som danskarna höllo nere, vilket frestade smålandsbönderna till handel över danska gränsen, alltjämt var aktuellt, talar en passus i kung Johans påbud: ”bönderna wdi Småland mykett före theres beste wharur offuer grenttzen till de danske kiöpstäder och the ther igenom bliuffe nähringe lösse, så wele wij ooch sådannt aldeles haffue förbudett. Doch skulle och förbde Calmareboer ther emott igenn ware förplichtet att giffue wåre wndersåter thett kiöp, som the wdi Danmark bekomme kunne.” I samma brev förbjudas olagliga hamnar i Möre och på Öland. Landsfogden i Kalmar skall ha en viss kontroll över Ölands årliga export. Kalmarborgarna uppmanas att på egna skepp från städer och hamnar vid Västerhavet hemföra salt, kläde och kryddor och hålla sig ifrån den forna handeln i Östersjön. Med detta tillhandahållande av de åtrådda varorna, som om de

hämtas på för Sverige nya handelsplatser — underförstått Nederländerna — kunna tillhandahållas bönderna till ett billigare pris, skall på ett effektivt sätt göras slut på böndernas smyghandel med danskarna.[64])

Under denna tid har ännu en konkurrent om varorna i Kalmars uppland uppträtt på arenan. Det är den lilla staden Eksjö, som trots att den har hela sexton mil till kusten, för en livlig handel från en lastageplats vid Östersjön med både svenskar och utländska handelsfarare. Med varor inköpta till största delen i Kalmars uppland befrakta de ut- och inländska skepp.[65]) Denna uppblomstring av en liten stad utan politisk betydelse sågs med oblida ögon av hertig Karl, som den 1 mars 1598 på Kalmarbornas klagan över Eksjöbornas seglats på Tyskland samt det landsköp de bedrevo ända in på staden Kalmars knutar utfärdar ett förbud mot Eksjöborgares seglation på Tyskland samt förbjuder dem att handla upp varor på ett avstånd av tio mil från Kalmar.[66]) Hertigens motarbetande av staden Eksjö fortsätter till Kalmars fromma, och år 1600 bestämmer kung Karl IX ”alldenstundh Calmarne ähr en gräntzestadh och befästningh, som bör för alltingh medh godhe man och borgare försörjdh och förseedh ware, the ther någon rådh och förmögenhet kunne hafwe at hålla staden widh macht, som thet sig bhör, och för:de Ekiesiö ähr cronan till ingen synnerligh nytto medh een dell eller annen, derföre hafwe wij så samtycht och bewilligedt ssåsom her medh alwarligenn welet förbudit hafwe, att uthi för:de Ekiesiö skall ingen kiöpslagenn effter denne dagh bruket blifwe, wthan the, som någon förmögenhet haffwe at driwe handell och wandell, skole ware förplijchtede at flöttie in wthi Calmarne stadh och sigh ther nedersettia.”[67]) Trots detta steg mot Eksjös utplånande får den behålla sina stadsrättigheter — ett bevis för kungarnas godtycklighet — men den mister sin rätt till egen seglation och får veta, att dess varor böra föras till Kalmar. Eksjöborna uppmanas ock att sälja får och getter till Bergslagen.[68])

Även under hertig Karl upprepas förbuden mot olaga landsköp. Den gamla rätt till landsköp, som kung Gustaf, ehuru ytterst motvilligt, till slut måste tillerkänna staden Kalmar, blev nu förbjuden. Från år 1598 ha vi ett förbud mot ”att en part av borgarne hafwe månge drängar vthi på landzbygden, som drage landet om

kringh till att vpkiöpe hwad godz och warur, som i landet faller, ssä skola och the danske hafwe theras drängar in om grentzen, som släphe landet om kring till att opkiöpe hwad godz och warur, som i landett faller, alt thet the bekomme kunne, ther emot the, som icke så hafwe rådh att sendhe theres dränger vtht inthet kunne i staaden till kiöpz bekomme, ssä althenstundh thet ähr emodt Sweriges beskrefne lag att bruke någon kiöpslagen på bygden, skall en hvar varda förbudet såväl Calmarna Stadz jnnebyggare som danske och andre att drifva någon köpehandel uthe på landet."[69]) Detta förbud, som var helt grundat på allmänna stadslagen, fick dock återtagas efter ett par år men förnyades sedan på 1600-talet.[70]) Dessa många förbud ge ett belägg för hur seglivad denna handel var.

För Tjustbygdens och Västerviks del lämnas oss icke så många uppgifter från Gustaf Vasas söners tid, men de som finnas, ge oss ingen anledning tro, att landsköpet upphört. Då Västerviks borgare ej tycktes angelägna om att frimarknader höllos i deras stad till stadshandelns befrämjande, avlystes de två marknader, som voro påbjudna, av kung Erik genom brev år 1561.

Det problem, som under senare delen av 1500-talet tycks ha sysselsatt Västervik, är den alltmera självständiga handel med en del varor — i synnerhet fisk — som skärkarlarna i Tjust bedrivit med egna skepp på utlandet. Folke Lindbergs historia om Västervik innehåller en intressant upplysning om denna handel.[71])

Omkring år 1590 gjordes en kompromiss mellan borgarna och skärkarlarna, enligt vilken de senare fingo löfte om att sälja det trävirke, som de själva avverkat, till utländska köpmän, mot det att de fingo lova att icke driva mellanhandel eller fara ut med egna skepp. Men skärkarlarna fortsatte sin lönande seglation alla påbud till trots. År 1582 fingo Västerviks borgare monopol på handeln i sina uppland: Tjustbygden och Tuna län, men här kolliderade snart Västerviks och Kalmars intressen. Kung Johan åstadkom en kompromiss. Tunalän uppdelades i två områden, av vilka det södra tillhörde Kalmar och det norra Västervik.[72]) Ännu en konkurrent hade Västervik i den lilla staden Eksjö, vars idoghet, som vi redan sett, förargade även andra städer. Enligt uppgift skulle Eksjöborna ha uppmanats att sälja sitt gods till borgarna

i Kalmar eller Västervik.[73]) Som slutomdöme om staden Västerviks och Tjustbygdens utveckling under detta skede måste man nog fastslå, att detta område ganska väl hävdade sig på näringslivets område, ibland gentemot och understundom med bistånd av statsmakten.

Värendsbygdens utveckling under 1500-talets fyra sista decennier kännetecknas av en fortsatt ehuru ej längre måhända så intensiv dragkamp mellan invånarna i nämnda bygd och regenterna om handeln över danska gränsen. De välkända förbuden mot landsköp och konungens uppmaningar till bönderna att flytta in till staden — i detta fall Växiö — för bedrivande av köpenskap finna vi för såväl år 1561 som år 1575. År 1580 förbjudes för Växiös del den danska bondebefolkningens uppköp av hästar, oxar och andra förbjudna varor.[74]) År 1590 kommer en uppmaning till Växiö borgare att, om de vilja idka egen seglats, böra de flytta till Kalmar, eljest böra deras varor föras till denna stad.[75]) Det är gamle kung Göstas önskedröm, som här kommer igen.

Efter denna tid blir uppgifterna om staden Växiö allt mera fåtaliga, varav man ovillkorligen måste draga den slutsatsen, att staden förlorat sin betydelse som handelsplats. Redan kung Johans brev av år 1590 tyder på detta. Det finns en utomordentligt intressant artikel, som klargör förhållandena i Värendsbygden under denna tid. Det är A. Vejdes redogörelse för Erik XIV och ödeläggelsen av Ronneby 1564.[76])

Under nordiska sjuårskriget utsatte kung Erik staden Ronneby för en oerhörd plundring och brand den 3 september 1564. Om detta har kungen själv berättat i ett manifest till menige Sveriges inbyggare. En av orsakerna till detta dåd var enligt äldre uppfattning Eriks lust att hämnas på Ronneby för dess understöd åt smålänningarna under Dackefejden. En nyare och — synes det mig — trovärdare teori om orsaken till kung Eriks grymhet har framförts av Vejde, som med hjälp av aktmaterialet vill påstå, att kungen gjorde detta för att på ett radikalt sätt göra slut på den olagliga gränshandeln mellan svenskar och danskar i Värendsbygden och Blekinge. Kung Eriks ytterligare åtgärd att efter blodbadet i staden Ronneby hopsamla Blekinges invånare i akt och mening att föra dem till Uppsverige och i stället befolka Blekinge med svenska och finska bönder talar för, att han hyste

stora förhoppningar på sin seger. Vejde menar, att den verkliga orsaken till kung Eriks dåd i Ronneby var, att han ansåg, att enda sättet att rädda Värendsbygdens handel åt Sverige — enkannerligen Kalmar — var att förstöra virdarnas bästa uppsamlingscentral för småländska varor. Som vi förut sett, ha oupphörliga påbud under kung Gustafs tid velat åstadkomma detta, men förgäves.

Så mycket större orsak att ingripa på ett radikalt sätt hade kung Erik, eftersom Kalmar län med Öland var hans hertigdöme. Kalmar skulle, enligt hans beräkningar, bli ett starkt fäste vid Östersjön under den fortsatta uppgörelsen med ärkefienden Danmark, och därför var det ännu nödvändigare att denna stad genom den olaga gränshandeln ej bleve vare sig ekonomiskt eller politiskt lidande. Redan 1559 insände han till kung Gustaf ett i detalj utarbetat förslag om ny ordning vid danska gränsen. Alla småvägar skulle bort, och militära posteringar skulle efterse, att handeln försiggick på tillåtna vägar. Som sådana ansågos kustvägen från Kalmar söderut mot Avaskär och från Växjö genom Kinnevalds härad till Ronneby. Eriks plan omintetgjordes av en fortsatt smyghandel, och kung Erik såg sig i stånd att göra verklighet av den först då han år 1564 stod som segrare över danskarna vid Ronneby. Värends utarmning under de följande decennierna talar sitt tydliga språk om att hans plan nått sin fullbordan, åtminstone temporärt.

Det sista området för vår undersökning är Jönköping med uppland. Den oxhandel, som bedrevs i denna del av Småland under Gustaf Vasas tid och gynnades av honom, var även föremål för de följande konungarnas intresse och omsorg. Kung Erik underlättar den genom att år 1561 i Östergötland och Närke förbjuda såväl sina egna som andras befallningsmän vid slott och gårdar att uppbära brotullar av Jönköpings borgare, då de drevo sina oxar mot bergverken och städerna i Uppland och Västmanland.[77]) Hertig Karl lämnar dem ävenledes år 1596 tillåtelse att uppköpa oxar i hela riket för avyttring i Bergslagen. De få dock ej driva dem över gränsen till utlandet eller bedriva landsköp med dem.[78]) Att kung Erik även var angelägen om att Jönköping till varje pris skulle behålla och förkovra sin handelsutövning, visar ett brev till Jönköpings borgare av samma år, som säger, att sakören,

som falla i staden, skola användas till återuppbyggande av den hamn, som kung Gustaf en gång lät inrätta.[79]) Samma syfte har ett löfte av kung Johan, givet 1575, som ger stadens borgare rätt att utsegla i sjöstäderna i Östergötland, Västergötland eller Småland.[80]) Från år 1586 ha vi underligt nog en skrivelse med kung Johans nådiga ehuru något betänksamma tillåtelse för Jönköpings borgare att under en tid av sex år få utföra sina varor över Halmstad.[81]) År 1589 förbjuder han dock all utskeppning av varor över de danska sjöstäderna.[82]) Året därpå göra Jönköpings borgare på riksdagen i Stockholm framställning om att slippa från detta förbud, men denna begäran avslogs.[83]) Först år 1599 beviljar kung Karl åter denna utskeppningsort för varor ifrån Jönköping.[84]) "Wij hafwe theris ödmiuke begären vthi så motte nådigsth ahnsedt och gunsteligen effterlathit, att the thette åhr allene måge frijt före sitt godz therheden och sedan sökie ther medh sin närigh, hwar them synes, dock icke till Lybeck eller Dansick." Detta tyder på att konungarna även under senare delen av 1500-talet också för denna eljest relativt laglydiga del av Småland ogärna sågo handelsvarorna gå över danska gränsen.

Att konungarna varit staden Jönköping väl bevågna även under denna tid, därom vittna dels privilegiebekräftelserna av åren 1561[85]), 1570[86]), 1575[87]), 1596[88]), dels de talrika förbuden mot landsköpet, som fördärva staden, så t. ex. ett av 1561[89]), som vänder sig mot alla bönder med den uppmaningen, att om de vilja idka köpenskap, skola de flytta in till staden. Ett liknande förbud finnes från år 1575.[90]) Det vänder sig till alla "vdhi huadh ståndh the helst ware kunne". År 1587 upprepas förbudet två gånger mot såväl in- som utländska landsköpare samt åligges det kungens befallningsmän att efterse att befallningen åtlydes.[91]). Konungen tillåter borgarna att beslagtaga de varor, med vilka landsköp bedrives.[92]) Även hertig Karl beivrar landsköpet och uppmanar landsköparna att flytta in till staden.[93]) Under kung Johans sista regeringsår kan man märka en viss nedgång för staden. Kringströvande köpmän och den i oxhandeln konkurrerande staden Eksjö vålla Jönköping svårigheter.[94]) Att Johan gör vad han kan för att rycka upp staden, ser man av hans brev av år 1588 om rätt för Jönköpings borgare att under sommaren föra fri handel på marknadsdagar i Växiö, Eksjö och Skänninge[95]) samt år 1592,

då han ger bekräftelse på marknaderna i Värnamo, Hultatorp och Helgestad.[96]) En verklig uppgångsperiod för staden börjar dock först då hertig Karl fått makten i Sverige. I ett redan omnämnt brev av år 1596 ger han staden sådana förmåner och rättigheter, att det tydligt framgår, att han inser stadens värde och "nödvändigheten att befästa den såsom belägen vid den mest befarna stråkväg i riket...".[97])

I början av detta kapitel påpekades, att Gustaf Vasas söner fortsatte det ekonomiska program, som deras höge fader tagit som en del av sina livsuppgifter att påbörja och om möjligt genomföra i Sverige. Hur ha de under den tidsepok, som denna uppsats avser att behandla, lyckats i sina föresatser beträffande de fyra handelsområden, som här ha behandlats?

Ser man först på landsköpet, så måste man även här konstatera ett lika grundligt misslyckande för konungarna Erik och Johan samt hertig Karl som för konung Gustaf. Man kan dock hos Gustaf Vasa spåra en större smidighet beträffande landsköpsförbuden än hos hans söner. Många äro de påbud, som vi sett utfärdade för de platser, vilka denna redogörelse berör. Regenterna ha både lockat och hotat, men förgäves. Som lockmedel och delvis som ett slags botemedel har använts inrättandet av marknader utav skilda slag, som hotelser olika slag av straff, såsom penningeböter, förlust av gods, ja, stundom även av frihet och liv, vilket påpekats i det föregående. Även om dessa påtryckningar ha hjälpt på ett fåtal platser, ha deras verkningar i varje fall icke varit långvariga. Måhända eftersågo ej alltid kungens fogdar att straffen för landsköp utkrävdes, såsom det framgår av hertig Karls brev av år 1596, där det står om "strängt straff för fogden, om han försummar att angiva sådana förbrytelser eller giver tillstånd till dylikt ofog".[98]) Denna passus visar, att kungens förtroendemän ofta sågo genom fingrarna med denna försyndelse, som de för sin del ej ansågo som något brott utan t. o. m. deltogo i, såsom vi ha sett. Om man skulle försöka få fram en orsak till att detta "ofog" ej upphörde, så bleve det en förmodan, att denna företeelse hade så djupa rötter i de småländska och öländska böndernas samhälls- och näringsliv, att den helt enkelt ej gick att utrota, så länge städerna ännu voro så få och så pass obetydliga.

Gustaf Vasas söner fortsatte och utvecklade stadsskyddspoli-

tiken såväl genom privilegier och förmåner som genom täta förbud mot landsköp och uppmaning till affärsdrivande bönder att flytta in till städerna. Det vill dock synas, som om deras intresse — åtminstone vad de mera krigiska konungarna Erik och Karl beträffar — fixerats till vissa ur försvarssynpunkt viktiga städer. Jag tänker då särskilt på staden Kalmar, som speciellt kung Erik gynnade dels av personliga skäl, då det var så att säga huvudstaden i hans hertigdöme, dels av strategiska skäl, då man tänker på dess betydelse i nordiska sjuårskriget. Kung Eriks ovan omtalade åtgärder vid staden Ronneby ingick som bekant som ett led i hans tillintetgörande av allt och alla, som till äventyrs kunde skada Kalmar såsom handelsstad. Även hertig Karl tycks ha varit mycket mån om staden Kalmars utveckling. Därom talar den förut nämnda dirigeringen av varor från alla delar av Småland till staden samt det hot om nedläggelse av den livliga handelsstaden Eksjö, vars handel oroade ej blott Kalmar utan även andra småländska städer, såsom Jönköping t. ex., vilken stad tycks ha varit föremål för kungarnas speciella omsorg. Det var ju exempelvis en av de få städer i detta område, som under 1500-talet fick bedriva självständig seglation på utlandet.[99])

Vad beträffar dirigeringen av de varor, som smålänningarna och ölänningarna förde handel med, kanske man i allmänhet kan märka en något större frihet nu än under kung Gustafs tid. Orsakerna därtill kunna vara flera. Visserligen förekommer t. ex. en uppmaning år 1596 till Jönköpings borgare att sälja sina oxar till Bergslagen, men det förefaller, som om avsättningsorten numera är helt frivillig, även om naturligtvis en och annan av Jönköpings borgare kan känna sig frestad att föra sina oxar över danska gränsen, vilket också hertig Karl förutsett och förbjudit i nämnda brev.[100]) Mot den förhatliga handeln med de danska gränslandskapen ingrepo dock Gustaf Vasas söner med tillbörligt nit. Tillräckligt många brev, som innehålla förbud mot denna handel, ha behandlats i det föregående för att detta påstående skall kunna anses bevisat. Det radikalaste medlet för att genomdriva sin vilja, vad beträffar Vädendbygdens handel, använde sig, såsom vi även ha sett, kung Erik av genom staden Ronnebys förstöring år 1564. Det hindrar dock icke, att vi redan under 1580-talet finna kung Johan åter i färd med att förbjuda de danska

köpmännens handel i Växjö och borgarnas utförsel av oxar, hästar och förbjudna varor.[101]) Genom att ge tillåtelse åt växiöborna att besöka marknader i andra småländska städer och att utföra sina varor över Kalmar söker Johan dirigera deras handel från de farliga danska handelsplatserna.

I det föregående ha vi även sett, att denna misstänksamhet mot handel över danska städer och hamnar även gällde andra platser, såsom t. ex. Jönköping.

Den mest påfallande politiska följden, som vasasönernas handelspolitik har haft för Småland och Öland har redan påpekats genom kung Eriks erövring av staden Ronneby i nordiska sjuårskriget.

*

Härmed skulle denna framställning om "Småländsk och öländsk lanthandel under 1500-talet" ha nått sin fullbordan. Inför avslutandet uppställer man ovillkorligen den frågan: Ha Gustaf Vasa och hans söner genom sin verksamhet på näringslivets område i allmänhet och därmed även i de trakter, som vår undersökning gäller, nått det mål, som de strävat efter och som varit centralisering av näringslivet genom exempelvis handelns och hantverkets koncentration till städerna och brytandet av Sveriges isolering från de övriga europeiska länderna i den mån det var möjligt? På den frågan kan man svara både ja och nej. Skjuter man in 1500-talets ekonomiska utveckling i Sverige i det stora historiska sammanhanget mellan medeltidens ekonomiska tillstånd och det på det ekonomiska området utomordentligt utvecklingsrika 1600-talet, måste man nog säga, att Gustaf Vasas och hans söners verk fört vårt land en liten bit framåt. Gustaf Vasa lade grunden till den kommande utvecklingen ibland — åtminstone för den ytlige betraktaren — genom föga logiska påbud och formuleringar, tvingad därtill av de politiska konjunkturerna eller lockad av sitt eget förvärvsbegär, och hans söner fortsatte hans verk.

Professor Hechscher har betecknande nog i sin ekonomiska historia kallat 1500-talet för "medeltidshushållningens organisering". Ryckta ur sitt sammanhang, kan man måhända tycka, att Gustaf Vasas och hans söners påbud och bestämmelser om lands-

köp, varornas dirigering, handelns och hantverkets koncentration till städerna och gynnandet av en del städer framför andra varit tämligen meningslösa, enär människorna gått dessa förordningar förbi eller kanske brutit mot dem, men infogar man dessa svenska kungars verksamhet i det stora sammanhanget, har den i alla fall betytt en hel del. Detta gäller i synnerhet den siste av vasasönerna, hertig och sedermera kung Karl, som genom sin organisation av det svenska näringslivet, först i sitt hertigdöme, sedan i hela Sverige — om än med hjälp av Sveriges indragande i den politiska kampen om östersjöväldet — kan sägas ha brutit den ekonomiska isolering, som utmärkte Sverige vid 1500-talets början och därmed påskyndat den utveckling som nästa århundrade skulle följa.

HÄNVISNINGAR

1) Svenskt biografiskt lexikon. Se Dacke! Sthlm 1931.
2) E. Heckscher: Sveriges ekonomiska historia från Gustaf Vasa, I, sid. 240.
3) G. Volm. Sylvander: Kalmar slotts- och stadshistoria, 2:2, sid. 64 och 191 ff.
4) H. Hildebrand: Sveriges medeltid 1:2, sid. 628 samt Sylvander: a. a. 2:2, sid. 220 ff.
5) Jönköpings historia, del I, sid. 280 ff., Jönköping 1917.
6) Vejde: Erik XIV och ödeläggelsen av Ronneby, sid. 57 ff., Scandia 1929.
7) Sylvander: a. a. 2:2, sid. 220 ff.
8) Lindberg: Västerviks stads historia, del I, sid. 178, Västervik 1933.
9) E. Heckscher: Det äldre vasakonungadömets ekonomiska politik och idéer, sid. 90. Stockholm 1924.
10) G. V. R. XV, sid. 256.
11) E. Heckscher: Det äldre vasakonungadömets ekonomiska politik och idéer, sid. 90 ff.
12) Sylvander: a. a., citatet hämtat från sid. 202 ff.
13) Sylvander: a. a., citatet hämtat från sid. 204 ff.
14) Sylvander: a. a., sid. 205.
15) Svenskt biografiskt lexikon. Se Dacke! Sid. 519.
16) Scandia 1929: a. a., sid. 60.
17) Lönnroth: Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige, sid. 232 ff. Göteborg 1940.
18) Se anförda arbeten!
19) Samtliga exempel äro hämtade i Privilegier, resolutioner och förordningar för rikets städer, del. 2.
20) H. Hildebrand: Sveriges medeltid ,sid. 628.
21) Sylvander: a., a., sid. 206 ff. samt sid. 208 ff.
22) Biografiskt lexikon, sid. 520.

23) Privilegier och resolutioner 2, sid. 727 och Sylvander a. a., sid. 213 ff.
24) Sylvander: a. a., sid. 221 ff.
25) Citatet är hämtat ur Privilegier och resolutioner 2, sid. 55.
26) Privilegier och resolutioner 2, sid. 125 och 126, samt Sylvander: a. a., sid. 216 ff.
27) Sylvander: a. a., sid. 220.
28) Sylvander: a. a., sid. 228.
29) Privilegier och resolutioner 2, sid. 138, anmärkningar, samt Sylvander: a. a., sid. 229 ff.
30) Privilegier och resolutioner 2, sid. 239.
31) Privilegier och resolutioner 2, sid. 240.
32) Privilegier och resolutioner 2, sid. 194 och 195 samt Sylvander: a. a., sid. 231 ff.
33) Lindberg: Västerviks stads historia, sid. 83 ff.
34) Privilegier och resolutioner 1, sid. 214.
35) Lindberg: a. a., sid. 114 och 115.
36) Lindberg: a. a., sid. 115 ff.
37) Privilegier och resolutioner 2, sid. 204.
38(Privilegier och resolutioner, sid. 277.
39) Scandia 1929. A. Vejde: Erik XIV och ödeläggelsen av Ronneby, sid. 57 ff.
40) G. V. R. III, sid. 44 ff.
41) Scandia: a. a., sid. 59.
42) G. V. R. VIII, sid. 127 ff, samt Privilegier o. resolutioner 2, sid. 125.
43) Scandia: a. a., sid. 59.
44) Scandia: a. a., sid. 60.
45) G. V. R.: XV:s sid. 586 ff., XVII sid 461, XXIV sid. 546.
46) Jönköpings stads historia, del I sid. 150 ff.
47) Privilegier och resolutioner 1, sid. 264.
48) Privilegier och resolutioner 2, sid. 18 ff.
49) Jönköpings stads historia 1, sid. 225.
50) Privilegier och resolutioner 2, sid. 196, 197 och 204.
51) Privilegier och resolutioner 2, sid. 196, 197 och 204.
52) Jönköpings stads historia 1, sid. 274.
53) Privilegier och resolutioner 2, sid. 291.
54) Jönköpings stads historia 1, sid. 275 ff.
55) Jönköpings stads historia 1, sid. 280.
56) Privilegier och resolutioner 2, sid. 273 ff.
57) Jönköpings stads historia 1, sid. 281.
58) Hela den följande framställningen är grundad på Svenskt biografiskt lexikon, sid. 519 ff.
59) Privilegier och resolutioner, 3:1, sid. 770 och 82.
60) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 86.
61) Privilegier och resolutioner 3:1, sid 165.
62) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 209 och 210.
63) Privilegier och resolutioner 3:1, 354 ff.
64) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 571 ff.
65) Sylvander: a. a., sid. 239 ff.
66) Privilegier och resolutioner 4, sid. 203 ff.
67) Privilegier och resolutioner 4, sid. 238.
68) Privilegier och resolutioner 4, sid. 254 och 255.
69) Privilegier och resolutioner 4, sid. 204 och 205.
70) Sylvander: a. a., sid. 242.
71) Lindberg: Västerviks stads historia 1, sid. 177 ff.
72) Lindberg: a. a., sid. 180.

[73]) Lindberg: a. a., sid. 181.
[74]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 21 och 298.
[75]) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 695 ff.
[76]) Den följande framställningen är stödd på denna uppsats. Scandia: A. Vejde, a. a., sid. 54 ff.
[77]) Privilegier och resolutioner 3:1 sid. 11 och 12.
[78]) Privilegier och resolutioner 4, sid. 158..
[79]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 13 och 14.
[80]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 296.
[81]) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 556.
[82]) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 686.
[83]) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 686, anmärkn.
[84]) Privilegier och resolutioner 4, sid. 219.
[85]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 11.
[86]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 130 ff.
[87]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 295.
[88]) Privilegier och resolutioner 4, sid. 152.
[89]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 13.
[90]) Privilegier och resolutioner 3:1 sid. 296.
[91]) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 590 och 600.
[92]) Jönköpings stads historia 1, sid. 354.
[93]) Privilegier och resolutioner 4 ,sid. 152.
[94]) Jönköpings stads historia 1, sid. 354 ff.
[95]) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 635.
[96]) Privilegier och resolutioner 3:2, sid. 738 ff.
[97]) Privilegier och resolutioner 4, sid. 182, samt Jönköpings stads historia 1, sid. 356.
[98]) Jönköpings stads historia 1, sid. 356.
[99]) E. Hechscher: Sveriges ekonomiska historia 1, sid. 252.
[100]) Privilegier och resolutioner 4, sid. 158.
[101]) Privilegier och resolutioner 3:1, sid. 386.

LITTERATURFÖRTECKNING

E. Heckscher: Sveriges ekonomiska historia 1, Stockholm 1935.

E. Heckscher: Det äldre vasakonungadömets ekonomiska politik och idéer. Historiska studien tillägnade Ludvig Stavenow. Stockholm 1924.

Ingvar Andersson: Gustaf Vasa och den ekonomiska politiken. (Svenskt och europeiskt femtonhundratal.) Lund 1943.

Erik Lönnroth: Statsmakt och statsfinans i det medeltida Sverige. (Göteborgs Högskolas årsskrift 46:3.) Göteborg 1940.

A. Vejde: Erik XIV och ödeläggelsen av Ronneby 1564. Scandia 1929.

G. V. Sylvander: Kalmar slotts och stads historia 3. Kalmar 1865.

Hans Hildebrand: Sveriges medeltid 1:2.

Jönköpings stads historia 1. Jönköping 1917.

Folke Lindberg: Västerviks historia 1. Västervik 1933.

Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, vol. 1—2, 3:1—2, 4.

A. A. von Stiernman: Samling utaf kongl. bref, stadgar och förordningar ... angående Sweriges rikes commerce, politie och oeconomie... Stockholm 1747, I och II.

Gustaf I:s registratur. För enstaka citat: III, VIII, XV, XVIII, XXIV.

Se även På rotan Tingstad Hofren
sid 64

INTERMEZZON KRING GRÖNHULTS GÄSTGIVAREGÅRD

Av *Sune Larsson*

Om välborna fru Beata Eketrä, "en högt bedröfvad enka", — då hon den 27 juli år 1700 på Oxstad eller Ogestad gård i Odensvi socken med monsieur Esbjörn Embrings hjälp satte sitt namn som vittne under det bytesavtal, varigenom högvälborna jungfrun Margareta Silfverlod till riksrådet och presidenten vid Åbo hovrätt, Gabriel Falkenberg, greve till Sandemar, friherre till Odensviholm, herre till Söderby och Oxstad, bytte till sig Toverums säteri i Locknevi socken med underlydande torp samt torpet Trätthult på Brandtstads ägor mot sitt ägande skattehemman 1 mantal Grönhult med tillhörande gästgiveri i Blackstads socken — om fru Beata haft vetskap om vilken vedermöda detta hemman ett halvsekel senare skulle bereda den välborne presidentens och riksrådets arvtagare, hade hon sannolikt förutom av den bedrövelse hennes änkestånd medförde ävenledes fällt några extra tårar vid bevittnandet av bytesavtalet. Men varken Beata Eketrä eller de båda parterna i byteshandeln kunde vid den tiden ha haft någon tanke på att den brorson, som riksrådet av tacksamma släktkänslor gentemot sin broder, landshövdingen Hindric Falkenberg, sedermera utvalde till sin arvtagare, skulle komma att dragas med besvärligheter på grund av denna affär, varför man får förmoda att samtliga med en känsla av förnöjelse med sina namnteckningar och sigill beseglade det skönt präntade dokumentet. Och därmed försvinner Beata Eketrä ur historien, liksom övriga vittnen, monsieur Embring, P. H. Gyllencachett och kyrkoherden i Odensvi Johannes Wallin, alla kända namn i ortens historia.

Då välborne Jöns Andersson Oxe Silfverlod, själv skrev han sig förmodligen Sölfverlod, år 1652 för evigt lade samman sina ögon, kunde han göra detta i medvetande om att han fullbordat en karriär av respektingivande slag. Skomakaresonen från Västergötland, som genom tapperhet och duglighet förvärvat icke blott sätesgården Oxstad, vilken han erhöll i förläning av Gustaf II Adolf år 1629, utan även adelskap av drottning Kristina den 17 april 1647, hade förvisso berett sig ett namn i vår historia. Även om han eventuellt inte som sägnen gör gällande räddat hjältekonungens liv, har han i varje fall som huvudpersonen i den inte okända visan "I låga ryttartorpet vid höga Hunneberg" kommit att fortleva på folkets läppar genom århundraden och hans vapensköld, vilken ännu kan beses i Odensvi kyrka, utgör ett minnesmärke över en ovanligt duktig karl. Hans son Göran synes ha erhållit denna duglighet i arv, ty han blev med tiden överstelöjtnant och dog 1685. Dessförinnan hade han genom Karl XI:s reduktion för en tid mist fädernegården Oxstad, men återförvärvat den genom byte med annat gods. Efter hans död tillträdde brodern Anders Oxstad och det var dennes barn, som inledde affärerna med riksrådet Falkenberg på granngodset Odensviholm.

Den 3 augusti 1698 försålde syskonen Silfverlod Oxstad med avhyseshemmet Putorp och torpen Björkshage och Nötskil till riksrådet Falkenberg. Enligt vad Ada Rydström i "Boken om Tjust" uppger, gjordes denna handel av Gustaf och Margareta Silfverlod. I den byteshandling, som vi i inledningen till denna artikel omtalar, skriver emellertid Margareta att "jag och mine syskon" gjort affären. Det vill sålunda synas som det skulle ha funnits ytterligare Silfverlodsättlingar. Vem eller vilka dessa voro ha vi dock icke varit i tillfälle att undersöka.

Emellertid erhöll Margareta Silfverlod vid detta köp i vederlag bl. a. hemmanet Grönhult i Blackstad. Hon synes dock rätt snart ha tröttnat på detta, ty efter en tid anhåller hon att få byta bort Grönhult mot Toverums säteri, vilket även tillhörde riksrådet, som förvärvat detsamma av löjtnanten Leonard Enhörning. I juli 1700 kom också som förut nämnts detta byte till stånd, och då Toverum "till ägor och godhet övergår Grönhult" betalar Margareta Silfverlod tvåhundra daler silvermynt i mellanavgift.

Därmed är problemet uppklarat huru säteriet Toverum kom i

jungfru Margareta Silfverlods händer. I dödslängderna för Locknevi socken finnes antecknat år 1718, att "då begrofs Jungfru Margareta Silfverlod till Tofverum". Ada Rydström har icke lyckats komma underfund med vem denna jungfru är men håller för troligt, att det är en sondotter till Jöns Andersson Silfverlod till Oxstad. Av vad vi härovan berättat framgår, att denna förmodan är riktig, men däremot återstår frågan varför Margareta Silfverlod, som enligt Ada Rydström blev gift med en Gottfelt, adlad Gyllenfelt, fortfarande vid sin död benämnes jungfru Silfverlod. Möjligen är den Katharina, vilken Ada Rydström utan sammanhang med någon annan talar om, den syster, som blivit gift, och därmed kanske det faller något ljus över det här ovan vidrörda förhållandet, att Margareta Silfverlod talar om sina syskon. I varje fall synes såväl den Falkenbergska som den Silfverlodska besittningen av Toverum vara ett för Ada Rydström okänt kapitel, och därför kan det ju vara av intresse att reda ut saken. Margareta Silfverlod ägde säteriet i aderton år, vilket inte är fullt så kort tid som Ada Rydström antyder, då hon skriver gårdens historia.

Efter denna lilla avvikelse återgå vi till hemmanet Grönhult med därtill hörande gästgiveri, vars historia vi även i korthet vilja rekapitulera. Den 23 september 1695 inköpte riksrådet Falkenberg Grönhult jämte en del andra hemman av baron Carl Sparre Axelsson. Hemmanet var då frälsehemman, d. v. s. innehavaren åtnjöt den på hemmanet kommande frälseräntan. Vid affären med Oxstad förvärvade de Silfverlodska arvingarna även frälseräntan, men vid bytet med Toverum återköpte riksrådet räntan. Under sin ägotid hade emellertid Silfverlods försålt sin skatterättighet för Grönhult till Petter Åkerman och dennes hustru Maria Mörner (dessa underteckna sina handlingar på Odensviholm), varför riksrådet den 30 juli år 1700 av Åkerman löser till sig skatterättigheten, så att Grönhult blev hans "pure frälsehemman" till den 10 september samma år, då han sålde frälseräntan till stockholmsborgmästaren Olof Hansson Törne — sedan adlad Törnflycht — men behöll skatterättigheten i egen ägo. Borgmästaren Törne bytte samma år bort frälseräntan till kronan mot ett hemman i Södermanland, varför Grönhult kom att få karaktären av kronoskattehemman, varav riksrådet således ägde skatterättigheten. Sedermera hemställde riksrådet Falkenberg hos Karl XII att få

njuta räntan av Grönhult — vilken belöpte sig till 36 daler silvermynt — mot underhållande av därvarande gästgiveri, vilket också enligt kammarkollegii resolution av den 2 mars år 1701 beviljades. Därigenom skulle således alla rättigheter i Grönhult tillkomma Falkenberg, dock under förutsättning att han förband sig att gästgivaregården "icke allenast väl och försvarligen låta uppbygga, utan också de resande behörigen accomodera med skjuts, som allt annat hwad de behöfva". Resolutionen tillhåller honom t. o. m. att "som detta hemman består af större Ränta än andra Gästgivarehemman pläge åtnjuta" icke blott bebygga utan "på bättre sätt bebygga gården, än som andra Gästgifvaregårdar äro bebyggde". I "widrigt fall" — d. v. s. såvida inte förpliktelserna uppfylldes — skulle riksrådet enligt resolutionen till kronan avstå sin skatterättighet.

Naturligtvis slog sig det högvälborna riksrådet och presidenten inte själv ned som gästgivare vid Grönhult, utan gästgiveriets skötsel överlät han till sina underlydande, Pehr Johansson och sedermera även Pehr Andersson, vilken tog vid efter sina föräldrar. Dessa sörjde således för att de resande mellan Västervik och Vimmerby blevo väl "accomoderade" under riksrådets levnadstid och närmast följande decennier. År 1740 avled riksrådet efter en längre tids sjuklighet, varefter hans brorson och arvinge, baronen, sedermera kammarherren, hovmarskalken och landshövdingen i Skaraborgs län Gabriel Falkenberg med nit och insikt tog hand om det stora Odensviholmsgodset samt övriga ägodelar, däribland Grönhult. Någon gång framemot mitten av 1740-talet synes emellertid baronen börja fundera på att försälja Grönhult, till stor oro för gästgivarna Pehr Johansson och Pehr Andersson, vilka voro fast rotade vid torvan och som väl också gjorde sig en smula förtjänst på gästgiveriet. Efter en del grubblerier avläto för den skull de båda gästgivarna en skrivelse till baronen, vari de vördsamt hemställde om att få inköpa Grönhults hemman och gästgivaregård. Som ett prov på den tidens veneration för höga herrar saknar icke denna skrivelse sitt intresse. Så här skriver de båda gästgivarna bl. a.:

"... — Skulle Nådiga Herrskapet falla på de tankar, att försälja meranämnde Gästgifvaregård, Så anhålla wij, såsom Eders Höga Nådes beredwillige skattedragare och undersåtare i långan

Landshövdingen baron Gabriel Falkenberg.

tid, det måtte oss, i nåder förunnas hälften wardera, få tillhandla oss framför någon annan, och det för ingen annan ordsak, understå wij oss att begära, utan allena denna, att wij å båda sidor, under förberörde tid, användt all möjlig flit och kostnad till gårdens bebyggande, åker och ängs upprödjande med mehra, och satt honom i det stånd, som han nu för ögonen finnes, där likvist han wid vår ankomst war så förfallen, så att om wi så säga få likasom

hus villa falla på hus." Vid eventuellt bifall lovade gästgivarna, att "wij under all ödmjukhet, och näst trogna böner till wår Gud för Nådige Herrskapets wältrefnad, så i andelig som i lekamlig måtto förblifva intill wår yttersta timma.

Eder Höga Nådes Underdån-Ödmjukaste tjenare
Pehr Johansson — Pehr Andersson i Grönhult."

Så mycken ödmjukhet kunde tydligen inte baronen motstå, ty han beslutade att villfara de båda åbornas begäran. Den 17 november 1745 underskriver den mångbetrodde inspektoren över Odensviholmsgodset Nils L. Thorséen — bekant för ståtliga trädgårdsanläggningar vid Ogestad bl. a. — på sin herres vägnar ett kvitto, vari han intygar att han "på kiöpeskillingen å Grönhults krog emottagit, Fembtusende dahler i Bancosedlar, och en Assignation af Herr Rådman Sven Johansson, stor Ett tusende dahler Kopparmynt. dito i plåtar Sextusende Sexhundrade och Fyratio åtta dahler". Den 17 november 1746 underskriver baronen på sin egendom Marieholm köpebrevet, vari han till åborna Pehr Johansson och Pehr Andersson avhänder sig all rätt till gården Grönhult med tillhörande gästgiveri, men undantar vid försäljningen de på hemmanet belägna torpen Laggetorp och Gibbetorp, samt förbehåller dessa torp rätt att "fritt muhlbete och klöfgång samt nödvändigt Byggnadstimmerfång, gjärdsle och stafver å Grönhults skog till husbehof, nu som förr få taga, samt af rötter och stubbar få årligen ihopasamla till en tunna tjära hvardera".

Dessförinnan ha emellertid mörka moln seglat upp och i någon mån fördunklat den tillfredsställelse de båda gästgivarna i förstone antagligen känt över att ha lyckats förvärva Grönhult. De ha tydligen preliminärt fått på hand ett köpebrev till studium, som de möjligen uppvisat vid häradsrätten. Detta är emellertid inte formulerat till deras belåtenhet, varför deras bekymmer så småningom avsätter sig i en förnyad skrivelse till baron Falkenberg, daterad den 26 maj 1746. Efter de nödvändiga och inledande serviliteterna med bönfallan om "att dessa wåra efterföljande enfaldiga påminnelser vid köpebrefvet icke måtte onådigt upptagne blifva", framhålla Pehr Johansson och Pehr Andersson, att de låtit "några beskedlige män" — förmodligen ortens nämndemän och annat lagfaret folk — se och genomläsa köpebrevet, "hälst

vårt ringa förstånd i dylika saker icke kunde begripa dess innehåld i vissa måhl". Dessa beskedliga män ha funnit den gjorda handeln "något osäker i anseende till vissa punkter". Detta gäller i första hand att säljaren icke "täcks utfästa hemul" samt vissa i köpebrevet inryckta bestämmelser, vilka inneburo att såvitt icke kontraktet i detalj uppfylldes skulle hemmanet utan återbetalning av köpeskillingen återgå till säljaren eller dennes arvingar. Bönderna förmena nu "att en mycket ringa sak" skulle kunna beröva dem äganderätten till Grönhult. Vidare ha de förnummit vid häradsrätten, att "denne Grönhults gård ej var annat än purt Crono, jemte utlåtelsen af hans höga Nåde Generalen och Landshövdingen i Calmar, att ingen gästgifvaregård, som nu befinnes vara Crono, skall så länge han vore Landshöfding i orten få inlösas till skatte". Genom dessa förhållanden ha bönderna blivit "satte uti så många ängslige tankar, att vi icke kunna hafva någon ro hvarken natt eller dag, hälst när vi eftersinna uti hvad vidlyftighet vi oss försatt medelst ett så stort Låhn som vi härtill måst göra". Det gäller över 6.000 daler kopparmynt, för vilka räntan utgår med 600 daler kopparmynt årligen jämte 40 tunnor tjära. Med anledning av detta och en del annat hemställa gästgivarna under vederbörliga stilistiska krumbukter att ett nytt köpebrev måtte utställas, så att de kunna känna sig en smula lugnare och till äventyrs få den rubbade nattsömnen återställd.

Till svar på denna skrivelse avlåter baron Falkenberg den 6 juni samma år från Marieholm ett brev till "Ärlige och Beskedlige Dannemän Pehr Jansson och Pehr Danielsson" — det var synbarligen inte så lätt för den höge herrn att komma ihåg, vad hans underlydande själva kallade sig — vari han lugnar dem med avseende på köpebrevet och framhåller att så länge de fylla dess bestämmelser föreligger ingen fara för att hemmanet skall gå ifrån dem. Han anser vidare att det inte torde möta några svårigheter för dem att få inlösa hemmanet till skatte, då han icke har sig någon ändring bekant i förordningen om skatteköp, enkannerligen i vad som rör gästgivaregårdar. Han lovar att tillskriva inspektor Thorséen och tillhålla denne att vara bönderna behjälplig med ansökningen samt översända de dokument, som angå hemmanet. Något nytt köpebrev vill baronen inte göra sig besvär att formulera. Samma sommar upprättar han även en redo-

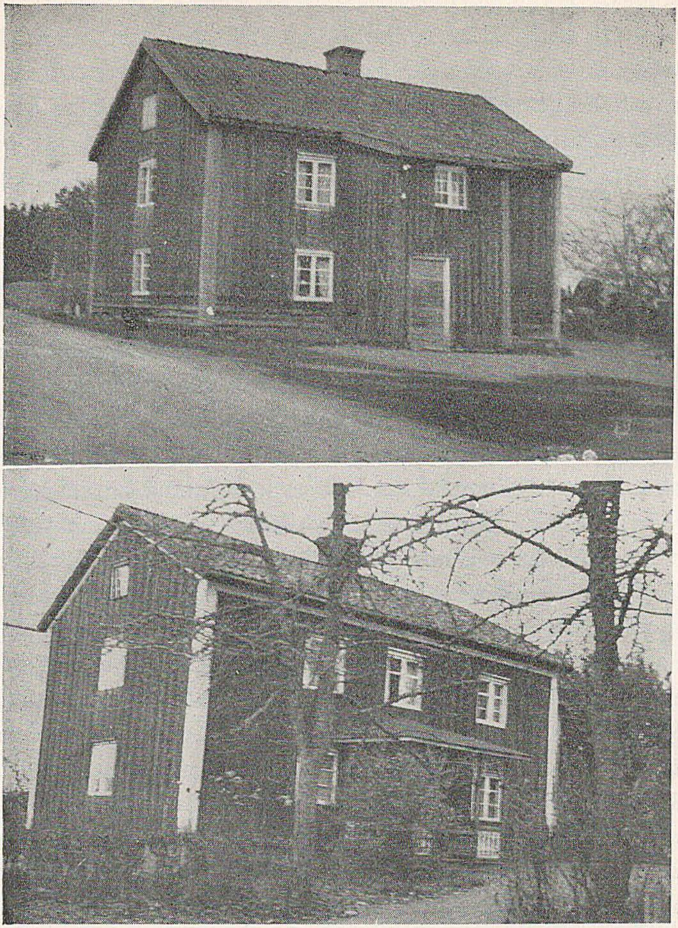

Gamla gästgiveribyggnader Grönhult, nu tillhöriga Per Nilsson och Robert Lönn.

görelse över sin åtkomst av hemmanet och dess skatterättigheter samt framhåller, att då han överlåtit alla rättigheter på gästgivarna är en ny skattelösen onödig.

Förmodligen något lugnad av herr baronens uttalanden, infinner sig Pehr Andersson den 17 november 1746 — samma dag som köpebrevet är slutgiltigt undertecknat således — till Tjusts häradsrätts hösttingssammanträde i Gamleby och företer köpebrevet samt begär uppbud på hemmanet. Nu inträder emellertid en ny

huvudfigur i handlingen, vilken sätter krokben för böndernas hittills nog så framgångsrika transaktion. Därom berättar häradsrättens protokoll i ärendet, vars sista avsnitt har följande för bönderna olycksbringande innehåll: ”Men som Krono Befallningsmannen wälbetrodde Hr Daniel Widerberg här vid närvarande berättade, att Grönhult uti Jordeböckerna står uppfört för Crono, ty kunde någon Lagfart therå icke beviljas”.

Detta utgör något som vid högre dramatiska klimaxer brukar benämnas tablå, och man kan lätt föreställa sig Pehr Anderssons känslor vid tillfället. Han liksom alla andra har hittills levat i den tron att Grönhult var ett skattehemman, förut helt tillhörigt baron Falkenberg, men nu uppträder kronan och gör anspråk på den utfallande räntan. Länsmannen Widerberg torde icke efter detta ha blivit populär i Grönhult i den utsträckning, som borde vara en rättvisans tjänare förbehållen. Nu sitta de där visserligen med sin gård, men de kunna inte få lagfart på denna och räntan skulle alltså tillhöra kronan. De 36 dalerna silvermynt, som skulle tillhöra gästgiveriet för dess underhåll få plötsligt vingar, och detta är ju ingenting som någonsin torde ha tilltalat en smålänning.

Nu följer en tid av veklagan och dokumentstudier. Så småningom synes man ha funnit tiden mogen för en ny attack, och därom berättar lagfartsdomboken hållen vid Tjusts häradsrätts sammanträde i Gamleby den 5 november 1748. Då inlämnas nämligen en förnyad ansökning om lagfart på Grönhult av ”Cancellisten vid Westerviks Stads lovl. Rådstuvo Rätt, wälbetrodde Petter Wåhlstrand”, vilken samtidigt inger fyra dokument rörande baron Falkenbergs åtkomst av Grönhult och dess skatterättigheter. Dessa dokument äro desamma som vi i det föregående delvis gjort utdrag ur. Wåhlstrand yrkar på att lagfart skall beviljas, då han anser det bevisat, att alla rättigheter tillhört baron Falkenberg och nu dem han överlåtit dessa på, och att alla villkor uppfyllts för att räntan skall tilläggas gästgiveriet. Det senare framgår av ett intyg angående gästgiveriets goda bebyggnad och skötsel, undertecknat av bl. a. överstelöjtnanten Stephan Klingspor på Lidhem i Locknevi, komministern i Blackstad Petrus Arenander, Nils Trezelius, ”vicarius past. in Locknevi”, Petter Warg i Rörsberg och andra betrodde män. Kronobefallningsmannen Widerberg

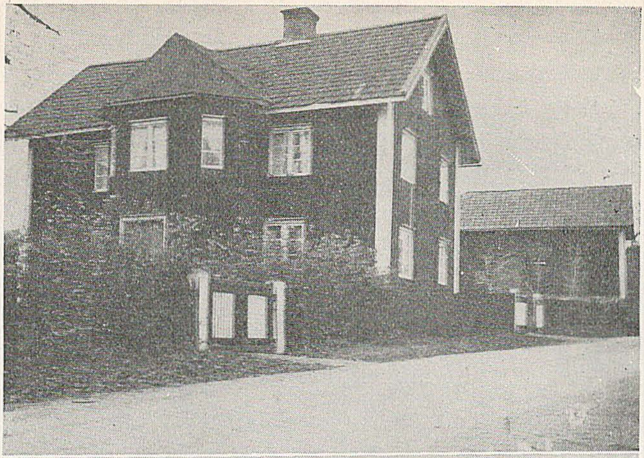

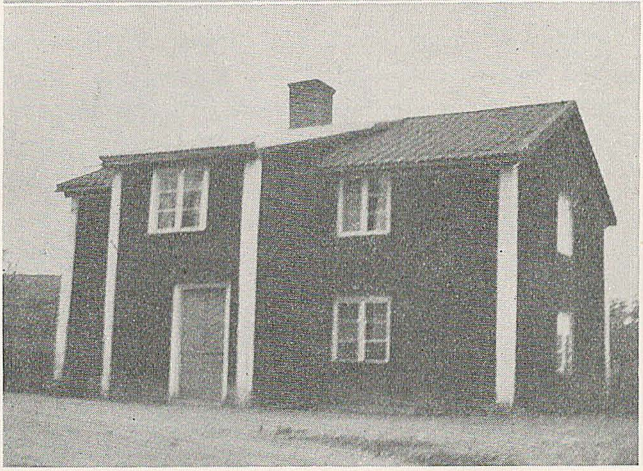

Gamla gästgiveribyggnader i Grönhult, nu tillhöriga Valter Karlsson och Henrik Andersson.

intygar samma sak, men eftersom inga order ankommit att hemmanet i jordeboken skall ändras från krono till skatte, anser han sig nödsakad att hålla på kronans rätt. Inspektor Thorséen, som också är närvarande vid rätten, betygar att säkerligen allt är som av handlingarna framgår, men äro köparna missnöjda, så skola de om de så önska få igen pengarna i morgon dag.

Det går inte bättre för åborna den här gången heller. I ut-

slaget, undertecknat av baronen och häradhövdingen Germund Carl Cederhjelm, erkännes visserligen att skatterättigheten av allt att döma tillhört Falkenberg, men då hemmanet står uppfört som krono, och det är osäkert om någon omständighet förelegat, som kunnat föranleda skatterättighetens mistande under senare tider, anser sig rätten "såsom öm och högst sorgfällig om Kongl. Maij:ts och Kronans Höga Rätts bewakande" icke kunna bevilja lagfart innan befallning anlänt att Grönhult skall anses som skattehemman.

Av ett brev från Sven Johansson i Västervik, daterat den 10 februari samma år och ställt till gästgivarna, förmäles att kammarkollegii skatteköpsbrev på skatterättigheten av Grönhult utfallit, varför de uppmanas att infinna sig i Västervik och lösa ut detta. Måhända kunde detta utgöra någon tröst, när de nu befunno sig utan lagfart på den gård de köpt.

Nu blir det en liten intervall i händelseförloppet på ett år — ämbetsverken malde tydligen långsamt även på den tiden. Den 25 november 1749 daterar emellertid landsfiskalen i Kalmar Jacob Rudström en skrivelse till landshövdingen i samma stad, vari han förmäler att han "i erfarenhet kommit", att riksrådet Falkenberg år 1701 erhållit kommarkollegii tillstånd att åtnjuta räntan av Grönhult mot villkor att bättre bebygga detsamma och accomodera de resande med livets nödtorft. Landsfiskalen har dock även förnummit, att kronobefallningsmannen Jonas Skarin år 1727 fått i uppdrag av landshövdingeämbetet att förrätta husesyn vid Grönhult och då funnit allt i lägervall. Landsfiskalen anser tydligen att förutsättningarna för räntans erhållande icke uppfyllts och att hemmanets skatterättigheter därigenom återgått till kronan. När nu riksrådets arvinge försålt gården anmäler landsfiskalen sin ämbetstalan och hemställer om åläggande för baron Falkenberg att inkomma med förklaring och bevisning angående på vad sätt, när och av vem skatterättigheten är köpt och förvärvad, om hemmanet från år 1701 till 1727 varit skatte-kronohemman och på det sättet familjen Falkenberg tillhörigt, samt om det blivit bättre än andra gästgiverier bebyggt och underhållet, som villkoren för skatterättigheten föreskriva.

Landsfiskalens skrivelse remitterades till baron Falkenberg, som inte blir svaret skyldig. Den 23 februari 1750 inkommer han genom

inspektor Thorséeen med en lång och i ganska amper ton hållen förklaring till landshövdingen, vartill bilagts alla handlingar om huru gården kommit i hans ägo. Han redogör ingående för alla faser i Grönhults historia från den tid farbrodern förvärvade hemmanet av Carl Axelsson Sparre och till dato, och framhåller att han efter riksrådets död "detta hemman med ränta i rolig possesion suttit, utan att någon oss brytt, hälst så laga steg härvid tagne äro".

Baronen förtäljer vidare att åren 1701 och 1702 har farbrodern "med stor möda, för de omkring Grönhult den tiden ganska elaka warande vägar skuld, timmer, sten, tegel, näfver och vad mera till byggnad ärfordrats, framskaffat, — och en Gästebyggnad med fyra Kamrar och farstuga, utom stall, portlider och andra hus, till de resandes bekvämlighet uppbyggt, som ansenligen kostat". Själv har han dessutom "twänne vackra gästrum och portskjul uppbyggt, utom twänne byggningar med 2 kamrar och en sal i hvarje för några år sedan uppsatte". "Skulle ock någon resande komma", skriver baronen vidare, "som tarflig mat, dricka och bränvin behöfver, felas det heller intet". Han tillfogar dessutom med ironisk anstrykning: "Skulle Herr Lands Fiskalen annat än husmanskost vilja hafva, lärer han ej förgäta, hvad Kongl. Förordningen af år 1734 i dylikt förordnar".

Baronen står alldeles oförstående inför landsfiskalens påståenden att gästgiveriet skulle vara misskött och påpekar, att om landsfiskalen "med opartiske ögon och med oväldigt sundt snille" vill ta en titt på gästgivaregårdarna i Kårby, Östorp och Skillingarum, skulle han finna dessa "nogsamt en fiskalisk embets-åtalan förtjena, men det lägges i tysthet neder". Fiskalens uppgift, att husesyn skulle ha förrättats 1727, varvid allt befunnits i lägervall, bemöter baronen ävenledes i skarpa tonfall. Påståendet lämnas åt sitt värde "och kan hända någon ensidig syn, eller besigtning å Grönhult utan min vettenskap af ovänner skedt, som allt wrångviseligen efter eget godtycke uttyda behagat — — — hvilken dock som obillig och olageligen förmodeligen af Höga Landshöfdingen nu af Herr Landsfiskalen påhittad, och ho vet för hvars gagne- eller ogagneliga förmåner samt tilltänkta nyttigheter Herr Landsfiskalen sig detta besvär åtagit". Det sista är antagligen en fin antydan att landsfiskalen inte skulle drivits av helt opartiska och

oegennyttiga ämbetsmotiv. Till slut medger baronen, att det väl kan vara möjligt att Grönhult i jordeböckerna står uppfört som kronohemman, men därav framgår inte med säkerhet att det i själva verket är krono, när andra omständigheter bevisa motsatsen, varför han hoppas att allt skall reda upp sig, "fast avundsmän otillbörligen mig oroa". Vilka dessa senare skulle kunna vara framgår ju inte av sammanhanget, för inte kan det väl vara landsfiskalen som åsyftas.

Resultatet av landshövdingeämbetets behandling av ärendet blir en laga besiktning av Grönhult, vilken förrättas i maj 1752. Syneprotokollet är undertecknat av kronobefallningsmannen Daniel Widerberg samt nämndemännen Per Ingesson i Oxebo och Lars Larsson i Tibbhult. Närvarande voro vidare inspektor Thorséen och landsfiskalen Rudström. Det skulle onekligen vara intressant att med ledning av förrättningsprotokollet rekonstruera hur Grönhult tog sig ut på den tiden, men det skulle bli en alltför vidlyftig historia, varför vi få avstå. Några lyxbyggningar rörde det sig emellertid inte om, ty en del detaljanmärkningar gjordes. Åker och äng befunnos i gott bruk och hävd. Angående det från köpet undantagna, på ägorna befintliga hemmanet Gibbetorp, berättas i protokollet, att detta från gamla tider lär ha varit en frälseutjord, belägen i Grönhults äng, sydost om gården vid sjön Tarmlången, på vilken en man benämnd Gibben först uppfört en stuga. Då där saknades utrymme hade han sedermera fått tillstånd att norr om gården på Grönhults utmark uppföra en stuga och "uppgräva en liten Kåhlgård", varefter han ödelagt sitt gamla ställe och flyttat till det nya, som därav fått namnet Gibbetorp. Sedan har intagits åker och äng, varför det blivit ett åttondels hemman. Laggetorp förmäles likaledes ha varit en utjord, som utvidgats till ett åttondels hemman.

Innan denna syneförrättning kommer till stånd, har gästgivaren Pehr Johansson avlidit, varefter hans hälft i Grönhult tillfallit sönerna Jöns och Samuel Pärson. I fortsättningen blir tillgången på handlingar rörande hemmanet knappare, men av kvittoavskrifter kunna vi utläsa, att räntan för gästgiveriets hållande uppbäres av gästgivarna. År 1763 uppbär gästgivaren Petter Andersson räntan, enligt skrivelse från inspektor Thorséen. Tio år senare, åren 1772 och 1773, överlämnades räntan till baronen,

landshövdingen och riddaren Gabriel Falkenberg på egendomen Lagmansö i Södermanland. Denne baron Gabriel är son till den Falkenberg, som haft alla besvärligheterna med Grönhult och som avlidit år 1756. Sonen hade utverkat tillstånd att få byta ut fideikommissrättigheterna i Odensviholm mot lika rättigheter i Lagmansö, där det förmodligen var trevligare att bo, eftersom huvudstaden låg närmare. Båda dessa Falkenbergare beklädde landshövdingeämbetet i Skaraborgs län.

År 1794 erlägga Pehr Johanssons och Pehr Anderssons efterkommande — deras namn äro Per Jaensson, Anders Persson, Jaen Jaensson och Nils Jönsson, vartill komma omyndiga barn till en avliden Per Jönsson, — skatteköpslösen för ett helt mantal krono Grönhult med 120 riksdaler specie. Det gick alltså tydligen inte att få ändring till stånd i jordeboken, som efter reduktionen förmodligen ansågs vara i tillförlitligt skick. Detta skattebrev är utställt den 21 november 1794 och kostar i lösen 27 riksdaler 35 skilling specie. Och detta brev låta vi utgöra slutpunkten för händelserna kring Grönhults gamla gästgiveri.

Sedan de här ovan skildrade händelserna utspelades, har Grönhults by genomgått många öden, men ännu finnas de gamla byggnaderna från denna tid kvar och gästgiveriet upprätthölls ända in i vårt århundrades första decennium, varvid byborna skiftade med att ”accomodera” de resande med livets nödtorft. Sedermera fanns en skjutsstation kvar till slutet av 1920-talet, då den alltmera utvecklade biltrafiken gjorde denna institution överflödig. Det sista gästgiveriet var förlagt till de gårdar som ägas av herrar Folke Lindersson och Ivar Hansson, och hos den senare finnes ännu den gamla gästgivaretavlan förvarad.

Under 1800-talets första hälft skedde äntligen friköp av Grönhult och hemmanet skiftades också så småningom i mindre delar. För närvarande utgöres byn av sex gårdar med olika innehavare. Fyra av de gamla byggnaderna från 1700-talet äro ännu i bruk, ehuru en del renoveringar givetvis gjorts under årens lopp. Den äldsta torde vara den, som numera bebos av herr Per Nilsson, vars släkt i fem generationer innehaft densamma. Huruvida de nuvarande brukarna av gårdarna i Grönhult härstamma från de i vår skildring härovan agerande gästgivarna har vi inte haft tillfälle att närmare utforska, men det förefaller ganska sannolikt

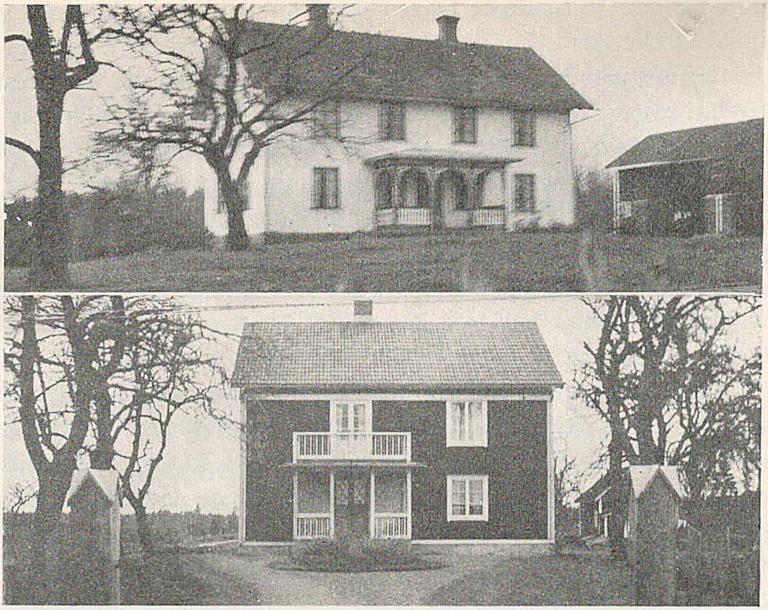

De sista gästgiveribyggnaderna: Den övre är Ivar Hanssons gård, där den gamla gästgiveritavlan finns kvar, och den nedre Folke Linderssons.

att en del av Pehr Anderssons eller Pehr Johanssons ättlingar allt fortfarande blevo kvar i hemmabyn, varför det inte alls är otroligt att kontinuiteten bevarats tämligen obruten bland innevånarna i våra dagar.

Enligt vad som härovan framgått, uppförde presidenten Falkenberg en ”gästebyggning” och hans brorson två byggningar. Det torde utan tvivel vara dessa som ännu finnas kvar och deras ålderdomliga utseende och byggnadssätt jävar inte denna förmodan. Enligt bybornas uppfattning äro byggnaderna uppförda omkring 1730; exakt kunna åren för deras uppförande naturligtvis inte fastställas. En mycket bestämd tradition i byn gör gällande, att en omfattande eldsvåda härjat bebyggelsen för ett par århundraden sedan och att detta skulle ha varit orsaken till att de fyra byggnaderna uppförts ungefär samtidigt. Fynd av kolbräder styrker även denna tradition. Emellertid finnes i de dokument, som ligga till grund för vår skildring och i vilka Grön-

hults historia ju tämligen ingående rekapituleras, inte någon som helst antydan om att en eldsvåda inträffat under den Falkenbergska ägandeperioden. Möjligtvis kan denna olycka ha inträffat dessförinnan, alltså under senare delen av 1600-talet, vilket kan vara anledningen till att flera byggnader sedan uppfördes för att gästgiveriet tillfredsställande skulle kunna bedrivas.

Hos herr Per Nilsson förvaras, emballerade i gråpapper, de gamla dokumenten om Grönhults skattefrihet. Enligt påskrift skola dessa inte läsas annat än i närvaro av Grönhults samtliga byamän, och ännu har inte konvolutet brutits av dessa. Kopior därav, utförda under förra århundradet av löjtnant E. W. Rudin i Trästad och bevittnade av denne ooch dåvarande kronofogde Robach i Källsberg, ha dock givit oss möjligheten att fånga några glimtar av fejden om Margareta Silfverlods forna arvegods.

På Lagmansö i Sörmland härskar fortfarande den Falkenbergska släkten, men den nuvarande friherre Gabriel har i motsats till förfadern sluppit ifrån alla bekymmer för Grönhults gästgivaregård i Småland.

SMÅLÄNDSKA MISSIONENS UPPKOMST

Av *Nils Rodén*

Den rosenianska väckelsen i Västervik fick i slutet av år 1855 eller i början av år 1856 en första organisation i ett "Sällskap för den inre missionen". Särskild vikt lades vid bildandet av söndagsskolor. Föreningar med samma stadgar som Västerviksföreningen bildades i Frödinge, Misterhult och Hycklinge församlingar. År 1857 bildades Locknevi missionsförening.

Som ett sammanhållande organ för det allt mer växande missionsarbetet i östra Småland började pastor P. A. Ahlberg; en av banbrytarna för de andliga rörelserna under förra århundradet, fr. o. m. 1861 att utgiva *Smålands Missionstidning*. I denna tidning lämnades meddelanden om missionsmöten, den av Ahlberg ledda missionsskolan, de barnhem, som växte upp i den ena församlingen efter den andra, dövstumsinstitutet i Hjorted m. m. I det första numret av Smålands Missionstidning, maj 1861, kunde det meddelas, att missionsföreningarna i Småland kommit överens om att utse var sitt ombud för att en gång om året samlas till gemensamma överläggningar. Denna allmänna sammankomst utgjorde missionsföreningarnas representation och bestyrelse, och mötet kallades missionsfest. Föregående missionsfest hade hållits i Mörlunda. Den 22 april 1861 hade ett större möte hållits i Vena. Anledningen till mötet var invigningen av ett barnhem, som var ämnat att rymma 20—30 barn. En stor mängd åhörare hade samlats även från angränsande socknar och mötet började med gudstjänst i den rymliga kyrkan, varvid ordet förkunnadaes av en lekman och en präst samt räckte i 5 à 6 timmar.

Den egentliga missionsfesten hölls den 26 och 27 juni i Målilla med ännu större folktillslutning och missionsvänner från avlägs-

nare håll. Ur det referat av mötet, som infördes i Smålands Missionstidning citera vi: ”Snart war det sköne och rymliga templet öfwerfyldt med åhörare, ibland hwilka en högtidlig tystnad och en spänd uppmärksamhet tolkade dagens stora betydelse. Kl. 9 tonade psalmsången från flere tusende läppar och utan twifwel också ifrån många troende hjertan, så att den kunde uppstiga till Guds thron och blandas med den redan frälsta skarans lof. Pastor Rydelius från Hwena beträdde derefter predikstolen och inledde festen med en ödmjukt troende bön, i hwilken wi fingo tillfälle att wid Guds hjerta och fotapall bekänna såwäl wårt syndaelände som Guds oändliga nåd och kärlek i Kristo Jesu. Derefter uppträdde wår dyra broder, Grefwe Stackelberg från Stensnäs, en af de få ädlingar, som Herran har fått kalla och som icke blygas att både med ord och gerningar bekänna sig till den korsfäste Kristum och witna om hans härliga dygd. Han fick nu nåd af Gud att hålla en längre bibelförklaring och en allwarlig botpredikan, med ledning av Osea 14 kap., som han mycket fullständigt genomgick, vers efter vers, med tillämpning på de olika själatillstånden, derwid isynnerhet all synd och otro, allt sjelfwiskt förlitande på mensklig makt och egen rättfärdighet, i Guds nitälskan blef bestraffadt. Sedan lät också Herran sin nådes helande olja ymnigt utgjutas öfwer alla sargade själar, så att man vågar hoppas att ordets predikan både slog och helade, både dödade och gaf lif. Wi skulle önska att kunna återgifwa hela föredraget, men wi erkänna wår oförmåga, då wi icke hade tillfälle att uppteckna de minnesvärda orden. Wi hoppas, att de blefwo inristade med outplånlig eldskrift i flera af de närwarandes hjertan. Man såg icke så mycket på ädlingen som talade, ty han är icke okänd på wåra predikstolar, utan man lyssnade fastmera till det ord, som han i Herrans Jesu namn med stor frimodighet fick nåd att förkunna. Det är emellertid ett nytt, saligt witnesbörd på evangelii sanningar, då man får höra en lekman utur de högre samhällsklasserna ödmjukt, såsom det höfwes en fattig syndare, bekänna sig till den korsfäste Kristum och hans blotta, oförskyllda nåd. Folket hör också lika gerna den älskade Grefwen tolka Herrans ord, som man hör hwilken som helst ibland de kristligt sinnade prestmännen.

Skolläraren, krigsmannen och presten, som bestiger predik-

stolen, gäller för oss lika, blott han förstår att rätt föra andans tweeggade swärd och rätt dela sanningens ord. Så bör det ju wara, ty Gud har icke anseende till personen, utan den som af Gudi är, han talar Guds ord, och uti hwarjom och enom bewisa sig andans gåfwor till gagns. Utan sådana gåfwor borde ingen drista sig till att tala Guds ord, ty han är icke dertill af Herran kallad. Wi förkasta härmed för ingen del det offentliga läroämbetet, ty detta måste alltid wara det ordnande och ledande ämbetet inom församlingen, såsom det ock kallas biskops- eller uppsynings-ämbete; wi hafwa här endast talat om lekmännens behörighet att offentligen förkunna Guds ord.

Efter Grefwens slutade föredrag war tiden så långt framliden, att wi kunde hafwa önskat wåra åhörare att få utträda ur templet; men emedan ingen dertill syntes wara hugad, så ansågo wi det wara tillbörligt att infria wårt löfte och hålla en missionspredikan öfwer K. Dawids 126 Ps. Wid utgången upphemtades en kollekt till Barnhemmet, som uppgick till öfwer 60 Rdr. Wi kunde beräkna att wänner woro denna dag församlade från mer än 30 socknar, så att alla kunde icke får rum inom kyrkodörrarna. Många reste nu hem ifrån kyrkan, men de aldrafleste af wåra missionsledamöter stannade qwar hela dagen, för att afhöra öfwerläggningarne, som höllos i barnhemmet. Efter en gemensamt intagen måltid, som den kristliga kärleken hade anrättat och derföre wäl må nämnas en kärleksmåltid, liksom i den äldsta kyrkans tid, fortgingo dessa öfwerläggningar från kl 4 till 9 e. m. och i den ordning som ämnena hafwa blifwit framstälda i denna tidnings profnummer.''

Missionsmötet fortsatte torsdagen den 27 juni kl 8 f. m. på barnhemmet med morgonbön av kyrkoherde Jakob Östberg från Hjorted. Därefter följde samtal över den 5:e tesen, som lydde så: ''Vad hava vi att göra för att kunna utvidga vår lilla missionsverksamhet över hela Småland och även sträcka den ut till hednavärlden för att ditsända missionärer, som i enfald och trohet förkunna Guds rike?'' Under samtalet framhölls, att några stadgade kristna borde av missionsföreningarna distriktsvis utses till resande ombud med uppdrag att meddela underrättelser om missionssaken och där missionsföreningar saknades uppmuntra vännerna att bilda sådana.

Greveparet Adolphe och Honorine Stackelberg.

De av missionsföreningarna valda ombuden höllo nu ett enskilt sammanträde och utsågo en äldre och en yngre kristlig broder till reseombud. Dessa skulle börja sin verksamhet i september månad. Arbetet för den yttre missionen hade inom missionsföreningarna inskränkt sig till att inom varje missionsförening upptagits några kollekter, som förvaltades, tills några missionselever från Ahlbergs skola kunde bliva färdiga att utsändas.

Pastor Ahlberg lämnade upplysningar om sin missionsskola. En äldre mötesdeltagare betonade behovet av en diakonissanstalt för den småländska missionen. Om de redan inrättade barnhemmen ej fingo skickliga diakonissor, kunde man befara, att de skulle gå i kvav. Kyrkoherde Östberg i Hjorted kunde meddela, att redan så stort belopp influtit till det planerade dövstumsinstitutet, att man vågat lägga grundstenen till en större byggnad, som man hoppades få färdig till hösten 1862. Om söndagsskolorna och missionsföreningarna skulle närmare underrättelser inflyta i Smålands Missionstidning.

Man uttalade även önskvärdheten av att central- eller distriktsmöten för missionen anordnades på bestämda tider och hållas i olika församlingar. En centralstyrelse, som hade till uppgift att

ombestyra arrangemangen och utfärda kallelse till mötena, borde väljas. Nästa sommar skulle missionsfesten firas i Vena.

Majnumret av Smålands Missionstidning för år 1862 innehåller en utförlig och mycket upplysande artikel "Missionsföreningar", vari förekommer följande överblick över utvecklingen av missionsföreningarna i Småland: "Från ett ringa senapskorn hafwa de Småländska missionsföreningarna uppwäxt till ett träd, under hwars grenar söndagsskolor, barnhem för wärnlösa, kristlig skriftspridning, en bättre ordnad själawård och hwarjehanda barmhertighetswerk, genom Guds wälsignelse, hafwa funnit sina herrbergen. Werket har gått framåt, fastän under många pröfningar och födslosmärtor, emedan det har bewisat sig wara ett Herrans werk. Härom äro wåre kristna fullt öfwertygade, och motsägelsen emot missionsverksamheten har derföre börjat att mer och mer förstummas.

Frukterna af denna femåriga werksamhet äro omisskänneliga, så att Guds folk har största orsak att deröfwer fröjdas och gifwa Herran allena äran, som har gifwit wäxten åt den lilla planteringen. Många af dessa frukter kunna wäl ännu wara omogna, och en del torde wara maskstungna, så att wi hafwa orsak att ödmjuka oss inför Herran och erkänna skröpligheten och ofullkomligheten, som ännu i så många stycken är synbar inom wår mission. Emellertid har Guds ord blifwit rikeligen utspridt och förkunnadt så wäl i templen, som allestädes i byarna och kojorna, så att nådehungrande själar deraf hafwa kunnat blifwa mättade.

Wi hafwa glädjen att räkna några kristligt sinnade prestmän såsom uppriktiga wänner och warma befordrare af wåra föreningar, och dessa hafwa troget deltagit i lekmännens werksamhet. Derigenom har denna werksamhet wunnit en förnyad tillwäxt och en bättre ordning. Kyrkorna hafwa flerestädes öppnats för wåra predikande lekmän. I Småland har man icke haft synnerligen ondt af konventikelplakatet; det war redan dömdt till döden af folkets andliga tänkesätt och opinionens makt, innan det nu på senare tiden blef lagligen upphäfdt. Genom föreningarnas werksamhet och det predikade ordet hafwa inom många församlingar stora och genomgripande wäckelser uppstått ibland folket, så att de nådesökande själarnas antal icke är så ringa och obetydligt. Många tryckta samweten hafwa också kommit till den sanna fri-

den, genom anammandet af den saliggörande nåden i Kristo Jesu. Genom de trognas närmare sammanslutande i kärleken hafwa många ibland dem blifwit trognare, mera kärleksfulla, milda och ödmjuka, och hafwa med detsamma blifwit förlossade från en hel mängd af fördomar, lagiska stadgar och egenrättfärdiga beräkningar. Den kristliga kärleken stannar hos dessa icke längre i ord, utan får genom Guds nåd bewisa sin kraft i försakelse af det sjelfwiska och köttsliga, samt i hwarjehanda uppoffringar af det jordiska godset; så att äfwen de otrogna nödgas se och erkänna de kristnas goda gerningar och prisa Fadren, som är i himmelen.

Nästan otroliga äro de uppoffringar som här hafwa blifwit gjorda i och för hwarjehanda barmhertighetswerk, så att wåra missionswänner hafwa fått bewisa sig wara rika midt i fattigdomen.

Wi hafwa äfwen fått åtnjuta den stora nåden att bo endrägteligen tillsammans i frid och kärlek; ty då något högmod eller partisinne har welat göra sig gällande, så hafwa wi med Guds ord genast sökt att nedtysta ett sådant oljud och att låta herrsklystnaden komma på skam genom att hänwisa den egensinnige och uppblåste till Kristi ödmjuka sinne och till hans allwarliga förmaning, att hwar och en som will ypperst warda, han skall wara allas tjenare. Partier och willfarande läroåsigter hafwa således icke funnit inträde i wåra föreningar, med undantag af några få församlingar, der missionsföreningarna, i brist på erfarna ledare, icke hafwa kunnat blifwa troget sammanhållna eller hinna till någon stadga...

Söndagsskolarna äro årsbarn med wåra missionsföreningar och hafwa uppwuxit ifrån samma grund. 20 à 30 barn underwisas i allmänhet inom hwarje söndagsskola, och inom wissa församlingar finnas sådana skolor inrättade på olika och skilda platser. De mera kunniga och förståndiga medlemmarna inom föreningarna förestå dessa skolor, derwid ofta twenne personer biträda hwarandra i detta helgade arbete. Först pläga barnen uppläsa några versar i ordningsföljd utur det N. Testamentet, och sedan framställas korta och lämpliga frågor öfwer ordaförståndet och hufwudinnehållet af det upplästa stycket. Stundom förhöras barnen också uti Katekesen och den Bibl. Historien, så långt tiden kan medgifwa. Till hemlexa eller tänkespråk för följande söndag

få barnen sig anwisade några versar ur Dawids Psaltare, eller ur det N. Testamentet.

De kära barnen wisa i allmänhet en stor tillgifwenhet för söndagsskolan, serdeles då de blifwa på ett förståndigt och kärleksfullt sätt derstädes behandlade, så att läraren lyckas tillwinna sig deras förtroende. Har han förmåga att, på ett uppbyggande sätt och med klarhet i begreppet, framställa de bibliska sanningarna och bekräfta dem med wäl walda lefnadsexempel och små berättelser ur det kristliga lifwets historia, så underhålles barnens uppmärksamhet och intresse för skolan. Innan barnen hemförlofwas från skolan, så meddelas dem några hjertliga förmaningar, att hafwa Gud och hans ord för ögonen och i hjertat, att bewisa föräldrarna wördnad och lydnad, samt att undfly alla onda sällskap, m. m. Allt afslutas med bön och wälsignelse.

Äldre personer pläga ofta infinna sig såsom åhörare i söndagsskolan och hemta deraf mycken uppbyggelse, då de sitta neder wid Mästarens Jesu fötter, såsom barn ibland barn. Man inser mera allmänt att skolan är i flere hänseenden nyttig för barnen, och att den åtminstone förhindrar dem från många sjelfswåldiga och för sabbatshelgen opassande lekar...

Man bör till en början icke inrätta alltför många söndagsskolor, utan heldre tillse att de blifwa wäl skötta. Stundom hafwa de små barnen blifwit kraftigt besökta af Herrans nådekallelse, så att de hafwa känt behof af bön och förbön och bitterligen gråtit öfwer sina ungdomssynder. Läraren bör dock icke för mycket slå an på barnens lättrörda känslosträngar, utan heldre beflita sig om att upplysa deras förstånd, med en grundlig och klar insigt i bibelordet; ty derigenom blifwa lefwande frö till framtida wäxt nedlagda i barnens hjertan. Söndagsskolan bör icke fortsättas mer än högst twå timmar, så att barnens uppmärksamhet icke må blifwa förslappad. Får skolan lysa en helig och stilla sabbatsfrid öfwer hemmet, så kan den blifwa en god början till fortsatt husandakt under hela weckans och hela lifwets lopp."

I ett följande nummer (n:r 5, s. 78 ff.) fortsätter Ahlberg sin redogörelse för missionsföreningarna i Småland. På ej mindre än tio olika platser hade inom dessa föreningar öppnats barnhem för värnlösa barn. Dessa barnhem voro flerstädes missionsföreningarnas medelpunkt. Där samlades medlemmarna till bönestunder och

månadssammanträden. Missionsföreningens styrelse fungerade samtidigt som barnhemsstyrelse och skulle minst en gång i månaaden tillse, att allting inom hemmet förvaltades ordentligt och kristligt. Söndagsskolan stod i nära samband med barnhemmet.

Då man ansåg det vidare svårare att få till stånd barnhem för gossar, fanns ännu blott ett sådant, nämligen i Kristdala. De övriga voro avsedda för flickor. Ahlberg kunde dock meddela, att ett väl ordnat gossbarnhem så snart som möjligt skulle startas i förening med Smålands missionsskola. För utbildning av lämpliga föreståndare och lärarinnor för barnhemmen hade nu även börjats en diakonissinrättning.

Några missionsföreningar hade anställt kristligt sinnade skollärare med uppgift dels att undervisa barnen, dels att resa omkring i församlingarna och förkunna Guds ord. De flesta av dessa skollärare hade utgått från Smålands missionsskola. Sin lön fingo de antingen ur föreningens missionskassa eller av enskilda kristna. Nya testamenten och andra skrifter utdelades, så långt missionsmedlen räckte, till de fattiga. För den yttre missionen hade de småländska missionsföreningarna ännu ej offrat mycket. Dock hade medel reserverats för denna sak i den förhoppningen, att "några fromma ynglingar i wår prowins" skulle ägna sig åt den yttre missionen. Bland eleverna i Ahlbergs missionsskola funnos några, som skulle fortsätta sina studier vid det av Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen planerade missionsinstitutet.

Beträffande missionsföreningarnas organisation meddelade Ahlberg, att dessa ej bundit sig vid många reglementariska stadgar, emedan de ville hava allt Guds ord till sin lag. Över föreningens medlemmar fanns ej någon förteckning. Endast inbetalade årsavgifter, som voro helt frivilliga, antecknades för ordningens och redovisningens skull. Styrelsen utgjordes av 6 à 8 ledamöter och utsåg inom sig två kassaförvaltare. Räkenskaperna framlades vid varje årsmöte, som i allmänhet hölls i början av december månad. En gång i månaden hölls dessutom i olika delar av församlingen "missionssammanträden" för att bereda så många som möjligt tillfälle att höra Guds ord. Ordföranden inledde därvid sammanträdet med bön, varefter styrelsen antingen före eller efter den gemensamma bönestunden samlades till enskilda överläggningar. Inom vissa distrikt hade flera missionsföreningar större

s. k. centralmöten några gånger om året. Av de olika föreningarna valda ombud samlades då för att överlägga om missionsverksamheten och uppmuntra varandra till fortsatt arbete. Såsom redan förut nämnts utgjorde missionsfesten, som firades vid midsommar, "hufwudbestyrelsen" och sambandet inom de småländska missionsföreningarna.

I Vena hölls onsdagen den 25 och torsdagen den 26 juni 1862 en missionsfest. Första dagen var avsedd för det årligen återkommande skollärarmötet, som denna gång var mycket talrikt besökt, särskilt av yngre skollärare. Följande frågor blevo därvid behandlade:

1. Kunna de privata uppfostringsanstalterna i någon mån anses hava företräde framför de offentliga och i lag anbefallda skolorna?
2. På vad villkor och inom vilka gränser kan den kristligt sinnade skolläraren eller kolportören anses fullt berättigad att offentligen uppträda såsom predikant?
3. Har man av lekmannaverksamheten, sådan den i våra dagar bedrives, kunnat röna en sådan välsignelse, att denna verksamhet bör befrämjas och utvidgas?
4. Vilka äro de största frestelser och faror, som hota att fördärva lekmannaverksamheten och beröva den Herrens välsignelse?
5. Vore det önskligt, att diakonämbetet åter upprättades inom församlingen?
6. Huru bör barnens kristliga uppfostran inom skolan bäst bedrivas?
7. Huru bör ett barnhem för värnlösa gossar på bästa sätt ordnas för att kunna lända till största nytta och välsignelse?

I redogörelsen för den andra mötesdagen omtalar Ahlberg, att han med sviktande och bävande steg gick till det för honom så kära templet, där han tidigare i sex år fått förkunna livets ord för hungrande själar. Templet var mycket stort och rymligt och påkallade starka talorgan och friska krafter, särskilt då det, såsom vid en missionsfest var överfullt. Ahlberg var fast besluten att offra sina sista krafter för att förkunna sin välsignade Frälsares namn mitt i den stora församlingen. Han såg dock "med längtande blickar omkring sig efter några trogna bröder och med-

arbetare, som skulle kunna hjelpa till att draga evangelii not", ty han väntade, att de skulle få så många fiskar i noten, att han ej ensam skulle kunna förmå att draga den upp på stranden. Flera "kära bröder" som väntats till mötet hade uteblivit och därigenom orsakat mycken besvikelse.

Då Ahlberg trädde in på kyrkogården "ibland den böljande folkskaran", blev han glatt överraskad, då han upptäckte två "dyra ämbetsbröder", som ägde friska krafter och voro villiga att deltaga i dagens arbete. Av den fortsatta skildringen framgår, att Ahlberg åsyftade kyrkoherdarna Ulander i Tuna och Östberg i Hjorted. Kyrkan var snart fylld till sista plats, "fastän den wäl rymmer omkring fyra tusen menniskor". Kyrkoherde Östberg inledde missionsfesten med bön och "en kort textförklaring", vari han tolkade den yttre missionens stora framtidsförhoppningar. Ahlberg talade därefter med utgångspunkt från Uppb. 20 "om den inre missionens kärlekswerk, såsom en uppfyllelse af Skriftens profetior och en förberedelse till den yttersta dagens stora dom". Slutligen höll kyrkoherde Ulander ett anförande, vari han visade, hur en rättsinnig missionsvän och särskilt varje folktalare bör predika den korsfäste Kristus och icke vilja veta av något annat till syndares benådning och salighet.

Från kyrkan begåvo sig sedan mötesdeltagarna till barnhemmet, där en gemensam kärleksmåltid intogs. Ända från Askersund, Lindesberg och Kalmar hade vänner tiill missionsverksamheten kommit tillstädes. Inom och utom barnhemmet hade samlats stora skaror, som tycktes vilja höra ännu en predikan, varför pastor Gustafsson från Västrum höll ett avskedstal.

De flesta foro nu hem, varefter de kvarvarande vännerna och ombuden från missionsföreningarna kunde rymmas i barnhemmets stora sal. Där vidtog från kl. 5 e. m. överläggningarna över de annonserade teserna om missionsverksamheten. Samtalen om dessa frågar fortsatte följande dag. Smålands Missionstidning innehåller ett mycket utförligt referat av dessa samtal.

Vid förhandlingarna om den fjärde tesen "Huru bör lekmannaverksamheten på bästa sätt bliva ordnad för att kunna verka till största välsignelse för vårt folk och vår kyrka?" framhölls nödvändigheten av att tillsätta en styrelse, som ordnar kolportörernas verksamhet. Ordföranden pastor Ahlberg föreslog, att en

centralstyrelse måtte bildas bestående av ungefär lika många präster och lekmän. Vid de årliga missionsfesterna skulle styrelsen sammanträda för att överlägga och besluta om ärenden, som beröra missionsverksamheten. Till en början skulle styrelsens medlemmar väljas av de olika missionsföreningarna. Detta borde ordnas till nästa år, så att styrelsen vid den missionsfest, som då skulle hållas kunde träda i funktion. Styrelsen skulle ha till uppgift, att pröva de kolportörer, som ville ställa sig under den Småländska missionens tillsyn och i dess tjänst, förvalta kassan för kolportörernas avlöning och för dessa utfärda betyg, som skulle gälla för ett år i sänder. Genom bestämmelsen om kolportörsbetyg skulle bättre garantier beträffande kolportörernas renlärighet och värdiga förhållande kunna lämnas. Det av ordföranden framställda förslaget antogs enhälligt, varefter ordföranden lovade att utarbeta ett mera detaljerat förslag.

I överensstämmelse med Vena-beslutet angående en centralstyrelse för de småländska missionsföreningarna fattade missionsombuden vid ett distriktsmöte i Kristdala under julhelgen 1862 följande beslut:

1. Centralstyrelsen skall en gång om året sammanträda i samband med årets missionsfest.

2. Befullmäktigad ledamot i styrelsen är ordföranden inom varje missionsförening eller om denne är förhindrad en av föreningen vald ersättare. Styrelsen anses beslutmässig, så fort sju ledamöter infunnit sig.

3. De skollärare och kolportörer, som önska att anställas i missionsföreningarnas tjänst, böra infinna sig första mötesdagen för att prövas och erhålla sina betyg.

4. Missionsföreningar eller distriktsmöten, som önska få någon fråga behandlad böra under första mötesdagen göra anmälan därom genom ett vid mötet närvarande ombud.

5. Missionsföreningarnas gemensamma kassa, förvaltas av centralstyrelsen. Alla missionsföreningar, som ännu icke inbetalat de redan utlovade och tecknade årliga bidragen uppmanades därför att med det första insända dessa till styrelsens kassaförvaltare under adress Ahlsborg, Vetlanda.

Missionsfesten i Hässleby, som hölls onsdagen den 1 juli 1863, gynnades av härligt väder och kunde därför delvis förläggas utomhus. Vid mötet i den nybyggda och vackra kyrkan hälsade kyrkoherde P. Ulander "den inom och utom templet talrikt församlade skaran" med orden: "Välsignad vare han, som kommer i Herrens namn", varefter han predikade över 72:a psalmen i Psaltaren. Efter ännu en predikan avslutades "den långa uppbyggelsestunden" i kyrkan med bön, tacksägelse och lov.

Det hade tillkännagivits, att ännu en predikan samma dag skulle hållas "i en ännu rymligare och högre kyrka, på den gröna marken och under det ljusblåa fästet, och det skedde så. Der hade wi också en säkrare grund att stå uppå, ty golfwet i Hessleby kyrka war till stor del underminerat genom swampning, så att mången fruktade att någon olycka skulle kunna inträffa, då så många menniskor woro der hoppackade, men allt aflopp lyckligt och i ostörd lugn, ty Herran Jesus war med i skeppet och sof icke, utan styrde rätta kosan in i fridshamnen".

Trots beslutet vid föregående missionsfest att inställa de s. k. gemensamma kärleksmåltiderna hölls en sådan även vid detta möte. Ett stort antal missionsvänner blevo nämligen gästfritt inbjudna till sätesgården Mariannelund ej långt från kyrkan. Sedan middag intagits, hölls ett friluftsmöte i den rymliga och vackra parken. Greve Stackelberg talade där över det ljuvliga budskapet i Jes. 40: 1—8, varefter kyrkoherde Östberg höll en kort tillämpning över ordet: "Den der öron hafwer till att höra, han höre."

"Sedan bönen och sången från några tusende läppar" läsa vi i mötesreferatet i Smålands Missionstidning, "hade stilla och ljuft förklingat, så war också dagen slutad och wi måste sträcka händerna till afsked åt många dyra wänner, hwilka nödgades att samma natt begifwa sig på hemresan. Alla tycktes wara nöjda och tilfredsställda med sitt besök vid missionsfesten och wi hörde flere säga, att denna fest war en ibland de ljufligaste syskonmöten som de någonsin hade upplefwat."

Före missionsfesten i Hässleby hade måndagen den 29 juni hållits ett skollärarемöte, vid vilket mer än 20 skollärare och kolportörer voro samlade för att överlägga om några uppställda teser, vilka redan behandlats vid det enskilda skollärarемötet i

Stockholm några dagar förut. Den 2 juli fortsatte missionsfesten med samtal om följande lärofrågor:

1. Vad är det för skillnad mellan uttrycken "försonad" och rättfärdiggjord"?
2. Huru kan man rättast förena de båda skriftspråken "Gud är kärleken" och "Gud är en förtärande eld"?

Dagen före missionsfesten i Hässleby eller den 30 juni 1863 höll "centralbestyrelsen" ett sammanträde, som började tisdagen den 30 juni kl 10 f. m. "under bön och åkallan". Befullmäktigade ombud hade infunnit sig från icke mindre än 26 församlingar. Först valdes ett förvaltningsutskott bestående av tolv ledamöter och med uppdrag att handlägga och besluta i alla förekommande ärenden. Till ordförande i utskottet valdes pastor Ahlberg, till vice ordförande greve Stackelberg, till protokollförare skollärare S. G. Nygren samt till kassaförvaltare "twenne wederhäftige män" Jonas Pet. Jönsson i Pelarnehult och Gust. Pelander i Nytorp. Magister F. Moberger från S .Vi redogjorde i korthet för sitt uppdrag såsom missionsombud vid Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens årsmöte i Stockholm.Därefter inlämnades och antecknades missionsföreningarnas frivilliga årsavgifter till den gemensamma kolportörskassan. Avgifterna uppgingo till 215 kronor. De föreningar, som ej inbetalt sin avgift uppmanades att så snart som möjligt göra det för att reseombuden i rätt tid skulle kunna utfå sina månadsarvoden.

Efter ytterligare en stunds överläggning om några mindre frågor höll förvaltningsutskottet ett enskilt sammanträde. Några kolportörer hade begärt kolportörsbetyg och ville ställa sig under centralstyrelsens vård och uppsikt. Vid behandlingen av denna fråga beslutades, att kolportörer hädanefter icke själva borde anmäla sig för inträde i missionens tjänst utan att de borde avvakta kallelse av styrelsens utskott. På grund härav kallades följande personer till reseombud för ett år och erhöll sina betyg: magister Moberger, som vid lämpliga tillfällen skulle verka i Tunaläns, Sevedes, Aspelands, Handbörds och Tjusts härader, S. P. Jonsson från Lönneberga med sin verksamhet förlagd till trakten av Kalmar och Växjö samt G. Samuelsson från Kråkshult, som skulle resa i trakten av Eksjö. Reseombuden skulle föra dag-

bok över sina resor och sin verksamhet och förete den vid nästa missionsfest. Den skulle hållas i Hjorted vid samma tid nästa år, då även därvarande dövstumsinstitut skulle invigas.

Den påtänkta missionsfesten i Hjorted hölls den 4—6 juli 1864, och därvid förekom skollärarемöte, överläggningar om missionssaken och missionspredikningar. I det nybyggda, vackra dövstumsinstitutet mottogos många mötesbesökare, bland dessa många från avlägsna orter. Tillslutningen var så stor, att alla deltagare i mötet ej kunde rymmas i den stora kyrkan, varför predikningar måste hållas på flera platser samtidigt.

Då erforderliga medel saknades, kunde föreningen för nästa verksamhetsår blott anställa ett reseombud, nämligen skolläraren S. P. Jonsson från Lönneberga.

År 1865 hölls missionsfesten i Oskarshamn den 19—21 juni. Antalet åhörare var detta år icke så stort, och endast tre präster och fem ledamöter av centralstyrelsen hade infunnit sig. Då kyrkan ej öppnades för mötet, förlades det till det lilla bönhuset i staden. Alla åhörare kunde dock ej på långt när rymmas där.

Under överläggningarna föreslog ordföranden pastor Ahlberg, att det alltför stora missionsdistriktet skulle delas i två med var sitt årsmöte och var sin kolportör. Efter en längre diskussion, då missionsvännerna "efterhand inságo den stora nyttan av en sådan fördelning" fattades "omsider" enhälligt beslut om att fördela missionsföreningarna på Norra och Södra distriktet. Gränsen skulle gå från Oskarshamn till Kråkshult. Till Norra distriktet skulle höra: Misterhult, Tuna, Kristdala, Vena, Lönneberga, Pelarne, Hässleby, Kråkshult och de socknar som ligga norr om dessa. Det Södra distriktet skulle omfatta Oskarshamn, Mörlunda, Målilla, Järeda, Virserum o. s. v. så långt söderut som missionsföreningarna sträckte sig.

Missionsfesten för Norra distriktet skulle nästa år firas i Kråkshult och för det Södra i Ålem, vid ungefär samma tid om också på olika dagar. Inspektor C. M. Westerström i Pelarne skulle även i fortsättningen vara kassaförvaltare för Norra distriktet. För Södra distriktet utsågs A. Cedergren i Stubbemåla, Mönsterås socken.

Nordöstra (fr. o. m. 1876 Östra) Smålands missionsförening, som fortsatte Småländska missionens verksamhet, har en kassa-

bok, som börjar med ”Redovisning öfver Småländska Missionens kassa och dess förvaltning, från den 6 Juli 1864 till den 19 Juni 1865”. Denna redovisning blev förevisad och godkänd vid ”Centralbestyrelsens sammanträde i Oscarshamn den 20 Juni 1865” och underskrevs då av ”P. Ahlberg, ordf., J. Östberg, Arvid Moberger och E. M. Lård”.

Under detta räkenskapsår (1864—1865) inbetalades i årsavgifter från Ukna församling 25 rdr, från Vimmerby, Högsby och Pelarne församlingar 15 rdr från varje, från Kristdala, Lönneberga, Kråkshult, Hässleby, Frödinge och Målilla församlingar samt från Västerviks stad 10 rdr från varje. Greve Stackelberg insände i brev för Hjorted och Vena 30 rdr. Vidare inbetalades genom pastor Ahlberg från Mörlunda församling 25 rdr., genom skollärare Lård från Döderhult 12 rdr, genom A. P. Ingström från Rumskulla 10 rdr, från Ingatorps, Karlstorps och Fliseryds missionsföreningar 10 rdr från varje samt från Ryssby 15 rdr. Slutligen hade kassan av gemensamma årsavgifter från Södra och Norra distriktet tillförts 31: 93 rdr.

Som ersättning för predikoresor utbetalades till skollärare Samuelsson, Kråkshult, 75 rdr, till skollärare Nordqvist, Ahlsborg, 75 rdr, till skollärare Jonsson, Lönneberga (för 6 mån.) 150 rdr samt dessutom till Jonsson i skjutspengar för år 1864 22: 43 rdr.

Smålands Norra distrikt firade år 1866 sitt årsmöte i Kråkshult den 20 och 21 juni. Det var ej lika talrikt besökt som under de föregående åren men såväl kyrkan som missionshuset voro fullsatta vid de olika mötesstunderna. Större delen av första dagen användes till överläggningar om frågor, som beröra den kristliga verksamheten. Den tid, som blev över, användes till att ordna och bestämma de olika missionskretsarna. Inom Norra distriktet fastställdes deras antal till tolv, och varje krets skulle bestå av 3 à 4 församlingar. Varje krets skulle välja ordförande samt, där man hade tillgång till någon som ansågs passande att förkunna Guds ord och göra husbesök, även kalla en kolportör. Varannan månad skulle varje krets hålla ett missionsmöte. Distriktets kolportör S. P. Jonsson redogjorde därefter i korthet för sina resor under det gångna verksamhetsåret och fick förnyat uppdrag att förkunna Guds ord inom provinsen. Man insåg behovet av att anställa flera kolportörer men saknade medel till deras avlöning.

På missionsfestens andra dag hölls missionspredikan av kyrkoherde Östberg, pastor Danell och greve Stackelberg. Mötet avslutades på eftermiddagen av distriktsmötets ordförande pastor P. A. Ahlberg.

Nyss nämnda kassabok fortsätter med "Redovisning öfver Smålands Norra distrikts Missions kassa och dess förvaltning från den 20 Juni 1865 till den 21 Juni 1866". Årsavgifter inbetalades detta år från Pelarne, Lönneberga, Kristdala, Vimmerby, Hjorteds, Vena, Rumskulla, Bellö, Södra Vi, Locknevi östra och Locknevi västra, Ukna, Ingatorps, Karlstorps, Målilla och Blackstads missionsföreningar. Utgifterna stannade vid 200 rdr, som utgjorde lön till kolportör Jonsson. Räkenskaperna godkändes vid "Centralbestyrelsens sammanträde i Kråxhult den 20 Juni 1866", vilket intygades av A. P. Ohlsson, J. Östberg, P. A. Ahlberg, G. Samuelsson och Ad. Stackelberg.

Södra distriktets första missionsfest hölls i Mönsterås den 26 och 27 juni 1866 och var ännu talrikare besökt av missionsvänner, som kommit från Kalmar, Oskarshamn, Öland och många andra platser. Överläggningarna angående verksamhetens ordnande utmynnade i ett beslut om att indela distriktet i sju missionskretsar. Pastor Ahlberg, som även var ordförande i Norra distriktet, avsade sig ordförandeskapet i Södra distriktet och efterträddes i denna befattning av pastor H. Lagström i Ålem.

År 1867 förlades Norra distriktets missionsfest till Locknevi och ägde rum den 19 och 20 juni. Centralstyrelsen hade sitt sammanträde på Marieholm. Predikningar höllos både där och i Locknevi närbelägna kyrka. Bland mötestalarna kan nämnas pastor G. Peters från Nordamerika. Distriktskolportören fick i uppdrag att fortsätta "med sitt angelägna arbete" även nästa år. Samtidigt uttalades den önskan, att varje enskild missionskrets måtte underhålla sin egen kolportör. Då en kännbar brist uppstått i kassan för distriktskolportörens avlöning upptogs en kollekt för att täcka denna brist och blev den så riklig, "att wåra hjertan deraf uppwäcktes till tack och lof inför den trofaste Guden".

Räkenskaperna för tiden den 21 juni 1866 till den 19 juni 1867 äro försedda med följande underskrift: "Ofvanstående räkenskaper äro af Centralbestyrelsen vid Missionsfesten i Locknevi granskade och till sin riktighet godkända intygas af Locknevi den

20 Juni 1867. P. A. Ahlberg, ordf., Ad. Stackelberg, v. ordf., Per Ulander, Fritz Beskow".

År 1868 hölls den 22 och 23 juni en talrikt besökt missionsfest i Lofta kyrka. Bland mötesdeltagarna märktes två danska präster och en missionskandidat från Leipzig, som just kommit hem till sitt fädernesland för att taga avsked av detsamma och sedan gå ut som Svenska missionssällskapets missionär i Indien.

Missionsfesten började med en missionspredikan av pastor Ahlberg, varefter löjtnant F. Beskow, senare prästvigd, kyrkoherde i Tuna och därefter i Skärstad, far till doktor Natanael Beskow, talade. Efter gemensam middag samlades man åter i kyrkan, där en väl inövad sångkör från Överums bruk mest bestående av ungdom "uppstämde flera härliga och ljufwa sånger till Herrans pris". Även denna gång förekom samtal om betydelsefulla andliga frågor. Följande dag förlades missionsfesten till Överum, där Guds ord rikligen förkunnades både inom och utom den lilla brukskyrkan.

Missionsförsamlingarnas centralstyrelse hade samma dag ett sammanträde, varvid meddelades, att under det gångna året några kolportörer varit anställda i åtskilliga distrikt. Vidare lämnades en redogörelse för försäljningen av missionsbriggen Hiram och fördelningen av den behållning, som därvid uppstått.

Kolportör Jonsson från Lönneberga fick nytt förordnande att tjänstgöra som föreningens reseombud.

Under räkenskapsåret den 21 juni 1867 till den 23 juni 1868 inflöto årsavgifter endast från missionsföreningarna i Pelarne, Vimmerby, Lönneberga, Vena, Rumskulla, Ukna, Tuna, Hjorted och Locknevi västra till ett belopp av endast 120 rdr. Till nästa år kvarstod en skuld av 88: 96½ rdr. Ahlbergs namn förekommer ej denna gång under räkenskaperna. Där står nu i stället med Stackelbergs stil: "Wederbörligen granskad och godkänd i Missions-Festen i Lofta den 22 Juni 1868. Ad. Stackelberg." Vid sidan om Stackelbergs namn står A. P. Ohlsson och J. Östberg.

Vid missionsfesten i Vimmerby den 29 och 30 juni 1869, voro ombud närvarande från 20 missionsföreningar. Under räkenskapsåret den 23 juni 1868 till den 29 juni 1869 inbetalades årsavgifter endast från missionsföreningarna i Pelarne, Vimmerby, Hjorted, Lönneberga, Vena, Blackstad, Locknevi västra och Locknevi östra

och stannade för detta år vid 90 rdr. Tack vare ett extra bidrag på 400 rdr utgörande en del av behållningen från försäljningen av missionsbriggen Hiram, vilket belopp överlämnades genom pastor Ahlberg, fick missionskassan till följande år en behållning på 126: 78½ rdr.

Vid missionsfesten i Vimmerby avsade sig pastor Ahlberg ordförandeskapet i föreningen och efterträddes av greve Stackelberg. Under sin nye ordförande utvecklade sig föreningen med en förvånansvärd kraft. Redan följande år hade missionsinkomsterna stigit till 1.322: 58 rdr för att året därefter stiga till 2.085 rdr. Från och med räkenskapsåret 1869—1870 användes i kassaboken beteckningen "Nordöstra Smålands Missions Cassa".

Den 14 oktober 1869 kallades, sedan 16 missionsföreningar utlovat ett ökat bidrag på 880 rdr, skolläraren O. A. Welin, Västervik, och skolläraren Johan Danielsson, Västerlösa, till föreningens predikanter, var och en med en årslön av 400 rdr. Welin skulle sex månader av året tjänstgöra i Västervik. Vid samma tillfälle beviljades Nils P. Larssons i Hyggelsbo, Målilla, begäran om besök av predikanterna samt en liknande framställning från Loftahammar, Odensvi, Hycklinge, Horn, Dalhem, Tryserum och Sund.

I ett brev till pastor B. Wadström, en av förgrundsgestalterna inom Evangeliska Fosterlands Stiftelsen, av den 5 januari 1870 bad Stackelberg Wadström att få veta, vart han skulle vända sig för att få rättighet att utgiva "en liten månatlig 'Missionstidning för Östra Småland' " samt hur en skrivelse om denna sak borde formuleras. Brukspredikanten i Överum, "den käre brodern Hjelm" skulle redigera tidningen, fastän Stackelberg enligt hans önskan skulle "stå före". Tidningen var avsedd till "vår Småländska missions sammanhållning här nere, sedan broder Ahlberg lämnat oss och hans tidning till följd däraf förlorat vännernas förtroende. Härom vore mycket att orda, dock ej skriftligt. Men därom mer, när vi ännu en gång, vill Gud, få sammanträffa här i jämmerdalen."

"Här är nu lifligt och kärt hos oss", fortsätter Stackelberg i samma brev. "En frisk vind blåser i våra missionstrakter, så att kraftiga rörelser på djupet genomgå församlingarna. Ja, vi få 'arbeta ut oss', vi fattiga och usla arbetare, som äro så få för det myckna folket, som idkeligen 'ropar efter oss'. Men lofvad vare

Herren, det syns 'hvitna till skörd'. Herren vill nog ha 'mycket till byte' och 'de starka till rof'."

Den 13 januari 1870 omfattade föreningen 23 församlingar med 1.140 rdr i årliga bidrag. Samma dag beslöts, sedan "bröderna fallit ned inför Herren Jesus och bedt honom taga saken om hand och utföra den till sitt namns ära och den dyra missionens framgång", att så snart som möjligt utgiva en tidning med namnet *"Nordöstra Smålands Missionsblad"*. Tidningen skulle utkomma en gång i månaden och kosta 50 öre om året. Vidare beslöts att som predikant kalla J. M. Sandegren, som kommit hem från Amerika.

Den 28 april 1870 ingingo ytterligare Törnsfall, Frödinge, Ed, Lofta och Mönsterås i föreningen. Samma dag kallades som predikanter skolläraren Vikholm, Oskarshamn, och Sven Johan Wirsén, Örö, Misterhult.

Den 1 och 2 oktober hölls ett missionsmöte i Hycklinge. Ordföranden, greve Stackelberg, var på grund av sjukdom förhindrad att närvara. Pastor Hjelm, som fått grevens uppdrag att leda mötets förhandlingar framförde till de samlade missionsvännerna dennes hälsning. Mötet öppnades den 1 oktober kl. 1 e. m. i Hycklinge missionshus av pastor Hjelm med bön och predikan över 2 Kor. 5: 17—21, varefter O. A. Welin höll en betraktelse över Rom. 3: 23 ff. På eftermiddagen behandlades en uppsatt fråga. Den andra mötesdagen fortsatte mötet i Hycklinge kyrka, som icke på långt när kunde rymma alla, som infunnit sig. Pastor Hjelm förrättade högmässan, och på eftermiddagen predikade Welin och Danielsson, den förre över Höga visan 4: 6—8 och den senare över Uppb. 22: 17.

Vid mötet i Hycklinge inträdde Gamleby, Norra Vi och Tidersrum i föreningen. Den 10 januari tillkommo Mörtfors' syförening i Hjorted och missionsföreningen i Ankarsrums bruk.

Vid kvartalsmötet i Västervik den 12 och 13 april 1871 valdes efter greve Stackelberg, som "ingått i sin Herres glädje", brukspredikanten Fr. Hjelm från Överum till ordförande.

OFFERKASTEN PÅ KÄRREBO SKOG

Av *Martin Elltorp*

Kärrebo gård var förr en by med flera brukningsdelar. När nuvarande bebyggelse för den samlade gården uppfördes lämnades den gamla byplatsen åt sitt öde, och husgrunderna ligger nu överväxta av förvildade snår av plommon som längst hållit sig kvar av de forna trädgårdarna och nu kämpar en hård och ihärdig kamp mot den påträngande vilda vegetationen. Det är från den gamla byn som offerkasten har sin härledning, och historien om denna, som fortlevat i muntlig tradition, är följande:

"En gårdfarihandlande kom på sin färd till en av gårdarna i Kärrebo. Ingen var hemma i stugan, men mat fanns på bordet, och som den vägfarande var hungrig tog han för sig och lämnade betalningen, som han dock lade under tallriken. När husfolket kom hem upptäcktes gästningen men icke betalningen. Husbonden blev vild av vrede för övervåldet och satte efter gårdfarihandlanden. På den gamla landsvägen någon kilometer från gården upphanns den skyldige och blev där ihjälslagen av bonden. När bonden återkom hem, hade pengarna för maten funnits under tallriken och den hårda gärningen kunde varit ogjord."

När hände detta? Ja, det vet ingen numera. Det är snart 100 år sedan gamla byplatsen vid Kärrebo övergavs. Och gamla landsvägen som vägen benämnes numera, gick blott till gårdens egen skog och till åkrarna vid den forna Humleängen. Men det är ej nödvändigt att känna namnen på dem som deltogo i dramat som offerkasten påminner om, ej heller betyder det mycket att veta

Kärrebo offerkast.

när händelsen ägde rum. Traditionen lever bäst som den gör, muntligt given och mottagen, på stället för händelsen har man släkte efter släkte lagt en kvist, och offerkasten får ännu sin tribut av de förbigående tack vare att den muntliga traditionen lever.

Nr 77 ÖFVERBERG

En hedersbåtsman från Tjustkompaniets dagar på världsomsegling med Vanadis

Av *Erik Lehmann*

Lars Gustaf Öfverberg lade just ihop boken med läderpärmarna, när jag steg in i Rumskulla, och hans lilla fryntliga gumma öppnade spiselluckan och stoppade in ett par vedträn under kaffekokarn.

Höstvädret hade blivit gråare och övergått i duggregn den sista milen, genom Odensvi, men inom mig kände jag likväl en stor helgfrid. När jag passerade sockenkyrkan i Hallingeberg ringdes det samman och folket gick långsamt in — det påminde mig så starkt om en gammal fin målning som jag sett för länge sedan — och nu lade Öfverberg ihop boken varur han läst dagens text för sin gumma, sina barn och barnbarn. Det var en urgammal sed som inte lades bort, att de som voro förhindrade eller hade allt för långt till sockenkyrkan, högläste texten hemma under förmiddagen.

Jag hade sökt mig hitupp till Dalhem denna regnstrilande söndag för att i första hand framföra personliga hälsningar från en gammal skeppskamrat från världsomseglingen, förmärsgasten nummer 93 Säf på Roslags 2:dra kompani, som var bosatt i Drottningholm. Jag hade också gjort en avstickare inåt byn Stora Skälhem i Odensvi socken, där båtsman Öfverbergs forna torp, nummer 77 Gröningsbo är tillfinnandes, numera ombyggt.

Öfverberg tjänade för en del av Skälhems by som var huvudrote, med gårdarna Ringsfall och Tyllinge i Dalhem som strörotar. Som de flesta av kamraterna vilka inmönstrat och gjort

rekryten ett av de närmaste åren förut, var också 77 Öfverberg nygift vid den tiden. Det måste ju finnas en husmor att sköta djuren och torpet, och enligt roteboken hade hon inte det lättaste på sin lott, särskilt när hennes båtsman var borta på tjänstgöring. Som det inte var mycken tid för den nyinskrivne båtsmannen att vinka på, stod båtsmansbröllopet omedelbart före inställelsen. Han gifte sig den 12 september 1881 och tre dagar efter bröllopet skulle han göra rekryten i Karlskrona på ett helt år.

När man så här påträffar en kronobåtsman av gamla stammen, och dessutom en av de få kvarlevande från fregatten Vanadis dagar, går samtalet så gott som genast över till åren 1883—85 och den märkliga världsomseglingen som de då voro med om. Fyra båtsmanskamrater från dessa år ute på världshaven var allt som då fanns kvar från hans forna kompani, och för var och en av dessa måste jag redogöra så gott sig göra låter — var de befunno sig och hur det stod till med dem i övrigt, och Öfverberg är idel öra och glädje.

Det är en vacker kammare jag sitter i, en stor blommande balsamin upptar hela sidofönstret och där framme på byrån står som brukligt i ett gammalt båtsmanshem, souvenirer och minnen från öarna i Söderhavet och andra främmande länder. Det är ett skrin i svart lackarbete med guldbrons och inläggningar bortifrån Japan, en kokosnöt som han egenhändigt plockat i Honolulu 1884, egendomliga snäckor och koraller, gamla mynt och mycket annat.

Rio de Janeiro var den första stad i nya världen som Vanadis anlände till efter överresan från Lissabon. På grund av gula febern kunde inte permission beviljas där, och den ankomna posten som var adresserad till svenske konsuln, fick inte tas med händerna utan överräcktes ombord med tänger, för att man skulle vara på den säkra sidan. Ombord fick sedan väbel Håkansson — ”Trossbottens-Håkan”, som han kallades, ta hand om och dela ut den. Uppehållet blev kortvarigt och kolningen ansträngande i den rådande värmen, varför natten utbyttes till arbetsdag. Sen fortsatte Vanadis sydvart genom Magelhaens sund, som skiljer fastlandet och Eldslandet med världens sydligaste stad, Punta Arenas. Resan genom Magelhaens sund tog jämt en vecka i an-

språk och var synnerligen besvärlig och farofylld inte minst genom motströmmar och disig väderlek. Vanadis fortsatte upp till Valparaiso på Stilla havssidan och Callao i Peru som lämnades den 14 april, och fortsatte över Stilla havet, där den första hamnen, Nouka Hiwa på Marquesasöarna, nåddes tidigt på morgonen den 8 maj. Därefter besöktes i tur och ordning Fakarava på Paumotusöarna, fyra dygn, Papietes hamn, Tahiti på Sällskapsöarna, fjorton dygn, Honolulu på ön Oahu, Sandwichöarna, tjugoett dygn, samt slutligen Jaluit, den största av Marshallöarna, sju dygn.

Med 6:te matrosen nummer 93 Bengtsson hade det varit ett väldans väsen, ty på själva pingstdagen, den 1 juni, hade han rymt för andra gången på Tahiti. Under de marsdygn Vanadis låg i Valparaiso och berömdes i stadens tidningar för sina urstyva sjömän, som kunnat ta sig genom så svåra passager som Smiths kanal i Magelhaens sund, och mycket annat, hade matros Bengtsson jämte åtta båtsmän avvikit och hållit sig undan i staden. När Vanadis avgått den 25 mars började väl matros Bengtsson känna sig en smula säker och kröp fram från sitt gömställe. Men trots sin civila klädsel upptäcktes han en dag på gatan av svenske konsulns skrivare som skickade polisen på honom. Det kom telegram från konsulatet till Vanadis att en av de förrymda var infångad och att han eskorterad av två konstaplar befann sig ombord på en paket- och poståi ngare på väg mot Callao. Den 9 april, kom ångaren ifatt oss. Vi undrade storligen vilken av rymlingarna det månde vara; och "där stod vi och hängde vid relingen och grinade opp oss när vi varseblev att det var själve matros Bengtsson som masade fallrepstrappan uppför med två konstaplar efter sig". Han blev dömd att krypa i mörk arrest — men inte förrän någonstans ute på Stilla havet kunde det bli hans tur. Man höll nämligen på att för fullt "mörklägga" ett gäng på inte mindre än nio korpraler eller matroser, med en man åt gången, så det tog ju sin tid. Enligt beräkningarna skulle matros Bengtsson få krypa i arresten efter Tahiti, medan Vanadis plöjde Söderhavets vågor mot Marshallöarna.

Men det visade sig ingalunda vara förenligt med hans eget sinne. Vanadis nådde Tahiti på måndagskvällen den 19 maj och skulle på förmiddagen Annandag Pingst, som var den 2 juni, lätta

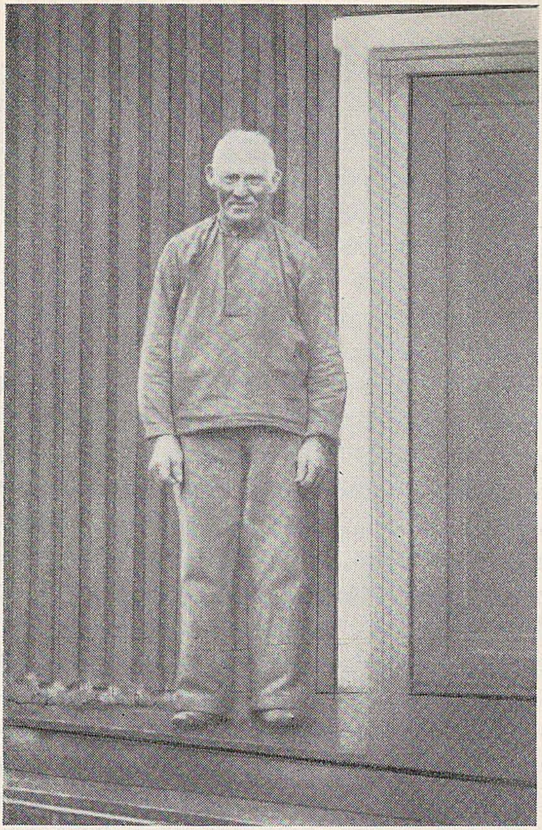

Båtsman 77 Öfverberg vid Tjustkompaniet.

ankar och avgå. På pingstdagskvällen när permissionsbåten roddes iland för att hämta permitterade officerare ombord, hade matros Bengtsson bytt plats med nummer 63 Isberg på Ölands 1:sta kompani, och där satt han nu vid årorna längst framme och rodde som de övriga, medan skuggorna lägrade sig över Tahitis underbart färgade himmel bakom palmkronorna. Så snart båten nådde kajen, var han den förste att hoppa ur, och nu sprang han rakt in i palmskogen så att blåkragen fladdrade efter honom i skymningen... Troligen fick någon "runnere" tag i honom — en sådan där värvare till handelsfartyg, som det fanns gott om i hamnarna. Det hände ofta att någon sjöman felade och

då var man ju särdeles angelägen om att få fulltalig och sjövan besättning, innan man avseglade.

Kompanikamraten nummer 29 Örnfjäder, Bäckaskog, Östra Ed, råkade ut för en sådan där "runnere" på ett kaffehus i Valparaiso. Han hade knappast hunnit sätta sig vid ett av borden, förrän en herre reste på sig, gick fram till honom och frågade om han tillhörde den svenska fregatten som låg därute på redden. Detta såg han ju genast på sjömansdräkten, och då Örnfjäder nickade ja, fortsatte han och frågade om han fick bjuda på en konjak. Örnfjäder som var nyfiken på hur en sådan där värvning i allmänhet försiggick, lät honom "hålle på", och under tiden lade han ut texten om än det ena och än det andra, och hur fördelaktigt allting var här i staden. Så småningom blev Örnfjäder erbjuden att köra varor efter parhästar mellan kajen och ett handelshus uppe i staden, som han rådde om, och för detta arbete skulle han erhålla hundra dollar i månaden och fritt vivre. Första månaden skulle han få hålla sig dold inne på lagret och sätta sig in i de olika göromålen, och sjömanskläderna behövde han bara bunta ihop, så skulle de sen helt diskret komma ombord. Det var onekligen ett gentilt anbud, men Örnfjäder var nu inte av den ullen. Han ville istället fortsätta med Vanadis hem till Sverige och hustrun i Östra Ed. Men matros Bengtsson var och förblev borta. Säkert lät han värva sig till handelsfartyg, och när Vanadis stampade vidare, vände han både befälet, kamraterna och arresten och allt övrigt ryggen och seglade i motsatt riktning, tillbaka till Amerika.

Uppehållen och kryssningarna bland Söderhavsöarna tog i runt tal två och en halv månader i anspråk. Luften och vattnet hade där samma temperatur, sådär en 26—28 grader, och beträffande Honolulu, så fann inte mindre än fem av våra gastar för gott att lämna fregatten och stanna kvar. Det var bl. a. två båtsmän från Tjustkompaniet, nummer 76 Witlock från Karrum i Odensvi och nummer 68 Qvist från Lofta — han som hade en stor oval snusdosa, ur vilken han i en följd kunde bjuda hela sitt kompani — 118 man starkt — på en rejäl pris, vilket kostade honom en hel del i påfyllning.

På Söderhavsöarna hade båtsmännen försett sig med allehanda sköna frukter och småsaker av olika slag, och när resan fortsattes

mot Japan, låg en urdrucken kokosnöt gömd i så gott som varenda sjömansskrin. En del skulle tillverka sig en trevlig snusask på fritiderna och knogade på med att skära in hamnplatsens namn och årtalet för besöket. I den vägen var väl ingen styvare än Tjustkamraten nummer 100 Humbla från Kropphällarne i Hjorteds socken, som i relief lade upp hela fregatten för fulla segel, flankerad av två inåtböjda palmer, varöver lästes:

Fregatt Vanadis' verldsomsegling.

Överst på motsatta halvan skar han ut Polstjärnan, femuddig som ett pentagram, och därunder:

År 1883—84—85, minne från Nouka Niwa.

Den 10 juli — en torsdagseftermiddag, lättades ankar i Honolulu där man legat sedan den tjugonde, månaden förut, och under tiden upplevat allt möjligt underbart som tänkas kunde — medan det salta köttet och fläsket surnade nere på fjärde däck... De hade ju föreställt sig att på varenda ö i hela Söderhavet skulle det sitta en människoätande negerkung. Visserligen stodo trefotsgrytorna framme, och kokte gjorde de också här och där, men innehållet som de mumsade på var hämtat från växtvärlden eller från havet. Kvinnorna satt där i grupper och deras hudfärg var mörkt chokladbrun... "å då en strök dom på ryggen, så spann di som en katt"... berättade nummer 22 Wärna.

Rymlingarnas tjänstgöring måste fördelas bland de övriga, och särskilt under segelskiftningen uppe i masterna var deras frånvaro kännbar. Witlock var bygelman ombord. När då hans segel skulle skiftas eller beslås, skulle han först äntra opp och ta ur bygeln. Sen kom de övriga gastarna på det seglet upp i riggen och fullgjorde sin del i arbetet. När Witlock rymt i Honolulu, fick nummer 95 Bra göra även detta. Märsrån skiftades på åtta och en halv minut, vilket var urstyvt gjort, men fartygschefen ville i alla fall att det skulle ske på sex minuter. Inte ens med fulltaligt manskap var detta möjligt.

Fredagen den 1 augusti var sista dagen på Jaluit, den sista av Söderhavsöarna som besöktes, och klockan sex följande morgon vände Vanadis stäven utåt det stora havet med Jokohama i Japan som närmaste mål — en resa som även tog tjugofyra dygn i anspråk. På denna överresa var det som gastarna lite till mans blevo förstörda i sina magar av allt det ljumma, destillerade

havsvattnet, som Vattensorken lagade till, och som de måste släcka törsten med i den starka värmen, 28 grader.

Om det salta kött- och fläskförrådet legat framme i fören, hade det kanske stått sig lite längre, men nu låg det lagrat i aktern nere på fjärde däck, bra mycket under vattenytan. Visserligen drev handräckningsmanskapet en dag sin begäran om besiktning igenom, men uppbördsläkare Rudberg kunde inte finna något anmärkningsvärt. Och så fortsatte den sura-fläsk-plågan ännu en tid framåt, eller så längs tills själve fartygschefen av en händelse gick förbi på avstånd. Då var innehållet i tunnorna så pass genomjäst, att de voro färdiga att springa i luften, varje gång en tunna slogs opp för skaffning, måste gastarna huka sig ner för strålen som sprutade i högan sky, medan doften spred sig på alla däck runt hela fregatten. ”Vad är det som luktar?”, dundrade chefen, och Vattensorken, nummer 91 Bollman, som stod närmast, samlade ihop sin stora lekamen, intog enskild ställning och svarade med tordönsstämma: ”Dä ä fläsket, kommendör” — ett svar, som man länge hade roligt åt.

Chefen gav då genast order om att fläskpartiet skulle oskadliggöras, och det var mellan tjugo och trettio tunnor kött och fläsk som hivades opp på däck och rullades överbord. Så långt var ju allting gott och väl men nu måste portionerna samtidigt minskas ett gott stycke under hälften — ransoneras skulle man väl säga i våra dagar. Ett obetydligt parti kött om sju tunnor upphandlades från en europeisk seglare; men till råga på allt befanns även brödförrådet angripet av en sorts flygfän som liknade skalbaggar. Hela förrådet, som kunde anses dugligt, måste rensas och säckarna vädras uppe på däck. Skaffningen kom därför att variera mellan utsorterad skeppskex och svart kaffe, kokt på destillerat Stilla-havsvatten, samt ärter utan fläsk, som inte voro vidare aptitliga. Men hur det var gick det, en dag i sänder.

Det blev en gynnsam segling ända till sista natten — den tjugofemte — då det blåste opp till storm så pass, att förmärsseglet slets sönder. Stormen tilltog och vid tretiden på morgonen revs focken och två vädersegel sönder. Babordsvakten fick inte koja, och för båtsmännen som var ”till väders” var det att reva och beslå. Brunstekta av Stilla havets sol och med intorkade magskinn och slappa byxlinningar länsade de på Vanadis för bara

riggen med sju och en halv knops fart in till Jokohama vid middagstiden dagen efter. Där kom de erhållna kontanterna för minskade matportioner väl till pass...

Så en dag — den femtonde september, under kolning — föll barometern hastigt och brisen friskade snart opp till full storm. Kolpråmarna måste skyndsamt sändas iland, ankarna klargjordes och förtöjningarna till båtarna förstärktes. Kättingarna hade stuckits ut i lagom längd och vid middagstiden måste även babords pliktankare i sjön. Tre ankare var ute och taljor i rodret för styrningen och dessutom togs ånga opp under två pannor. Sjön gick hög — förgajen på waterbommen knäcktes av så att stora ångslupen som låg förtöjd vid denna drogs med neråt och slungades mot styrbords fallrepstrappa, kantrade och kom med kölen opp. En svår känning fick också båtarna som var förtöjda akterut. De började ta in vatten, och båtsmännen som inte längre kunde hålla sig kvar och ösa, halades ombord. Barkassen vattenfylldes och gick i marvatten — allt löst ombord flöt bort, och båtsman nummer 62 Stor, Skäggenäs, på Smålands båtsmanskompani, som tillhörde vakten där, kom också i vattnet. Stormen rasade hela natten och på morgonen vid niotiden kom själva tyfonen. Prins Oscars ångslup, en fin båt av mahogny, slet sig loss, vattenfylldes och sjönk, men blev sedan upptagen av dykare.

Inne i staden och särskilt i hamnen var en stor förödelse att skåda. Stenkajen var uppriven, en brigg hade drivits upp på land och en skonert kantrade men fick sin besättning bärgad iland. De hade hållit sig fast i riggen. Efter kajen var så gott som alla hustak bortblåsta, och i Tokio var tolvhundra hus alldeles förstörda och tretusen illa ramponerade, påstods det. Vanadis kom lindrigt undan och babords båt och lilla ångslupen som var iland kunde man inte ta sig tillbaka med förrän efter något dygn. Inte heller kunde telegram sändas hem om ankomsten hit, emedan linjen Jokohama—Nagasaki var spolierad för en tid framåt.

Det var en stark motvind onsdagen den förste oktober när Vanadis avgick för maskin från Jokohama mot Nagasaki. Där låg hon mellan den åttonde och elfte oktober, och i den staden var musik överallt, ty man höll just på att fira en av de nio stora höstfesterna. Nagasaki var sista uppehållet i Japan, och lite var

hade köpt med sig någon minnessak. Humbla och Öfverberg hade var sitt svartlackerade skrin med blomstermotiv i guld, ett par solfjädrar och några småmynt. Och Skeppsbottens-Håkan, som var en stor djurvän, hade köpt ett par japanska kattungar.

Andra dagen till sjöss började det friska opp, och som vi befarade storm till natten togs rår och bramstänger ner, märssegel revades och storsegel och fock beslogs. Denna bris varade tre dygn, den nittonde passerades ön Formosa, och lördagsmorgonen den nittonde vid tiotiden ankom Vanadis till Hongkong i Kina. Var det fredligt i Japan så var det alldeles tvärtom här. Kineserna voro misstänksamma mot allt främmande sjöfolk eftersom deras lilla uppror veckan förut blivit kvävt av egna trupper med hjälp av européer. Var man uppe i staden, så trängde sig de snedögda på en och hade man varit ensam vet man inte hur det kunde ha slutat. ”Ja höll te bli omringed å dom”, berättade Humbla när han återkom från sin landpermission, men han hade dessutom något mycket roligt att tala om. Rätt som han gick en gata uppför kom en kärrdragare ifatt honom bakifrån och just som han körde förbi honom, stack ett huvud fram ur kuren och hälsade ett småländskt ”Gu afton...”.

Humbla kände genast igen honom — det var ingen mindre än Witlock från Karrum, som åkte omkring så där, och Humbla var den siste som fick se en skymt av honom. Han hade tagit sig över Stilla havet hit och sedan tog han troligen hyra på något fartyg till Amerika.

På söndagseftermiddagen den sextonde november, under segling mot Siam, hissades kunglig flagg med vimpel under stortoppen och skeppsorder upplästes att prins Oscar var från tjänstebefattning ledig tills vidare och under vistelsen i Bangkok. Där skulle han förära den siamesiske kungen Chulalongkorn en svensk orden.

Vanadis ankrade långt ute och en siamesisk korvett kom till mötes. Ombord på denna befann sig en prins, halvbror till kungen, som med sin svit äntrade ombord under råmanning och kunglig salut. Prins Oscar följde med tillbaka och vid stadens kaj tog kungen själv med sin gemål emot honom. Hela staden var festsmyckad — trupper paraderade, ett elefantkompani exercerade och en fältmusikkår blåste ”Ur svenska hjärtans djup en gång”.

Kapprodd och elefantparad med vita elefanter stod också på programmet. I slottet överlämnade prinsen den medförda orden och han erhöll i utbyte en siamesisk. Därefter vidtog en kunglig festmåltid. Men det var inte nog med festligheterna för prinsen och fartygsbefälet, utan kungen uttalade en önskan att även besättningen skulle permitteras iland, vilket skedde vaktvis. För att komma ombord nere på ångbåten måste en båtsmansstol användas till hiss med ett rep från storrån.

Festmåltiden för båtsmännen var uppdukad i bottenvåningen av ett gymnastikhus. Morgonen efter besågs stadens sevärdheter under ciceronskap av ett par siamesiska officerare. Chulalongkorns fest var den största vi någonsin upplevat.

I Kalkutta i Ostindien firades andra julen och nyåret till sjöss under världsomseglingen med lutfisk och gröt. Här kom prins Carl ombord över julen, skeppsprästen Kiellman-Göranson förrättade en underlig julotta i sol och stark värme, och en längre dikt, ägnad Vanadis och dess besättning, som var författad av professor Frithiof Holmgren, upplästes under stor rörelse. Via Ceylon och Bombay fortsattes färden till Aden, varest telegram mötte att vi skyndsamt skulle avgå till Massauah i Arabien och ta de svenska missionärsfamiljerna ombord, då där började bli krigiskt. Med kanallots ombord ångade vi tidigt följande morgon in i Zuezkanalen med sina brännheta sandöknar på ömse sidor. För ett par timmar ankrade vi på Ismalias redd och förtöjde för natten vid västra vatten av kanalen. Dagen efter, lördagen den sjunde mars gjorde vi ett kort uppehåll i Port Said och fick den ankomna skeppsposten ombord — en dyster post för båtsman Öfverberg.

Liksom Tjustkamraten nummer 100 Humbla — Vanadispoeten, som berättade i radio för en tid sedan, var inte heller Öfverberg något vidare belåten med kommenderingen på Vanadis. Han hade hellre velat stanna kvar och följa med de andra båtsmännen hem efter tjänsten. När Vanadis avgick från Karlskrona den femte december 1883, var hans dotter därhemma fem månader gammal och hon skulle vara bortåt två år när han äntligen kom hem, om allt gick lyckligt förstås.

Svårast kändes det för hustru Öfverberg, som inte var någon robust och karlavulen kvinna, utan istället av en finkänslig natur.

När hon fick meddelandet om att hennes Öfverberg blivit uttagen på världsomsegling under aderton månader tog hon mycket illa vid sig. Fröling och Fyrhake däremot hade sluppit lindrigt undan, därför att de voro äldre i tjänsten. De reste ner på tjänstgöring när tiden var inne och återvände därifrån som vanligt, medan hon satt där i Gröningsbo ensam med den lilla dottern. Från Karlskrona sjökommandoexpedition hade hon med posten bekommit en tryckt lista där sexton främmande städer och hamnar som skulle angöras, voro utsatta, jämte datum för postens avgång från Malmö, för att nå dem på utsatta tider. Att det var mycket långt förstod hon. När de voro som längst borta skulle breven ta två månader på vägen, men sedan blev det återigen kortare... till Gibraltar blott en vecka.

Båtsmanshustrun blev allt mer och mer nedstämd — nu var det i julmånaaden 1883, så hela året 1884 och inte nog med detta, utan dessutom ända till i maj 1885, innan hon kunde vänta sin Lars Gustaf hem. Att uthärda en så lång väntan och så alla göromålen på torpet skulle aldrig komma att gå, det kände hon redan nu.

Ensamma sutto de i julkvällens mörker, och eftervintern förgick på sitt eget vis. När rotehållarna i Stora Skälhem på vårsidan kommo fram för att fullgöra sina skyldigheter beträffande sådden på båtsmanstorpets tegar, fingo de se denna lista på resrouten runt jorden. Där stod Tahiti Society Islands och där stod Honolulu Sandwish Islands, och när rotehållarna stavade och tragglade på det där, voro de i tvivelsmål om det ändå inte var åt Island ”som di hadde gett sej iväjj...”.

”Si Öfverberg — han kommer aldrin mer igen, dä förstår en ju, när en sir dä där... Honom ha ho nog sitt för siste gången när han reste...”. Det voro de säkra på.

Fröling och Fyrhake talade om vilka förfärliga stormar de varit med under sin rekrytresa, och huru skulle det då inte storma ute på världshaven? Så där lät det, och hustru Öfverberg blev ännu mera tyst, nedstämd och grubblande. När potatisen skulle sättas på i Gröningsbo, var hon sig inte alls lik. Hon var visserligen med, men rätt som det var stannade hon stundtals i fåran som rotemästaren kört upp, och bara jämrade sig frånvarande. När man frågade henne hur det var fatt, svarade hon:

”Herre Gud — ja bare tänker på Öfverberg...”. Så drog hon med handen över pannan, som ville hon jaga bort en hel hop onda tankar. Hon hade blivit förskräckt för den resan, och hon tyckte det var liktydigt med att han blivit kommenderad i krig. Hon hade datona och det där tryckta cirkuläret i tankarna, och att det undan för undan bar iväg allt längre och längre. Och vid pingsten var hon alldeles nedbruten och sängliggande.

Och 77 Öfverberg — inte kunde han väl ana att det stod så illa till där hemma i båtsmanstorpet, när han befann sig på Söderhavsöarna. Vid Tahiti, den 12 juli, passerades Stockholms antimeridian, och därifrån gick det ju i alla fall hemåt, även om det skulle dröja till nästa vår. Och i sjöskrinet hade också han en kokosnöt och många sköna snäckor och underliga ting som skulle med hem till hustrun och dottern...

Men på midsommardagen 1884 gömdes hon på Odensvi griftegård och den sorgliga underrättelsen härom mottog Öfverberg i Port Said, Egypten, den 7 mars året därpå. Från den dagen blev slutet på hemresan för båtsman Öfverberg en sorgens färd.

Efter kolning och en del annat arbete fortsatte Vanadis över Medelhavet i stormar, åskbyar och motvind, och därute i höjd med Cartagenas fyr, var det som stormärskorpralen 301 Hultberg en stormnatt slog ner från stormasten — 40 famnar — och ljöt en ögonblicklig död. Han fick sitt vilorum på kyrkogården i Gibraltar. Korvetten Balder hade mött härute och de båda fartygen seglade sedan vidare hemåt. Ute i Spanska sjön korsade Vanadis sin egen linje från utseglingen västvart från Lissabon, och därmed hade Vanadis seglat jorden runt; vid 180:e breddgraden hade man fått uppleva en vecka om blott sex dagar. Det var under seglingen i passaden mot Marshallöarna, som order upplästes fredagen den 18 juli 1884, att tidräkningen ombord skulle förändras så att lördagen den nittonde föll bort och i stället kallas söndagen den nittonde och tjugonde juli. De seglade ju västvart, vilket gör en förlängning med fyra tidsminuter för varje longitudsgrad på kartan eller tolv timmar på 180 grader.

I vårligt solsken förmiddagen den 1 maj siktades hemlandets kust som en blå strimma vid horisonten, på kvällen passerades Kullaberg i Skåne och på Malmö redd ankrade Vanadis på morgonen för kolning. Mot Stockholm gick det för friska vindar. I

yttre skärgården mötte kungafartyget Drott med konung Oscar, som steg ombord och hälsade sin son, prins Oscar, övrigt befäl och besättning välkomna hem.

Vanadis förtöjde vid Skeppsbrokajen under livliga hyllningar från folkskarorna runt omkring. Efter kungamiddag i exercishuset reste manskapet till Karlskrona för avmönstring och hemresa.

Då befälstecknet på Vanadis nedhalades den 13 maj hade det vajat från stortoppen i 17 månader och 17 dagar.

BERÄTTELSE ÖVER VERKSAMHETEN UNDER ÅR 1948

De betalande medlemmarnas antal uppgick vid årsskiftet till 620, innebärande en ökning från föregående år med 67. Ständiga medlemmar ökade med en. Till hedersledamöter har föreningen kallat landshövdingen Ruben Wagnsson och landsantikvarien doktor Manne Hofrén.

Styrelsen har genom överbanmästaren Hjalmar Johanssons bortgång midsommardagen 1948 gjort en stor förlust. Han var styrelsens ordförande, sekreterare och vårdare av föreningens samlingar. Åt dessa uppdrag ägnade han ända in i det sista stort intresse. Några veckor före sin död fick han ur landshövding Ruben Wagnssons hand mottaga guldmedaljen Illis Quorum som av Konungen förlänats honom. Redan år 1932 hade han erhållit Kungl. Vitterhetsakademiens silverjetong med diplom för sitt arbete på fornminnesvårdens område. Om hans arbete för föreningen, fornforskningen och hembygdsvården skrev doktorerna Hofrén och Stale samt rådman Anderson några minnesord i årsboken 1948.

Styrelsen har under året hållit fem protokollförda sammanträden och arbetsutskottet ett.

Årsmötet hölls den 21 juni. De styrelseledamöter, som voro i tur att avgå, omvaldes.

En planerad festlighet i anledning av att 30 år förflutit sedan föreningen bildades kunde av flera orsaker icke komma till stånd.

Museet på Kulbacken hölls öppet under tiden 29 april—10 oktober, vardagar kl 10—17 och söndagar kl 13—17. Antalet besökande var 3.419 betalande, 564 skolbarn i 30 klasser och 63 medlemmar. Båtsmansstugan besöktes av 303 personer.

Katalogiseringen av föreningens samlingar under ledning av fil. kand. Kerstin Berg har slutförts. Samlingarna ökade under året med fyrtio nummer, alla gåvor, för vilka föreningen härmed framför sitt tack till givarna. Dessa äro: friherrinnan Josefa Armfelt, Kulla, Odensviholm, fil. doktor B. Hegardt, Gamleby, fru Augusta Wahlsten, Almvik, och lantarbetaren Karl Andersson, Troserum, Vråka, samt fru Karin Bergström, fru Hildur Lundberg, född Liljander, fabrikören Carl A. Söderberg, kontoristen Ragnar Larsson, försäljningschefen B. Ellervik, fru Greta Sahlström, fastighetsbokhållaren Valter Furumo, sadelmakare Widinghoffs arvingar, Telegrafverket och Västerviks Kraftaktiebolag i Västervik.

Föreningens årsbok 1948 utkom dagarna före jul. I densamma medverkade fru Nina Ivarsson med en mycket intressant artikel om ön Händelöp, doktor Manne Hofrén med en kulturhistorisk artikel om Helgerums gamla skeppsvarv, redaktör Sune Larsson skrev om julhandeln i Gamleby på 80-talet och doktor Harald Stale, årsbokens redaktör, om en resa i Tjust. Tjustkonstnären Leonard illustrerade boken med tre bilder av konstverk från skärgården. Bokens utgivande har möjliggjorts genom annonser av företag i orten samt anslag av Kalmar läns norra brandstodsbolag. Årsboken var föreningens sjätte. Den första utkom år 1926, den andra år 1944, varefter boken utkommit varje år. Genom årsboken söker föreningen hos bygdens folk väcka och vidmakthålla känslan av samhörighet med hembygden samt åt eftervärlden rädda en del minnen från bygdens dagliga liv i gångna dagar. Medlemmarna erhålla genom den ett bevis för utfört arbete och en god valuta för årsavgiften.

Föreningen har även under 1948 kunnat glädja sig åt anslag från Norra Kalmar läns landsting och Västerviks stad. För föreningens ekonomi hänvisas till revisionsberättelsen.

Styrelsen har på inbjudan av stadsfullmäktige valt en ledamot, redaktören Helge Åkerman, och en suppleant, bankdirektören Bertil Westman, i Västerviks stads hembygdsråd.

Styrelsen hade vid årets slut följande sammansättning: ordförande rådmannen Helge Anderson, vice ordf. stadsarkitekten Arre Essén, kassaförvaltare bankdirektören Bertil Westman samt övriga ledamöter: friherrinnan Josefa Armfelt, godsägaren Martin

Elltorp, grosshandlaren Seth Jern, bibliotekarien Algot Johansson, överläraren Nils Liljeholm, fil. doktor Harald Stale, disponenten Uno Steinholtz och redaktören Helge Åkerman.

Revisorer har varit rektor Edvard Spångberg och socialombudsmannen C. A. Söderström med läroverksadjunkten Nore Brusewitz och kontrollören Uno Svensson som suppleanter.

Som styrelsens sekreterare och vårdare av föreningens samlingar har under sista halvåret fungerat rådmannen Helge Anderson.

Museivaktmästare har varit C. G. Gustafsson.

På styrelsens vägnar:

HELGE ANDERSON.

Undertecknade, utsedda att granska Tjustbygdens Kulturhistoriska Förenings räkenskaper för år 1948, få härmed avgiva följande

REVISIONSBERÄTTELSE

Ingående Balans Konto den 1 januari 1948.

Skulder:

Låne Konto	5.000: —
Medlemsavgifter för kommande år	112: —
Ständiga medlemmars Fond	950: —
Kapital Konto	33.283: 84
Kronor	39.345: 84

Tillgångar:

Kassa Konto	12: 95
Bankräkningars Konto	849: 19
Postgiro Konto	483: 70
Fastighets Konto	38.000: —
Kronor	39.345: 84

Utgående Balans Konto den 31 december 1948.

Tillgångar:

Kassa Konto	169: 10
Postgiro Konto	211: 05
Bankräkningars Konto	408: 71
Fastighets Konto	38.000: —
Kronor	38.788: 86

Skulder:

Medlemsavgifter för kommande år	49: —
Ständiga Medlemmars Fonds Konto	1.000: —
Låne Konto	5.000: —
Kapital Konto	32.739: 86
Kronor	38.788: 86

Vinst och Förlust Konto den 31 december 1948.

Utgifter:

Omkostnads Konto		2.179: 84
Årsbokens Konto		200: —
Avlöningars Konto		2.475: —
Museets Konto		732: 19
Katalogiseringarbetens Konto		1.150: —
	Kronor	6.737: 03

Inkomster:

Anslags och Gåvors Konto		2.000: —
Hyrors Konto		900: —
Medlemsavgifters Konto		1.762: —
Inträdesavgifters konto		1.531: 05
Kapital Konto:		
Årets förlust		543: 98
	Kronor	6.737: 03

Då räkenskaperna äro förda med omsorg och god ordning samt äro försedda med behöriga verifikationer, tillstyrka vi full och tacksam ansvarsfrihet för den tid, revisionen omfattar.

Västervik den 23 mars 1949.

Edvard Spångberg. *C. A. Söderström.*

MATRIKEL

Hedersledamöter:

Landshövding John Falk, Stockholm (1920)
Landsantikvarie, doktor Manne Hofrén, Kalmar (1948)
Tullförvaltare A. H. Kihlberg, Örebro (1921)
Författarinnan Ada Rydström, Segersgärde, Västervik (1926) † 1932
Rektor Ernst Petersson, Västervik (1943) † 1943
Landshövding Ruben Wagnsson, Kalmar (1948)

Ständiga medlemmar:

Anderson, Helge, rådman, Västervik (1948)
Björck, Gunnar, direktör, Helsingfors (1940)
Falk, John, landshövding, Stockholm (1918)
Friberg, Th., direktör, Valdemarsvik (1918)
Friberg, V., disponent, Västervik (1918)
Guding, Astley, bankdirektör, Västervik (1942) † 1942
Häggblad, E., konsul, Västervik (1920) † 1935
Jacobsson, K., direktör, Stockholm (1918)
Kihlberg, A. H., tullförvaltare, Örebro (1920)
Kling, O. L., grosshandlare, Västervik (1918) † 1924
Odelmark, P., sjömanshusombudsman, Västervik (1918) † 1923.
Reuterdahl, P. A., fabrikör, Västervik (1918) † 1927
Rune, A., borgmästare, Västervik (1918) † 1927
Rydström, Ada, författarinna, Segersgärde, Västervik (1926) † 1932
Sjögren, Knut, direktör, Västervik (1918) † 1925
Tillberg, Erik W., bergsingenjör, Stockholm (1919) † 1940

Årligt betalande medlemmar:

Bosatta i Västervik:

Ahnve, Holger, tandläkare
Albin, G., direktör
Albinsson, Gillis, 1:e socialassistent
Ahlgren, C. G., fabrikör
Ahlgren, K. E. ingenjör
Ahlin, G., fabrikör
Ahlsiö, Olga, fru
Almqvist, Einar, landstingsman
Anderberg, Gotty, fröken
Anderberg, Gust., järnhandlande
Andersson, Andreas, disponent
Andersson, Arne, kassör
Andersson, Arthur, lagerchef
Andersson, Arnold, kassör
Andersson, Börje, kontorist
Andersson, Carl, köpman
Anderson, Einar, disponent
Andersson, Ernst, handlande

Anderson, Eric G., juvelerare
Andersson, Erik, verkmästare
Andersson, Gunnar, glasmästare
Andersson, Georg, köpman
Andersson, Helge, trädgårdsmäst.
Andersson, Henning, tapetserare
Andersson, K. E., kassör
Andersson, Kurt, stadsfogde
Andersson, K. E., köpman
Andersson, Margareta, fru
Anderson, Nils, stadsbokhållare
Andersson, Olof, personalchef
Andersson, Oscar, maskinist
Andersson, Otto, handelsresande
Andersson, Thore, konditormäst.
Andersson, Uno, köpman
Andersson, Valter, köpman
Andersson, Valfrid, byggmästare
Andrén, Werner, järnhandlande
Andreason, Claes, exekutor
Annerstedt, Nils, stadsombudsman
Ardell, Hjalmar, sjökapten
Arkstedt, E. J., kamrer
Arvidsson, K. E., tandläkare
Asklund, Hj., predikant
Ax, Karl J., överskötare.
Axelsson, Helge, stenhuggeriägare

Banck, Lars, sjökapten
Beander, Henrik, doktor
Beckman, H., kamrer
Bengtsson, Bertil, kassör
Bergh, Erik, bokförare
Berg, Sven, charkuterist
Bergenheim, C., kamrer
Berggren, V., bokbindarmästare
Bergholm, Ernst, snickarmästare
Berglund, Ernst, snickare
Bergman, Otto, hälsovårdsinspekt.
Bergelin, Fritz, apotekare
Bjurström, E., grosshandlare
Björk, G., trafikinspektör
Björck, Janne, ingenjör
Björck, Lars Gustaf, herr
Björkholm, F., agronom
Björkman, Gunnar, försäljn.-chef

Blennow, Ingemar, kamrer
Blide, Herbert, byggnadschef
Blomé, Harry, överpostiljon
Boman, Einar, bankkamrer
Borgny, A., disponent
Boräng, Sven, läroverksadjunkt
Boström, E., telegrafkommissarie
Breitholtz, Lennart, lektor
Broberg, Einar, tullförvaltare
Brunstedt, Irma-Stina, urmakare
Brusewitz, N., läroverksadjunkt
Brändström, H., borgmästare
Börjesson, Birger, direktör

Carenbäck, David, disponent
Carlén, Y., försäljningschef
Carlsson, Elsy, sjuksköterska
Carlsson, Gustaf M., köpman
Carlsson, Josef, Köpman
Carlsson, Martin, köpman
Carlson, Pehr, direktör
Carlsson, Sara, fröken
Carlsson, Torsten, bensinst.-förest.
Carlqvist, Greta, fröken
Carmfelt, Uno, avdelningschef
Cederborg, Ingeborg, fru
Cederlund, Rune, ingenjör
Cederlöv, M., kantor
Cronvall, Th., eldare

Dahlberg, Oskar, målarmästare
Dahlin, Erik, charkuterist
Dahlström, Gottfrid, ingenjör
Dahlström, Ulf, herr
Danielsson, E., banktjänsteman
Danielsson, Karin, fröken
Drachmann, J., disponent
Dunér, Ernst, skeppsmäklare

Edenbrandt, K., kamrer
Edlund, Seth, direktör
Edsbäcker, D., disponent
Edström, Birger, försäljningschef
Edman, Henrik, bokhandelsmedhj.
Ek, Anders, charkuterist
Ek, John, stationskarl

Ekberg, E. A., affärschef
Eklund, V., optiker
Ekström, Georg, ingenjör
Ellerwik, B., avdelningschef
Enbæck, Elsa, folkskollärarinna
Enge, Gunnar, konsulent
Englund, G., tullvakt
Engström, Ebbe, löjtnant
Engström, Helge, 1:e stationsskr.
Engström, John, handlande
Engström, Josef, handlande
Engman, Ellen, fröken
Ericson, Allan, överingenjör
Ericsson, Gustaf, grosshandlare
Eriksson, John, ingenjör
Eriksson, Ingrid, fröken
Ericsson, Otto, målarmästare
Erlandsson, Svante, läroverksadj.
Essén, Arre, stadsarkitekt
Essén, Claes, ingenjör

Fahlström, Sven, teckningslärare
Flink, Josef, disponent
Flink, Yngve, konsul
Flood, Ivar, verkmästare
Flygt, Elias, grosshandlare
Folkesson, Arne, eldare
Folkman, Eva, fru
Franck, Svante, tapetserare
Francke, Gustaf, juvelerare
Fredin, Nils, tandläkare
Fredriksson, Gösta, köpman
Fridell, Georg, förman
Fridell, Thure, disponent
Fridén, Axel, doktor
Fridlund, Torsten, disponent
Frisell, G. S., direktör
Friberg, G., redaktör
Furumo, W., fastighetsbokhållare

Glemme, Hans, disponent
Godemark, S. E., herr
Grahnquist, F. H., skräddarmäst.
Grenander, Sven, lektor
Grevander, S., rektor
Guding, Svea, fru
Gullqvist, K., byggmästare
Gustafson, C. G., vaktmästare
Gustavsson, Gunnar, målarmästare
Gustafson, H., handlande
Gustafsson, Harald, egnahemsdir.
Gustafsson, John, vaktkonstapel
Gustafsson, Ragnar, kamrer

Haglund, Arne, ingenjör
Haglund, Simon, jur. kand.
Hagström, Helge, komminister
Hall, A., kontorist
Hallberg, Sven, reparatör
Hallqvist, Erik, postmästare
Hansson, Axel, skeppsredare
Hanström, Erik, doktor
Heedman, S., tillsyningslärare
Heidenberg, E., direktör
Hellgård, B., lantbrukskonsulent
Hellström, Henny, kassörska
Hermansson, Bertil, sjuksköterska
Hermansson, K. E., skeppshandl.
Herndahl, H., överläkare
Hjalmarson, Dagny, fröken
Hjalmarson, Folke, grosshandlare
Hjalmarsson, Kjell, kontorist
Hjorth, Alb., tullförvaltare
Holm, Gunhild, fröken
Holmberg, Folke, rådman
Holmberg, Folke, eldare
Holmgren, Yngve, kamrer
Holmsäter, Ludv., körsnär
Hult, Harry, överkonstapel
Hultgren, Erik, bokhandlare
Hultgren, Franklin, direktör
Hultgren, Fritz, stadskamrer
Hultgren, Nils E., köpman
Hultgren, Olle, direktör
Hårdstedt, A., maskiningenjör
Håkansson, Gunborg, fröken
Häggblad, Gordon, direktör
Hällsén, Ernst, köpman
Högberg, Sven, folkskollärare

Idvall, Sven, konsulent
Ilstam, Bertil, veterinär
Ingman, Gunnar, agronom

Jakobsson, K. R., postassistent
Jakobsson, Ragnar, järnhandlande
Jakobsson, Torvald, syssloman
Jansson, Bertil, handlande
Jansson, Charley, boktryckare
Jansson, Gunnar, bensinstationsföreståndare
Jansson, Henning, köpman
Jeansson, Carl, syssloman
Jeppsson, Aina, fru
Jern, Axel, tjänsteman
Jern, Seth, grosshandlare
Johansson, Allan, bokhandelsmedhjälpare
Johansson, Art., handlande
Johansson, Axel, köpman
Johansson, Bertil, kontorschef
Johansson, Einar, trädgårdsmäst.
Johansson, Ernst, charkuterist
Johansson, Evert, köpman
Johansson, Fritz A., kanslist
Johansson, G. A., byggmästare
Johansson, Hugo, frisörmästare
Johansson, J., tegelmästare
Johansson, J. Fr., fabrikör
Johansson, J. A., kontorschef
Johansson, Josef, trädgårdsmäst.
Johansson, K. E., charkuterist
Johansson, Ludvig, snickarmäst.
Johansson, Markus. lantbrukare
Johansson, Tore, grosshandlare
Johansson, Torgny, hovrättsnot.
Johansson, Valfr., handelsresande
Johnsson, Ivan, bokhandlare
Johnsson, C., byggmästare
Johnsson, Josef, handlande
Jönsson, Knut, förrådsförvaltare

Karlsson, Gösta, fabrikör
Karlsson, Herbert, skolvaktmäst.
Karlsson, John, köpman
Karlsson, K. V., poliskonstapel
Karlsson, O. S., köpman
Karlsson, Ossian, fabrikör
Karlsson, Otto, fabrikör
Karlsson, Selim, köpman
Karlswärd, G. A., byggmästare
Kihlberg, V., köpman
Kinnander, Gösta, eldare
Kinnbom, J. G., maskinmästare
Kling, Axel, järnhandlande
Kling, Gunnar, handelsbiträde
Klint, A., bankkamrer
Klintorph, Ruben, kontorist.
Knoblauch, W., frisörmästare
Kårsnäs, Torvald, läroverksadj.
Köhler, Tord, montör

Lagell, Ella, fru
Lagermark, Hilda, fröken
Landegren, Hugo, direktör
Lang, Märta, bibliotekarie
Lanner, Erik, grosshandlare
Lanner, Gust., köpman
Lapidus, H., köpman
Larsson, Britta, fröken
Larsson, Conrad, köpman
Larsson, Emil, fabrikör
Larsson, Henrik, charkuterist
Larsson, Nils, virkesinspektor
Larsson, Ragnar, kontorist
Larsson, Sven, 1:e kontorist
Larsson, Seth, handlande
Larsson, S., veterinär
Leander, Paul, advokat
Leonard, Ernst, konstnär
Levihn, Gordon, handlande
Liedholm, G., doktor
Liljedahl, E., handlande
Liljeholm, N., överlärare
Lindén, Hans, herr
Linder, Arnold, hälsovårdsinsp.
Linderoth, N., redaktör
Lindestrand, Erik, kontorist
Lindgren, K. A., snickare
Lindskog, A., auditör
Lindström, Arne, redaktör
Linnarsson, Lennart, lektor
Ljungberg, Bertil, ingenjör
Ljungberg, Karin, dispensärsköterska
Ljungkvist, G., köpman

Lundberg, Tore, handlande
Lundgren, H., handlande
Lundin, Ulf, fiskerikonsulent
Lundqvist, J. E., skorstensfejaremästare
Lönnberg, Ingrid, fröken
Lönnberg, Villehad, kamrer
Lönnerblad, L., doktor
Lönnroth, Bertil, hälsovårdsinsp.
Löfstedt, A., verkmästare

Magnusson, Carl, musikdirektör
Mansfeld, H., folkskollärare
Markström, Hj., major
Melin, Valter, kustöveruppsyningsman
Mellberg, Joel, kommunalarbetare
Michaëlsson, Bertil, kontorist
Michaëlsson, Erik, lasarettsläkare
Moberger, E., folkskolinspektör
Mobäck, Erik, kassör
Molander, Axel, bankkamrer
Myhrén, Ch., föreståndare
Möller, Harry, ingenjör

Nildin, Nils, urmakare
Nilsson, Carl, urmakare
Nilsson, Erik, skogvaktare
Nilsson, Einar, kontorschef
Nilsson, Edv., handlande
Nilsson, Edvin, fabrikör
Nilsson, Fritz, handlande
Nilsson, Gerhard, överkonstapel
Nilsson, G. A., inspektor
Nilsson, Gust., byggmästare
Nilsson, Hugo, lantbruksinstruktör
Nilsson, John, inspektor
Nilsson, Josef, chefsläkare
Nilsson, Lawe, folkskollärare
Nilsson, Malte, överingenjör
Nilsson, Nils, handlande
Nilsson, Ossian, disponent
Nilsson, Ragnar, skeppsredare
Norberg, Hans, hamnkamrer
Nordén, Birger, bokförare
Nordenberg, G., köpman
Nordlund, Nils, banförman
Nordstrand, L., lokmästare
Nordstrand, M., bankdirektör
Norin, Fritz, disponent
Norlin, C. J., banktjänsteman
Nyberg, Åke, stadsfiskal
Nyström, O., 1:e exekutor
Näsberg, Carl, bankdirektör

Odén, Alb., överlärare
Ohlsson, Birger, kakelugnsmakare
Ohlsson, Karl, mätarrevisor
Olsson, Elias, kamrer
Olsson, Ernst, ingenjör
Olsson, Fritz, bankkamrer
Ohlsson, Herbert, kassör
Ohlsson, Issie, fröken
Ohlsson, Elis, trädgårdsmästare
Olsson, K. I., grosshandlare
Olsson, Lars-Olof, tandläkare
Ottosson, Göte, bankkassör

Palén, Elna, folkskollärarinna
Palm, Bror, folkskollärare
Palmgren, Carl, läroverksadjunkt
Palmgård, Erik, trädgårdskonsul.
Paues, Erik, disponent
Persson, Anders, bankdirektör
Persson, Elof, sjukvårdare
Persson, Erik, folkskollärare
Perzon, Einar, ingenjör
Petersén, Vivan, begravningsentreprenör
Peterson, Bessie, husmor
Pettersson, Arvid, fabrikör
Pettersson, Carl, fabrikör
Petersson, Erik, urmakare
Pettersson, Gunnar, fabrikör
Pettersson, Gösta, begravningsentreprenör
Pettersson, John, V., grosshandlare
Petersson, Rune, kronobokhållare
Pontén, L., disponent
Porsinger, K., glasmästare

Prim, G., köpman
Pylad, Ragnar, lagerchef
Pylad, Britt-Louise, kanslibiträde
Pylad, Ernst G., fabrikör
Pylad, Uno, plåtslagarmästare

Qvarnström, Allan, kontraktsprost
Qvarnström, Helge, advokat
Quarnström, Helge, tandläkare
Qvist, Gösta, stationsinspektor
Qvist, Willy, kontorist

Rampeltin, Carl, poliskonstapel
Rehlin, Gust., jägmästare
Reinhard, Martin, överlärare
Restorp, Karl, läroverksadjunkt
Risholm, Gösta, köpman
Rodén, Nils, lektor
Rosenberg, Harry, fabrikör
Rosenkvist, Ernst, ackvisitör
Rosander, K., lantbrukare
Roth, Oskar, skräddarmästare
Rudell, Harald, ingenjör
Rundqvist, Olle, köpman
Rundqvist, Seth, köpman
Rundqvist, U., handlande
Rune, Erik, tandläkare
Ryberg, Magnus, optiker
Rydman, G., fiskhandlare
Rönnerstrand, Sigfrid, lektor

Sahlin, F., schaktmästare
Sahlström, Greta, körsnär
Salmonsson, S., direktör
Salvin, D., virkeshandlande
Samuelson, Carl, kamrer
Samuelsson, Erik, kontorist
Sander, Karl, sjökapten
Sandström, Einar, frisörmästare
Schierbeck, S., rådman
Schottenius, B., hamnkapten
Sjögren, A., häradsskrivare
Sjögren, D., sjömanshusombudsman
Sjöholm, Gunnar, byråassistent

Skantze, Hans, kamrer
Sköld, Karl O., direktör
Sperrling, Gustaf, lokförare
Spångberg, Edv., rektor
Spångberg, Einar, handlande
Spångberg, Rob., ombudsman
Stadsbiblioteket, Västervik
Stale, Harald, fil. doktor
Stark, Martin, köpman
Stave, Erik, läroverksadjunkt
Stenfeldt, J., verkmästare
Steinholtz, Uno, disponent
Stenström, E., direktör
Sterner, Herman, förrådsförvalt.
Stjernberg, Einar, köpman
Strålfors, Arnold, kontorsfaktor
Strömberg, Ebert, köpman
Strömmegård, Bertil, lantbruksinstruktör
Styrenius, Erik, disponent
Styrenius, Josef, kontorschef
Stämberg, Einar, skofabrikör
Sund, Greta, fru
Sundblad, G., distriktslantmätare
Svensson, Alfhild, fröken
Svensson, Bertil, disponent
Svensson, Fridolf, maskinist
Svensson, Gustaf, godsägare
Svensson, Gösta, tandläkare
Svensson, Sigfr., direktör
Svensson, Tore, köpman
Svensson, Torsten, jägmästare
Svensson, Uno, kontrollör
Säterborg, G., intendent
Sätterström, Sune, ingenjör
Söderberg, Carl R., fabrikör
Söderhult, Artur, socialassistent
Söderling, Bengt-Erik, rederitjänsteman
Söderlind, Edv., direktör
Söderström, C. A., socialombudsman

Tengfeldt, Åke, kamrer
Thessing, Tage, omnibusägare

Teurneau, Gunhild, fröken
Thorén, Axel, köpman
Thorén, Sigrid, fru
Thorén, Åke, landstingsdirektör
Thunberg, Gunnar, försäljningsch.
Thörnvall, Åke, civilingenjör
Thörnqvist, Halvar, läroverksadj.
Tillgårdh, Folke, förste postiljon
Tufvesson, Pehr, detektivkonstapel
Törndahl, Henrik, konduktör
Törngren, Karl, uppsyningsman

Ulfsäter, E., disponent

Wahlqvist, Sigurd, folkskoleinsp.
Wahlqvist, Sten, chefsläkare
Wahlström, H., handlande
Wallman, P. O., optiker
Waara-Grape, Sven, landsfiskal
Wassbäck, Birger, folkskollärare
Wassgren, Gösta, direktör
Weman, J., major
Wenell, Hubert, köpman
Westberg, Bengt, sekreterare
Westberg, Torsten, ingenjör
Wæsterberg, T., länsjägmästare
Westerlund, P., kamrer
Westman, B., bankdirektör
Westrell, C., rådman
Victorin, J., bankdirektör
Victorin, Nils, direktör
Wickström, Sven-Eric, inköpschef
Wiik, Axel, fastighetsmäklare
Wiberg, Erik, chaufför
Wigren, Bo, jägmästare
Wiker, Carl, faktor
Wiklund, Valdemar, kioskägare
Wikström, Ada, fröken
Wikström, Georg, köpman
Wikström, Nanny, fröken
Wikström, Nils, befraktare
Wimmerström, Göran, handlande
Wretman, Nanny, fröken

Åkerman, H., redaktör
Åström, Axel, 1:e bokhållare

Österlund, Albert, vice brandchef

Bosatta utom Västervik:

Adelgren, Edgar, folkskoll., Gamleby
Albinsson, Alban, godsägare, Solvesta
Anckarman, Thorgny, nämndeman, Nelhammar
Andersson, Edvin, vägmästare, Hjorted
Andersson, Erik, herr, Tallbacken, Almvik
Andersson, Eva, fru, Borås
Andersson, Fritz, herr, Karlberg, Almvik
Anderson, Gunvor, ekonomiföreståndarinna, Kristinehamn
Andersson, Harald, sekreterare, Stockholm
Andersson, Henning, lantbrukare, Kålåker, Almvik
Andersson, Karl, lantarbetare, Holm, Gamleby
Andersson, Nathan, köpman, Loftahammar
Andersson, Pauli, häradsdomare, Hallingeberg
Anderberg, P. F., rektor, Härnösand
Andersson, Robert, skomakare, Jenny
Andersson, Sköld, fiskare, Händelöp
Andersson, Sköld, bilägare, Skaftet
Andersson, Sven, fiskare, Händelöp
André, Seth, lantbr., Almvik
Apelquist, Harry, landstingsman, Gunnebobruk
Armfelt, Jozefa, friherrinna, Odensviholm
Axelsson, Edvin, kyrkoherde, Hjorted
Aurelius, Bengt, kyrkoherde, Odensviholm

Back, Arvid, överlantmätare, Halmstad
Berge, Rudolf, kyrkoherde, Västrum
Bengtsson, Hilda, lärarinna, Gladhammar
Bengtsson, Ossian, fiskare, Händelöp
Bengtsson, Valentin, fiskare, Händelöp
Bergholtz, Olof, borgmästare, Växjö
Bergström, W., verkmästare, Ankarsrum
Bernström, Bengt, direktör, Stockholm
Björk, Seth, disponent, Gamleby
Björkhagen, David, kyrkoherde, Törnsfall
Björklund, Eric H., herr, Solstadström
Björkman, T., agronom, Misterhult
Bjurstam, A. Axel, kamrer, Mörtfors
Bodegård, Helmer, kyrkoherde, Eds bruk
Boman, Axel, pol. stud., Enskede
Borgwall, Manne, redaktör, Kalmar
Brandt, Torsten, häradshövding, Gamleby
Bröme, R., agronom, Odensviholm

Carlsson, Bengt, mejerist, Grönhult, Blackstad
Carlsson, Manne, kamrer, Gunnebobruk
Cnattingius, Eric, kyrkoherde, Hallingeberg

Danielsson, Emrik, disponent, Solstadström
Danielsson, Herman, herr, Almvik
Davidsson, H., fastighetsägare Sjövik, Västrum
Drott, Uno, fjärdingsman, Almvik

Ekelöf, Tage, skriftställare, Storebro
Elltorp, Birgitta, fru, Segersgärde
Elltorp, M., godsäg., Västervik
Embring, Yngve, stationsinspektor, Verkebäck
Eriksson, H., virkeshandl., Gamleby
Eriksson, Karl-Erik, fiskare, Händelöp
Ersson, Gerda, fröken, Jenny

Fallenius, P. O., fil. lic., Östra Grevie
Fleetwood, Astrid, friherrinna, Odensviholm
Fleetwood, Georg, friherre, Gräntzö
Fleetwood, Vera, fröken, Odensviholm
Fogelmark, Robert, tjänsteman, Stockholm
Forsberg, Harry, brukstjänsteman, Gunnebobruk
Frumerie, Carl, doktor, Stockholm
Frumerie, Erik, överstelöjtnant, Stockholm
Furner, Birger, folkskollärare, Yxered, Totebo

Gatel, Gust., agronom, Larum, Gamleby
Gustafsson, Ida, fru, Almvik

Hafström, Gerhard, doktor, Stockholm
Hasselström, Tor, bokförare, Överum
Hallberg, Ernst, folkskollärare, Gunnebobruk
Hansson, Ivar, kantor, Västrum
Hansson, Ivar, hemmansägare, Blackstad
Hegardt, B., fil. doktor, Gamleby

Hellqvist, E. R., folkskoll., Ankarsrum
Hembygdsföreningen, Hultsfred
Hemdal, Eric folkskoll., Ålders-bäck
Henriksson, Emil, kantor, Odensviholm
Henriksson, Nils, fil. mag., Gamleby
Hobro, Tage, disponent, Edsbruk
Holm, Rudolf, kronojäg., Hjorted
Holmberg, Gunnar, folkskollärare, Fårhult
Holmdahl, Ivan, kantor, Gladhammar
Holmdahl, Ture, handlande, Helgerum
Hummerhielm, S. A:son, friherre, Gamleby
Hurtig, Hilma, folkskollärarinna, Misterhult
Håkansson, Sally, fru, Storängen
Häggström, Erik, kantor, Loftahammar

Jakobsson, C. A., postmästare, Gamleby
Jansson, Einar, fabrikör, Skaftet
Jansson, Valter, chaufför, Almvik
Jansson, Allan, rektor, Hälsingborg
Jern, Nils, direktör, Stockholm
Jern, Sven, tjänsteman, Stockholm
Jeppsson, Hertha, fru, Gamleby
Johansson, Algot, herr, Falla, Jenny
Johansson, Artur, fiskare, Händelöp
Johansson, Einar, tegelbruksarb., Törnsfall
Johansson, Fredrik V., direktör, Hummelstad
Johansson, Harald, bageriidkare, Lofta
Johansson, Harald, lantbrukare, Almvik
Johansson, Herman, godsägare, Blackstad
Johansson, Karl, lantbr., Gladhammar
Johansson, Lindor, chaufför, Almvik
Johansson, Mats, fiskare, Händelöp
Johansson, Severin, trävaruhandl., Blackstad
Johansson, Tage, fiskare, Händelöp
Johansson, Uno H., herr, Överum
Johansson, William, fiskare, Händelöp
Johnsson, J., lantbr., Gamleby
Jonsson, Sigfrid, provinsialläkare, Mörtfors
Jönsson, Gustaf, fiskare, Händelöp
Jönsson, Helge, överlärare, Sandared

Karlsson, Albert, fiskare, Händelöp
Karlsson, Algot, hemmansägare, Gagersrum, Västervik
Karlsson, Erik, fiskare, Händelöp
Karlsson, Henrik, hemmansägare, Blackstad
Karlsson, Kurt, bokhandlare, Gamleby
Karlsson, Martin, fiskare, Östra Eknö, Skaftet
Kihlblom, Birgit, fru, Stockholm
Kindh, Birger, fjärdingsman, Överum
Knutsson, T., lantbr., Härstad, Gamleby

Lagerman, John L., direktör, Ljusne
Lagerström, Josef, folkskollärare, Hjorted

Landers, Hans, jägmästare, Ankarsrum
Lanner, Stig, tandläkare, Stockholm
Lanner, Vilgot, civilingenjör, Falun
Larsson, Allan, fiskare, Händelöp
Larsson, Josef, fiskare, Östra Eknö, Skaftet
Larsson, Valter, fabrikör, Totebo
Larsson, Verner, fiskare, Händelöp
Lehman, Erik, ritare, Ankarsrum
Lindersson, Folke, hemmansägare, Blackstad
Lindén, Lars V., riksdagsman, Vimmerby
Lindqvist, Gunnar, dikningsarb., Mörtfors
Lindqvist, Sköld, ladugårdsförman, Källsåker, Jenny
Lindström, Bertil, kyrkoherde, Dalhem
Lindström, K. W., godsägare, Hjorted
Lokrantz, J., distriktsveterinär, Mörtfors
Looström, Isak, fiskare, Händelöp, Västervik
Lundberg, Tage, handlande, Totebo
Lundén, R., nämndeman, Gladhammar
Lundgren, Sosten, överlärare, Hjorted
Lundgren, Axel, komminister, Blackstad
Lundman, J., kamrer, Loftahammar
Lundström, Hugo, kontorschef, Gamleby
Lönn, Erik, åkeriägare, Blackstad
Lönn, Robert, handlande, Blackstad
Lövgren, K. A., fjärdingsman, Hjorted

Malmberg, Carl, godsägare, Vindö, Valdemarsvik
Malmberg, Gust., hovpredikant, Norrköping
Malmberg, Uno, tandläkare, Gamleby
Mansfeld, Ivar, stationsinspektor, Ankarsrum
Mattsson, Nils, fiskare, Äskeskär, Västervik
Modig, John, polisman, Ankarsrum

Nanning, H., inköpschef, Ankarsrum
Nilsson, Alf, herr, Himmelsrum, Fästad
Nilsson, Amanda, fru, Händelöp
Nilsson, Aron, kantor, Gladhammar
Nilsson, Carl, nämndeman, Odensviholm
Nilsson, Einar, lantbrukare, Fisksäter, Almvik
Nilsson, Elis, fiskare, Händelöp
Nilsson, Erik, folkskollärare, Kilmare
Nilsson, Gustaf, byggmästare, Gamleby
Nilsson, Gösta, herr, Gunnebobruk
Nilsson, Hans, lantbrukare, Odensviholm
Nilsson, Harald, chaufför, Odensviholm
Nilsson, Rickard, folkskollärare, Fyrås
Nilsson, Sture, distriktsveterinär, Säffle
Nivrell, Torsten, brukstjänsteman, Ankarsrum
Nordenfalk, J. A., friherre, Blekhem, Almvik
Nyman, Ernst, köpman, Gladhammar

Odelmark, Hans, stadsfiskal, Mariestad

Ohlsson, Kurt, fiskare, Flatvarp, Loftahammar
Olsson, Ruben, skeppsredare, Verkebäck
Olsson, Yngve, skräddarmästare, Överum

Persson, Erik, borgmästare, Avesta
Persson, Nils, inspektor, Överum
Petersson, Alma, fröken, Almvik
Pettersson, Carl, byggmästare, Ankarsrum
Pettersson, Gunnar, godsägare, Storsjö
Pettersson, Helge, köpman, Gamleby
Petersson, Olof, folkskollärare, Almvik
Pettersson, Uno, hemmansägare, Almvik

Reimhult, Erik, skulptör, Totebo
Repvassa, Aug., kapten, Solstadström
Risberg, Gustaf E., agronom, Ryningsnäs
Roos, Eric, folkskollärare, Halmstad
Rune, Per, advokat, Stockholm
Rydberg, E., överlärare, Ankarsrum

Samuelsson, Maja, fru, Nävelsö
Schelé, T., försäljningschef, Ankarsrum
Sjöberg, Maja, fröken, Almvik
Sjögren, Arvid, folkskollärare, Misterhult
Sjöö, Gunnar, handelsbiträde, Gunnebobruk
Spånberg, Ragnhild, fru, Ankarsrum
Stark, Gösta, tandläkare, Nynäshamn
Steffen, H., överingenjör, Ankarsrum
Stenar, Helge, lektor, Södertälje
Stenholm, Ernst, folkskoll., Mörtfors
Styrenius, Ernst, musikdirektör, Enskede
Styrenius, Thure, jur. kand., Stockholm
Sunström, R., disponent, Gunnebo bruk
Sundberg, Carl, disponent, Överum
Sundberg, L.-E., kapten, Överum
Svanström, Ivan, landstingsman, Lofta
Svensson, Artur, trädgårdsmäst., Gunnebobruk
Svensson, Carl, kassör, Eds bruk
Svensson, Erik, stationsinspektor, Överum
Svensson, Karl-Gustaf, lantbrukare, Skvagerfall
Svensson, Olle, brukstjänsteman, Ankarsrum
Svensson, Sven, handelsträdgårdsmästare, Gunnebobruk
Svensson, Sven-Olof, jordbruksarbetare, Dalhem
Svensson, Sigrid, fru, Almvik
Svensson, Sture, stationsföreståndare, Tuna
Synnerstad, Gösta, doktor, Motala
Söderberg, Karl, A., kantor, Lofta
Södervall, Gustaf, skogsförman, Falsterbobruk

Thunblad, Thorborg, lärarinna, Roma, Skaftet
Tingström, G. kopparslagare, Gamleby
Törnebohm, Robert, redaktör, Stockholm
Torstensson, T. A., bankdir., Gamleby
Torstensson, Torsten, direktör, Gamleby
Trybom, G., kamrer, Solstadström

Uggla, Astrid, fru, Dröpshult, Almvik

Uggla, Claes-Ivan, godsägare, Dröpshult, Almvik

Wadell, C. P., godsägare, Skeppsgården

Wahlström-Dahr, Clary, fru Jönköping

Wallenius, Torsten, kontraktsprost, Lofta

Welin-Berger, J., civilingenjör, Stockholm

Wiberg, Harald, konstnär, Svartsjö

Wiik, Astrid, fru, Källsåker, Jenny

Wikström, Sigurd, teckningslär., Hofors

Wikthor, Tekla, lärarinna, Verkebäck

Willskog, Jon, redaktör, Nyköping

Vimmerby stadsbibliotek, Vimmerby

Wirenfeldt, Gust., godsäg., Gamleby

Wirsén, Carl, musikdirektör, Skänninge

Zackrisson, Britta, fröken, Mommehål

Zackrisson, Melker, lantbrukare, Mommehål

Åsberg, Axel, kommunalnämndsordförande, Hjorted

Ölander, Axel, grosshandl., Solstadström

Österberg, G. A., kassör, Överum

Östlund, Sigfr., överlärare, Gunnebobruk

ANNONSER

Man berömmer

den goda maten och mjölken, det välsmakande kaffet och brödet i

Västerviks Mjölkbars

trivsamma lokaler

Bredgatan 8 Telefon 860

Inga drickspengar

Tjustbygdens Kulturhistoriska förening

emottager tacksamt äldre föremål

lämpliga att utställas i Museet

på Kulbacken i Västervik

Om Ni bygger
ny bostad —

eller moderniserar Eder gamla —

välj **elektrisk spis**

Demonstration och upplysningar genom

Västerviks Kraftaktiebolag

Den elektriska spisen

Det elektriska värmeskåpet

Det elektriska kylskåpet

köpes hos

A. P. Jonsson & Co

— Västervik —

Telefon namnanrop

Upp till 50.000 kr

får Ni nu placera till högsta ränta

Vet Ni, att Er sparbanksbok nu blivit *rymligare* — den kan ta emot mer än tidigare. Upp till *50.000* kr kan Ni nu sätta in på sparbanksboken, och på de pengarna får Ni högsta ränta. Utnyttja den nya fördelen sparbanken ger Er — låt mera sparpengar växa med högsta ränta.

VÄSTERVIKS SPARBANK

ger högsta ränta — tar lägsta ränta

Aktiebolaget

Totebo Industrier

Totebo

Tel. 1 och 7

Westerviks
PAPP

A/B

SPIK

Telefon: Linjeväljare 384, 756, 899

A M
ANKARSRUM

HAR DE RÄTTA RESURSERNA

Järn- och ståltråd
Stållinor
Ståltrådsstängsel
Kätting och kättingmanufaktur
Trådspik - Klippspik
Nit - Märlor

Erhålles genom järnhandlarna

GUNNEBO BRUKS AKTIEBOLAG

GUNNEBOBRUK

Asptimmer-
tändsticksvirke köpes

För asp avverkad säsongen 1948—49 betalas följande väsentligt förhöjda normalpriser gällande för hela riket.

Pris i öre per kubikfot mittmått fritt banvagn:

Kval. klass	7—7½	8—8½	9—9½	10—10½	11—11½	12—12½	13—13½	14—14½	15—15½	16"och där-över
sA	—	—	—	190	200	210	220	230	240	250
sB	140	150	160	175	185	195	205	215	225	230
sC	115	125	135	150	160	170	180	190	195	200
sD	80	90	100	110	120	130	135	140	145	150

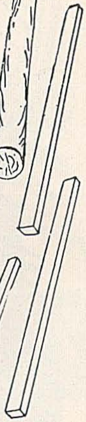

Västerviks Tändsticksfabrik

VÄSTERVIK

Telefon 31

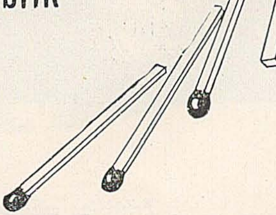

I 100 år i år ha tändsticksfabrikerna regelbundet köpt asptimmer. Gynna och vårda aspen! Det är god ekonomi att spara utvecklingsbar ungskog.

ÖVERUMS BRUK

tillverkar

TRAKTORPLOGAR

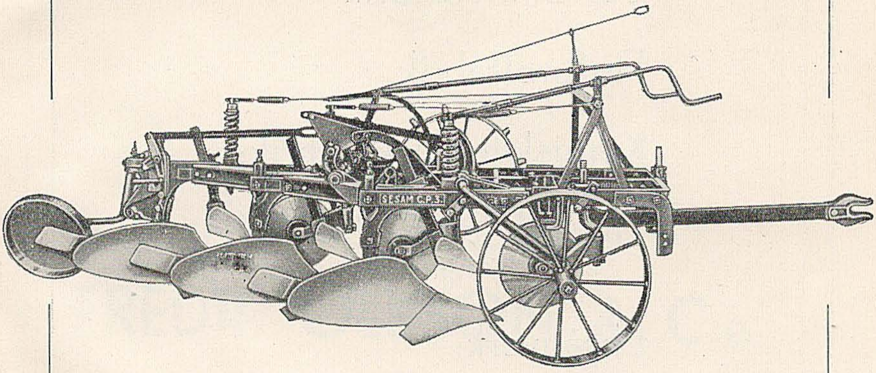

såväl burna som bogserade

av modernaste konstruktion

Aktiebolaget TANNIN

Tel. Namnanrop "TANNIN"

Garvämnesfabrik

Furfurolfabrik

Kemisk-teknisk fabrik:

Lack, kallim, bonvax

Lösningsmedel

Eksågverk:

Ekämnen av alla slag

Ekblockvara

Plank av lövträ

REDERIAKTIEBOLAGEN

Ragne & Ostenia

VÄSTERVIK

Tank- & Tramptonnage

Kommanditbolaget

FREDR. OLSSON & C:o

VÄSTERVIK

Aukt. skeppsklarerare, speditörer & befraktningsagenter

Tel. 702, 712 & 713

Tel.-adr.: "Steamfred"

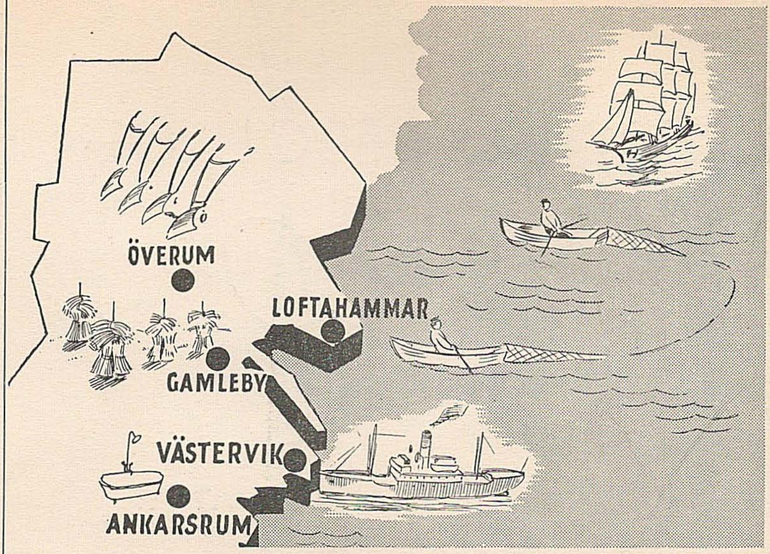

En

TJUSTBYGDENS

BANK

till allmänhetens tjänst i allt

som rör bankangelägenheter

SKANDINAVISKA BANKEN

Pris 4.— kr